

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

5

KODÁCSY-SIMON ESZTER

*Vissza a forráshoz!
A „keresztény nevelés” mítoszai
és bibliai horizontja*

JÜRGEN MOLTMANN

A Szentlélek és az élet teológiája

KASZÁS RÉKA

*Féken tartott káosz
Vízmotívumok a Zsoltárookban
a teremtésteológia és a környezeti
etika metszetében*

OROSZ GÁBOR VIKTOR

Enyhén optimista etika

Nyitány

A szél nemcsak arra fúj, amerre akar, de sokszor ott kavargat fel, ahol nem is gondolnánk. Amikor már azt gondoljuk, hogy a változatlanúság lesz az egyetlen állandó, akkor mégis, csak azért is belekap lelkünk vitorlájába, és mozgásba lendül a belső világ egésze. A Lélek sokkal több mindenre képes, mint amit véges, sokszor agyonhasznált fantáziáinkkal képességek vagyunk elképzelni. Ott is képes hatást kifejteni, ahol már régen lezártuk magunkat, ahol már az illúzió is csak régi emlékként sejlik fel. A Lélek tanít, vigasztal, felfrissít, rendet rak, és még káoszra orientált korunkban is képes dinamikus rendezettséget adni. Nem engedi se az olcsó tespedést, se a hirtelen felindulásból elkövetett aggodást. Gyermeki lelkiületet kölcsönöz, és ezáltal az Isten országa nem valami távoli, megfoghatatlan és felfoghatatlan idea, hanem olyan valóság, ahol a szeretetnek nincsen feltétele, de vége sem. Ez az a leleplezésre váró motiváció, a teremtettségünkől adódó belső „jézusi kell”, aminek erejéből valaki eljuthat odáig, hogy egyedül nem megy, vele azonban igen. Mert ha jobban belegondolunk, nemcsak a májusi eső ér aranyat, hanem az is, ha felismerjük a korlátainkat, lehetőségeinket vagy a kettő izgalmas elegyét a hit útján. Ez persze nem jelent evidens módon közeledést a lecsendesített tengerhez, de abban biztos segíthet, hogy ne a meghátrálás, hanem a reménység gyermekei lehessünk. Akiknek látszólag legtöbbször valóban semmiük sincsen, csak az ígért: a pünkösdi csoda nemcsak három napig, de örökké tart, egészen a világ végezetéig. Mert pünkösöd igaz és igazi története konkrét személyes emberi életekben folytatódott, és folytatódik ma is. Aki mennybe ment, ma is jelenvalóság. Aki velünk maradt, ma is megtart. Aki legyőzte a félelmünket, ma is áldva száll reánk. Ezek az örömhírek pedig megerősítései annak, hogy lehet kétszer is, sőt többször is ugyanabba a folyóba lépni, csak éppen nem immanens, hanem transzcendens vonatkozásban. Epheszozi Hérakleitosz pedig bánatában a „csak a változás állandó” gondolatában találhat kapaszkodót, mint mindenki, aki nem képes a májusi újrarahangolásra, az intonatio Christi misztikus megélésére. A húsvét–mennybemenetel–pünkösöd ünnepek az ég felé orientálja az ember lelkét, hitét. Ezek az ünnepek felfelé vonzzák a tekintetet, még a hegyeken is túlra, és nem engedik meg se a fejcsoválást, se a bólogatást, se a földhöz ragadtság kísértését. Aki felnéz, az Isten országának kulcslyukán kukkant be – egy pillanatra.

Gáncs Tamás

Májusi számunk szerzői

Bálintné Varsányi Vilma nyugalmazott lelkész – Budapest
Blatniczkyné Hammersberg Ganczstuckh Júlia lelkész

– Soroksár

Bormuth, Lotte író, fordító – Marburg, Németország

Deák Ágota lelkész – Győr

Hokker Zsolt esperes – Budafok

Kaszás Réka doktorandusz – Budapest

Kodácsy-Simon Eszter rektorhelyettes, egyetemi tanár
– Budapest

Magyar Tamás Norbert lelkész – Tiszaföldvár

Moltmann, Jürgen (†) rendszeres teológus – Tübingen,
Németország

Orosz Gábor Viktor egyetemi tanár – Budapest

Petriné Chikán Katalin lelkész – Dunakeszi

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a
Creative Commons BY-NC-ND 4.0
licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Gáncs Tamás

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

ÜJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese

Szerkesztőbizottsági titkár: Angyal-Cseke Csaba

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: lelkipasztor@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokban (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokban 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 6 0 5 7

A holnap felől is...

Zsid 6,19

■ MAGYAR TAMÁS NORBERT

„Reménység, reménység, a holnap felől is reménység” – hangzik 573-as énekünk harmadik versszakában. Gyermekkorunktól kezdve életünk velejárója, hogy reménykedünk. Mibe kapaszkodunk? Hol a mi fogódzónk? Egy várva várt ajándék, egy mindent eldöntő gól, sikeres előmenetel, előléptetés, boldogság, anyagi biztonság, egészség. De vajon tisztában vagyunk-e azzal, hogy amit mi keresztény szempontból reménységnek nevezünk, az mindezeket meghaladja?

Május hónap igéje erre a területre kalauzol el mindnyájunkat, és ezek a sorok igyekeznek figyel-műnket az önvizsgálatra összpontosítani. A Zsidókhoz írott levél is abban akarja megerősíteni az egy-szer már elköteleződött testvéreket, hogy meg tudjanak maradni az Istenbe vetett hitben. És ahogy egy hajó horgonya a vihar közepette is tart, úgy kapaszkodjanak bele a Teremtőbe.

Célszerű ezen a ponton a horgony szimbolikáját megvizsgálunk. A hajó célba érkezésekor a hor-gonyt leeresztik, az megakad a sziklák között vagy az iszapban, és mint a szárazföldi járművek ese-tén a kézifék, egy helyben tartja a hajót. Manapság erre már vannak alternatív megoldások is, de a legegyszerűbb és legmegbízhatóbb, valamint környezetkímélő módszer a megállásra a horgonyzás. Lehet tartós rögzítésre is használni, de ideiglenes várakozás vagy kényszerszünet esetén is alkalmaz-ható. A horgony egy lánccal a hajó orrához kapcsolódik, mégpedig egy biztonsági ponton. Ami azért fontos, hogy a stabilitás minél nagyobb legyen a hullámokkal, széllel szemben.

Ezek tisztázása után sokkal érthetőbbé válhat számunkra, hogy miért kell reményünket az Úrba vetnünk, és mindez hogyan válik lelkünk erős és biztos horgonyává. Az életünket most egy hajóként képzeljük el, amely talán csak nemrég hagyta el a kikötőt és kezdte meg útját. Az is lehet, hogy fél-úton jár a kiindulási és az érkezési pont között, de az is lehet, hogy már közelebb van a célhoz. Nem tudhatjuk pontosan, mikor ér célba, következethetünk, de csak a teremtő Isten az, aki tisztában van vele. Ez így is van rendjén.

Előfordul, hogy a hajón csak az utazáshoz szükséges alapvető felszerelés található meg, és a mére-tek is azt mutatják, hogy még kezdeti stádiumról beszélünk. Aztán ahogy folytatódik az utazás, meg-állókkkal, fejlesztésekkel, kalandokkal vagy éppen kihívást jelentő helyzetekkel, de mindenképpen nö-vekedés lesz tapasztalható. Talán nemcsak anyagi, infrastrukturális tekintetben, hanem a személyzet-et illetően is. Egyre több lesz a háttértudás, a tapasztalat, de az utazás során mindig lesz mit tanulni. Van, amikor úgy érezzük, hogy jó szelünk van, szinte szárnyalunk, máskor pedig mintha egy hely-ben toporognánk vagy éppen visszafelé haladnánk. Talán már azt érezzük, hogy a jó körülmények ellenére is akadozik a hajónk mozgása.

Egy dolog azonban minden esetben megegyezik: a horgony használatának lehetősége. Ez a kapitány feladata és felelőssége, hogy felmérje, mikor van szükség annak leengedésére vagy felhúzására. Mert előfordulnak külső tényezők: egy szerettünk vagy hozzánk közel álló elvesztése, párkapcsolati törés, munkahely elvesztése, egészségi állapot megromlása vagy ezek közül akár több is érhet egyszerre. Emellett belülről fenyeget az életcél elvesztése, a megkeseredés, a létbizonytalanság, amikor mindent kiszámíthatatlannak érzünk.

Vajon eszünkbe jut-e, hogy a hajónk továbbra is fel van szerelve horgonnyal, és bármikor dönthetünk úgy, hogy leeresztjük? Annak ellenére, hogy belénk van kódolva a haladás mindent felülíró szükségessége, időközönként meg kell állnunk. Ha ezt elszalasztjuk, vagy nem tartjuk fontosnak, akkor hajótörést szenvedhetünk, aminek végzetes körülményei is lehetnek. Pál apostol így int: *„Tartsd meg a hitet és a jó lelkiismeretet, amelyet egyesek elvetettek, és ezért a hit dolgában hajótörést szenvedtek.”* (1Tim 1,19)

Hiszem, hogy tudatos keresztény életvezetéssel ezek a helyzetek felismerhetők és megelőzhetők, de nagyon sok esetben csak utólag vagyunk okosak, és akkor már csak a kárrendezésre van lehetőségünk. Vagy menteni a menthetőt, ha úgy tetszik, pedig nem kell megvárnunk, hogy idáig fajuljanak a dolgok.

Mi akkor is hajlamosak vagyunk kezünkbe venni az irányítást, amikor nem lenne szükséges. A kormánykerékkel olyan irányokba is fordítjuk a hajót, amelyektől az Úr óva intene minket. És lényegtelen, hogy kíváncsiság, kalandvágy, gőg vagy nemtörődomség vezérel minket, az eredmény minden esetben az lesz, hogy messzire letérünk arról az útról, amelyet kijelölt számunkra az Isten. A visszatérésnek még a szándéka is sokkal nehezebb lesz, mint a letérés első lépése, amely kezdetben még fel szabadító érzéssel is töltheti el az embert, mint amikor először a kerítésen kívülre lép. Szorításnak, fogságnak élt meg minden belül töltött időt, de aztán előbb vagy utóbb szembesül vele, hogy a kerítést az érdekében emelték. Csak akkor kezdi el igazán értékelni, amikor már régen elveszítette a lehetőséget a visszatérésre.

A Zsidókhoz írott levél részlete is erre akar rámutatni az eredeti kontextusban. Szeretné megóvni a közösség tagjait attól, hogy miután elköteleződtek a keresztény életvitel mellett, elbizonytalanodjanak, és újra elkezdjék keresni az üdvösség útját. Ez egyszer már felcsillant előttük, csak nagy valószínűséggel nem élték meg mélységében. Ha azonban most visszafordulnak, kezddhetnek mindent előlről. Olykor persze szükség van arra utunk során, hogy néhány lépést hátrafelé is megtegyünk, de teljes mértéken visszatérni az alapokhoz szükségtelen. Hiszen a horgony még mindig eszköztárunk részét képezi, amely mutatja, hogy az Úr elkísér minket az úton.

Ahogy az aggódó tanítványok szívére helyezte húsvét után, hogy velük lesz minden napon a világ végezetéig, úgy bennünket is újra és újra erővel tölt el jelenléte. A kérdés továbbra is az, hogy észrevesszük-e jelenlétét. Ha igen, a vele való kapcsolat előremozdítja életünket, vagy megmarad tudati szinten? Ő a legszorosabb egységben akar velünk lenni, akihez nem csak akkor fordulunk, ha baj van, ha tanácsra van szükségünk, ha kifogytunk már e világi gyógymódokból, hogy utolsó szalmaszálként belé is kapaszkodjunk. A Szentlélek által értelmi és érzelmi szinten egyaránt szerves részünk akar lenni, „lelkünknek biztos és erős horgonya”, amely biztos pont a reménytelenség tengerén – de velünk jön akkor is, ha éppen a cél felé haladunk. Ámen.

Vissza a forráshoz!

A „keresztény nevelés” mítoszai és bibliai horizontja*

■ KODÁCSY-SIMON ESZTER

Evangelikus Hittudományi Egyetem
Valláspedagógiai Tanszék
egyetemi tanár
E-mail: eszter.simon@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.5.1

- ▶ A tanulmány a „keresztény nevelés” fogalmának kritikai újraértelmezésére vállalkozik, feltárva annak történetileg kialakult, mára mitizálódott jelentésrétegeit. A szerző rámutat, hogy a fogalom modern eredetű, és gyakran leszűkítő módon kapcsolódik intézményi, erkölcsi vagy teljesítményorientált értelmezésekhez. Ezzel szemben a bibliai horizont felől közelítve hangsúlyozza: a nevelés bibliai értelmének középpontjában nem normák közvetítése vagy mérhető eredmények állnak, hanem a személyes istenkapcsolat és Isten feltétel nélküli, elfogadó szeretete. A tanulmány továbbá kritizálja a felnőttképzés kivetítéséből származó gyermekképet, és a bibliai narratívák alapján arra a gyermekképre mutat rá, amely a személyes istenkapcsolat miatt a felnőttek előtt is példaként állhat. Ez a fordított vallási szocializáció a keresztény nevelés egyik lényegi eleme.

Kulcsszavak: keresztény nevelés / erkölcs / gyermekkép / Biblia / vallási szocializáció

Vannak olyan kifejezések, amelyek magától értetődőnek tűnnek. Amelyeket oly régóta és olyan széles körben használunk, hogy szinte axiómaként gondolunk rájuk: olyan fogalomként, amelyet sem magyarázni, sem értelmezni nem kell, és talán nem is lehet. A „keresztény nevelés” kifejezés is ezek közé tartozik. Olyan szókapcsolat ez, amely annyira mélyen beépült egyházi, intézményi és köznyelvi szóhasználatunkba, hogy ritkán érezzük szükségét a tartalmi tisztázásnak.

Mondhatjuk: „A keresztény nevelés az a munka, amelyet az egyház végez a gyerekek és fiatalok között.” Vagy: „A keresztény nevelés az a tevékenység, amely az egyházi iskolákban történik.” Esetleg: „A keresztény nevelés az, ahogyan a keresztény családokban a szülők nevelik a gyerekeiket.” Vagy: „A keresztény nevelés az, amely keresztény értékeket közvetít” – még akkor is, ha a „keresztény értékek” kifejezés csak egyvel tovább lépteti a definiálandó fogalmak sorát.

De valóban jók lennének ezek a meghatározások? Valóban minden tevékenység keresztény nevelés, amely ezeken a helyszíneken zajlik, és csak ezt nevezhetjük-e keresztény nevelésnek? Valóban szükséges és elégséges feltétel a fogalom definiálásához az olyan külső meghatározottságok sora, mint

* Egyetemi tanári székfoglaló előadás. Elhangzott az Evangelikus Hittudományi Egyetemen 2026. március 19-én.

helyszín, életkor, szereplők vagy nevelési célok? Valóban ezek a meghatározottságok mondanak a legtöbbet a számunkra oly fontos kifejezés tartalmáról és lényegéről?

Mindannyian érezzük, hogy ha a keresztény nevelés kritériumát ezeknek a helyzeteknek az összességében határoznánk meg, akkor a lényegét veszítenénk szem elől. Akkor mítoszt gyártanánk a fogalomból. „Mítosz” alatt nem szándékos torzításokat értünk, hanem olyan értelmezéseket, amelyeknek egy adott korban vagy helyzetben erős az aktualitása, idővel azonban olyan örökölt, magától értetődőnek tekintett, megkérdőjelezhetetlennek tűnő, mitizált narratívákká válnak, amelyek észrevétlenül eltávolítják figyelmünket a forrás, vagyis a Biblia által felkínált képtől.

Ma, a 21. század első harmadában mik lehetnek ilyen mítoszok a keresztény nevelésre nézve? S ezekkel szemben vagy inkább ezek mögött mi jelenik meg a bibliaértelmezési horizontunkon? Az alábbiakban négy példát mutatok, amelyek véleményem szerint napjainkra a leggyakoribb és legerősebb mítoszai lettek a „keresztény nevelés” kifejezésnek.

A „keresztény nevelés” kifejezés

Az első „mítosz” vagy mitizált elképzelés maga a kifejezés és annak használata. A „keresztény nevelés” kifejezés egészen fiatal terminus technicus, amely magán hordozza annak a kornak a jegyeit, amelyben megszületett. Angol nyelvterületen a 18. század közepén jelennek meg az első olyan írások, amelyek használják ezt a kifejezést, az egyik első Daniel Fisher könyvének címe: *The Child's Christian Education, or, Spelling and Reading Made Easy* (A gyermek keresztény nevelése, avagy helyesírás és olvasás könnyedén; FISHER 1809). A magyar nyelvű szakirodalomban a „keresztény nevelés” kifejezés a 19. század második felében jelent meg, főként egyházi pedagógiai írásokban: frissen induló katolikus és protestáns folyóiratokban vagy iskolai értekezésekben, tantervekben.

A „keresztény nevelés” akkor jelenik meg egy kulturális közegben, amikor már nem magától értetődő az, hogy a nevelés teljes mértékben a kereszténységhez kapcsolódik, amikor már van olyan nevelés is, amely „nem keresztény”. A jelzős szerkezet kialakulása a modernitás korára tehető, a kategorizálásban felfedezhető a racionalizmus és a felvilágosodás hatása. A racionalizmus rendszerő igénye, a deduktív következtetések túlsúlya, a tiszta gondolkodás ideájára való törekvés, a tudományos megalapozás iránti igény, a kategorizáló szándék mind-mind hatással voltak a fogalom megszületésére.

A felvilágosodás korában nemcsak az általános tankötelezettséget vezették be Európa számos országában, de a hitoktatás is egy tantárggyá vált a sok közül, s a hit kérdéseivel való foglalkozásnak a családi és egyházi színterei mellé bekerült az iskola is. Itt azonban a kateketikának mint iskolai tantárgynak a racionalizmus tudományos alapjaira kellett épülnie, s nemcsak egy új tantárgy nevére volt szükség (vallástan vagy hit- és erkölcsstan), hanem egy olyan kifejezésre is, amellyel jelölni lehetett a tantárgy keretein belül folyó nevelői munkát.

Ennek a kornak a kategorizáló törekvése előtt a szerzők írásaikban nem tudták egy terminus technicusba sűríteni vagy a mögé rejteni a gondolataikat. Sőt önmagában a „nevelés” szó használata is személyes hitvallás volt arról, hogy egy szerző mit tart központi elemnek a nevelés folyamatában. Néhány példa jól szemlélteti ezt.

Az első nem szentírásbeli keresztény szerző, aki nevelési tanácsot ad egyik levelében, Római Kelemen a Kr. u. 1. század végén így ír: „Gyermekeiteket Krisztus szerinti nevelésben részesítésé-

tek, tanulják meg [...], mit jelent Isten szemében a tiszta szeretet.” (RÓMAI SZENT KELEMEN 2018, 124. o.) TERTULLIANUS a „lélek nevelését” hangsúlyozza (1986, 325. o.), NÜSSZAI SZENT GERGELY a „tanítvány lelkének szép nevelését” említi (2002, 434. o.), ATHANASZIOSZ a 4. században az „Isten szeretetére nevelést” dicséri (1991, 393. o.). SZENT ÁGOSTON az ókor végén a megkeresztelendők oktatásáról ír mai szemmel nézve is meglehetősen tanulócentrikus és empatikus tanári szemlélettel (1925). A középkor elején Szent Benedek a kolostorba felajánlott gyermekek fegyelmezését részletezi (*Szent Benedek Regulája*, 2022), később Alcuin és Hrabanus a gyónásra nevelésről értekeznek (HRABANUS MAURUS 1925), majd fél évezreddel később GERSON a gyermekek Krisztushoz vonzásáról ír (2019). A középkor végén 1530-ban LUTHER az ifjúság taníttatása és nevelése érdekében szólítja fel a városok vezetését – elsőként szót emelve azért, hogy társadalmi csoporttól és nemi meghatározottságtól függetlenül minden gyerek részesülhessen az alapismeretek oktatásában (2019).

Már ezen a néhány példán keresztül is érezhető egyfajta hangsúlyeltolódás, és látható, hogy mire a „keresztény nevelés” kifejezés két-három évszázaddal a reformáció után megjelenik, milyen sokszínű és változatos palettája alakult ki a kereszténység és a nevelés kapcsolati hangsúlyainak.

A „keresztény nevelés” kifejezésnek mindezeket – és még jóval több más, most nem említett példát is – magában kellene foglalnia, mindössze két szóba sűrítve. De valóban képes erre? Amikor ma használjuk ezt a kifejezést, akkor látjuk-e azt a több szinten, több irányban mozgó jelentéstartalmat, amelyet az egyház kétezer éves története hordoz, s akkor még nem is éreztünk meg a forráshoz, hiszen az idézett szerzők még nem is a Biblia könyveinek szerzői, hanem annak értelmezői.

Amellett, hogy ennek az utóbbi másfél évszázadból örökölt szókapcsolatnak több előnye is van a szakmai diskurzus során, nagy kihívás elé is állítja a kifejezés mai használóit: vajon nem válik-e a „keresztény nevelés” jelzős szerkezet leszűkítővé? Könnyen érthetjük úgy ezt a kifejezést, mint amely nem a nevelési folyamat egészére vonatkozó (keresztény) sajátosságokat jelzi, hanem mintha a nevelésnek lenne olyan részterülete, amelyre – és csak arra – vonatkoztatjuk a keresztény jelzőt. Például olyan részterületekre, amelyeket az első kérdéseimben említettem: helyszín, életkor, szereplők vagy nevelési célok.

Ha a „keresztény nevelést” a nevelés egy részterületének értenénk, akkor csak kis lépés választana el attól, hogy a keresztény szó eszközzé váljon a kezünkben, akár olyan eszközzé, amelyben egyfajta legitimációs alapot keresnénk az éppen aktuális nevelési céljaink megvalósításához. Annak érdekében, hogy e leszűkítéseket elkerüljük, szükséges időről időre tudatosítanunk: a „keresztény nevelés” jelzős szerkezet valójában rövidített formában azt a személyes hitből és belső küldetésből fakadó kérdésselvetést jelzi, hogy milyen bibliai horizonttal járul hozzá a keresztény hit a nevelés értelmezéséhez, milyen tükröt tart a keresztény gondolkodás és világnézet a nevelés dilemmáinak, és milyen értékekkel segítik a keresztény közösségek a nevelés gyakorlatát.

A nevelés kérdéseire a kereszténység – mind a keresztény tanítások, mind a keresztény közösségek – gazdag szempontkészlettel és értelmezési lehetőségekkel tud hozzájárulni, amelyre számos példát láthatunk az egyház hazai történetében is. Az imént megfogalmazott kérdés azonban minden időben fennáll, s a keresztény neveléssel foglalkozók legfontosabb feladata az erre adható válaszok keresése. Mitizált narratíva az, hogy a „keresztény nevelés” kifejezés egyértelmű, magától értetődő. Ezzel szemben a valóság az, hogy újra és újra választ kell keresnünk a kifejezés nyomán felvetődő kérdésekre.

Az erkölcsi dimenzió

Az ily módon keresztény nevelésként rövidített fogalom másik nagy mítosza az, hogy a keresztény nevelés elsődlegesen erkölcsi nevelés, amelyben a hangsúly a szabályokon, a viselkedésen, a magatartáson, a fegyelmen van. Talán a 19. század utolsó harmadában érte el csúcspontját ez a vallás-erkölcsi hangsúlyú nevelés, amikor egyházi szaklapok szerzői úgy fogalmazták meg a keresztény – illetve akkor már felekezeti – nevelés célját, mint „amely egyedül képes a hanyatló erkölcsiséget és vallásosságot megmenteni s elébbi magaslatára visszahelyezni” (VERES 1896, 8. o.), vagy mint amelynek eszménye „az erkölcsös ember (bonus homo), a hűséges alattvaló (fidelis subditus) és a derék keresztény (probus christianus)” (SZABÓNÉ KÁRMÁN 2023, 46. o.) kinevelése. Erősen érződik ezeken a nevelési célokon a 19. századra népszerűvé váló, a neohumanizmus és az idealizmus szellemi bázisán kibontakozó herbarti pedagógia hatása, melynek középpontjában az „erkölcsös, fegyelmezett állampolgár” (PUKÁNSZKY–NÉMETH 1997, 373. o.) áll, amely célt elsősorban az akarat fejlesztésével lehet elérni.

Még a 21. század elején sem idegen az erkölcsi dimenzió középpontba helyezése attól a képtől, amelyet a keresztény nevelésről alkotunk. Ehhez elég fellapoznunk a szaklexikonok magyarázó szócikkeit vagy megnézni a gyermekeik számára egyházi iskolát választó szülők döntési preferenciáiról szóló kutatási eredményeket. Kérdés, hogy ez az értelmezés nem leszűkítő-e, de most másik irányban: nem a nevelés területére, hanem a keresztény hitre, a kereszténységre nézve.

A Szentírás azonban arra hívja fel a figyelmünket, hogy a sorrend nem cserélhető fel: a személyes istenkapcsolat mindenképp előtt áll, és csak ez után következnek az emberi együttélés normái. Képletesen szólva: a Tízparancsolat két kőtáblájának sorrendjét nem áll módunkban megfordítani – még a nevelés kontextusában sem. S nem is feledkezhetünk meg az első kőtábláról – még ha könnyebbnek tünne is így egy-egy nevelési szituáció –, hiszen tudjuk, hogy a parancsolatok valójában nem erkölcsi törvények, hanem az Istennel személyes szövetséget megelő ember életközösségét leíró állítások: „Ha én vagyok Istened, akkor nem fogsz lopni; ha én vagyok Istened, nem fogsz rosszat állítani a másik emberről; ha a velem kötött szövetségben maradsz, nem fogsz irigykedve tekinteni a másik javaira” – mondja az Úr a népnek (vö. 2Móz 20,1–17). A mondat második fele („Ne lopj”, „Ne tanúskodj hamisan”, „Ne kívánd felebarátod javait”) önmagában kevés. Csak az első részével együtt állja meg a helyét. Evangéliumi példaként gondolhatunk a törvénytudóra, akinek kérdésére („Mester, mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” – Lk 10,25) Jézus a törvényértelmezésben először Isten, a másik ember és önmagunk szeretetére biztat, s csak utána beszél arról, hogy mit és hogyan kellene cselekedni.

A Biblia szavaira épülő nevelés célja nem erkölcsi konformitás, hanem a személyes istenkapcsolat támogatása. Nem normák betartatása a másikkal, hanem Istenre figyelés. Nem moralizálás, amelynek során a másik embernek erkölcsi tanácsokat adunk vagy erkölcsi szabályokat írunk elő. Jézus a négy evangéliumban tizenkilencszer mondja azt, hogy neki mit kell tennie (hova kell mennie, mit kell átélnie, hogyan kell szenvednie és felemeltetnie), de csak háromszor használja a „kell” (görögül: *dei*) kifejezést a másik emberre vonatkoztatva. Mindössze háromszor mondja azt valaki másnak, hogy mit kell tennie, s ezek: irgalmasságot cselekedni (Mt 23,23); újonnan születni a Lélektől (Jn 3,7); lélekben és imádságban imádni Istent (Jn 4,24). Nem erkölcsi kategóriák. Nem azt mondja Jézus, hogy hogyan feleljünk meg a normáknak, hanem azt a kérdést teszi fel: „Ti kinek mondotok engem?” (Mk 8,29)

A nevelés héber és görög megnevezései egyaránt erre a hangsúlybeli különbségre irányítják a figyelmünket. A görög *paideuó* kifejezés jelentésköre, valamint az a szemléletes kép, amelyben a gyermeket az iskola és az otthon között kíséri a rabszolga, az úgynevezett *paidagógosz*, jól ismert a szakirodalomban. Már a tanárképzés első évében is elhangzik, hogy ez a nevelő egyik első ismert képe a történelemben, mint aki az otthon és a társadalom között kíséri a rábízott fiatalokat. Kevésbé közismert azonban, hogy e fogalom klasszikus görög használata és bibliai alkalmazása között lényeges eltérés figyelhető meg. Az antik görög gondolkodás szerint a nevelés középpontjában vagy egy idea áll (például a hellén városállamok felvirágoztatásának eszméje), vagy később maga a gyermek kerül a középpontba (mint a városállamok fejlődésének biztosítója).

Ezzel szemben a „nevelés” szó bibliai tartalmának középpontjában az Isten feltétel nélküli szeretete áll (C. BROWN 1986, 776–781. o.). Az a feltételek és kényszer nélküli szeretet, amelyből Isten teremtette a világot; az az elfogadó szeretet, amellyel Jézus fordul minden egyes ember felé, és kapcsolatra hívja az embert; az a szeretet, amellyel Isten Lelke velünk van a világ végezetéig, és gondoskodik rólunk minden egyes napon.

A nevelés bibliai értelmezésében mindent az Isten szeretete határoz meg, mindent ez motivál, mindent ez irányít. Már az első századokban is sokféleképpen képzeltek el a nevelés formáját a korábban is idézett ókori szerzők: volt, aki követésnek (imitatio) látta, más megvilágosodásnak (illuminatio) vélte, volt, aki tanulásként (instructio) értelmezte, megint más pedig bevezetésként (initiatio) definiálta (ELIAS 2002, 15–32. o.). Ám bármelyik elképzelés állt is előttük, mindegyiket az agapé, a feltétel nélküli szeretet vezérelte. A bibliai nevelés egész rendszere Isten elfogadó szeretetének terében rendeződik: ebből fakadnak céljai, ebben konkretizálódnak a szereplők feladatai, ebben tematizálódnak az eszközei, ebből formálódnak módszerei, és ennek fényében érthetők következményei is. A keresztény nevelés korábban megfogalmazott kérdéseire a *paideuo* bibliai fogalom adhat választ nekünk: vagyis mindenekelőtt a feltétel nélküli szeretettel tud hozzájárulni a nevelés értelmezéséhez, s ez tarthat tükröt mindannyiunknak a nevelési helyzetek során.

Az így értelmezett keresztény nevelésben az erkölcs nem motivációs okként s nem is nevelési célként, hanem következményként szerepel a nevelés folyamatában. A bibliai nevelésfogalom középpontjában álló személyes, elfogadó istenkapcsolatból fakadnak az egyes ember és a közösségek döntései, cselekedetei, a közösség értékei, normái és szabályai. A keresztény nevelés érték- és normafüggetlen, hiszen minden nevelési folyamat egyben orientáló tevékenység is (MÉSZÁROS 2005). A biblikus horizont azonban nem a statikus, hierarchikus, indoktrinatív és normatív értékátadás képét helyezi elénk. Sokkal inkább sajátja az a – biblikus képpel élve – úton járó folyamat, amelyben az istenkapcsolatban élő közösség együtt tanulja az értékeket a személyes megszólíttóság során, s azokból közősen fogalmazza meg az együttélésüket szabályozó normákat.

Ezt a belülről kifelé irányuló meghatározottságot különösen jól megvilágítja például a fegyelmezés érzékeny kérdésköre, mert világosan láthatóvá teszi, miként vezethet tévútra a vallás-erkölcsi hangsúly eltolódása. Az egyház története során a nevelésben többször is megjelent az a tendencia, amely a szeretetre való hivatkozást a fenyítés alkalmazásának igazolásává tette. Még a 21. században is találkozhatunk olyan, keresztény neveléssel foglalkozó – egyházi kiadásban megjelent – munkákkal, amelyek bibliai hivatkozásokra építve, a szeretet fogalmára támaszkodva igyekeznek igazolni a testi fenyítés jogosságát vagy akár annak pozitív szerepét.

A biblikus szemlélet azonban nem szolgáltat legitimációt ehhez az értelmezéshez. Még a Példabeszédek könyve is, amelyre az említett szerzők legtöbbször hivatkoznak, a kor más nevelési tárgyú

írásaihoz viszonyítva meglepően korszerű szemléletet képvisel: amellett, hogy korlátozza a testi fenyítés gyakorlatát, az Istennel kapcsolatban megélt önreflexióra készítet, s inkább a tetteink következményeinek belátására biztat, nem pedig a büntetésmotivált önrendelkezésre (W. P. BROWN 2008).

Sem a büntetés, sem a testi fenyítés nem a feltétel nélküli szeretet megnyilvánulásai, ezért nem lehetnek a keresztény nevelés részei – még akkor sem, ha az egyház története során bizonyos korokban ez bevett gondolatnak számított.

Az eredmény- és teljesítményorientáltság helye

További erős mítosz ma az, hogy a keresztény nevelés eredménycentrikus és teljesítményfüggő.

Az úton járás előbb említett bibliai képe azonban nem az elért teljesítmény fényében lesz eredményes, hanem – amint erre Jézus többféleképpen is rámutat – maga az úton maradás a cél. Gyakori mitizált vélekedés az, hogy a keresztény nevelésnek teljesítményekben kell realizálnia. Néha hallunk olyan mondatokat, hogy a „keresztényi módon jól nevelt” fiatal milyen életvitelt követ, vagy milyen vallási gyakorlattal rendelkezik. Miközben mindannyian tudjuk, hogy a lelki érés nem lineáris, nem feltétlenül egyenesen arányos a látható mutatókkal, s ha a nevelés fogalmát nem szűkítjük le az ismeretek megszerzése, vagyis az oktatás-tanítás-tanulás folyamatára, hanem megtartjuk az „emberi erőforrásokat termelő folyamat” (GÁSPÁR 1997, 582. o.) általános definícióját, akkor egyáltalán nem lehetünk biztosak abban, hogy a bibliai horizontnak a nevelésre gyakorolt hatása bármilyen módon látható eredményekhez kapcsolható vagy a sikeressége teljesítmények szintjén megfogalmazható. A bibliai értelmezés szerinti nevelés nem eredmény, nem produktum, hanem folyamat.

E tekintetben a kereszténységnek az intézményi keretek között megvalósuló nevelésre gyakorolt hatása jelenti a legnagyobb kihívást: hiszen azt a kérdést veti fel, hogy a mai világunkban szükségszerűen eredményekre és teljesítményi mutatókra épülő oktatási intézmény keretei között hogyan lehetséges az Isten feltétel nélküli, így eredményekhez és teljesítményekhez nem kötött szeretetét közvetíteni. Ha valamire, akkor erre gondosan kell ügyelnie az evangélikus intézményekben megvalósuló, lutheri gondolatokat is figyelembe vevő keresztény nevelésnek. Talán segíthet ebben az, ha figyelünk a negyedik nagy mítoszra vagy kihívásra: a gyermekképünkre.

A Biblia gyermekképének hatása

Negyedikként említem, de talán a keresztény nevelés legerősebb mitizált narratívája napjainkban az a gyermekkép, amelyet a felnőttképünk kivetítéséből származtatunk. Ezért a legfontosabb kihívás át-gondolni azt, hogy milyen gyerekképet tár elénk a Szentírás. Ha ebben a kérdésben is visszatérünk a forráshoz, valódi éltető vízhez juthatnak a neveléssel foglalkozók.

A keresztény nevelésről író legtöbb szakember egybehangzóan az antropológiai alapokban találja meg a keresztény nevelés sajátosságát, legfőbb vonásait. Kiindulási pontként fogalmazzák meg, hogy az ember istenképősége a gyermekekre is érvényes, így az *imago Dei* értelmezése során kiemelik az ember – s így minden gyermek – teremtettségét, Teremtővel való kapcsolatát, emberi méltóságát, az emberi élet törékenységét és mulandó voltát, uralkodásra való lehetőségét és uralom alá vettségét (SIMONFI 2018; NÉMETH 2020).

Némely szerző ennél tovább megy, s az istenképűségbe már az erkölcsi dimenziót is belevonja, így a nevelés kontextusában kiegészíti az istenképűségnek ezeket a tulajdonságait olyan gondolatokkal, hogy a gyermeknek meg kell tanulnia felelősen élni emberi méltóságával, ő „Isten eltorzult képe”, „létében bűnös”, és „hivatása, hogy Isten képét hordozza”. Már a szóhasználat is rámutat arra a veszélyre, amelyben a nevelés hierarchikus és normateremtő szituációjában különösen nehéz elválasztani a gyermekképünk személyes kivetüléseit, illetve a nevelési céljainkat attól, ami a bibliai gondolkodás szerint istenképűségünk része.

Az istenképűség lényege az, hogy az ember Istennel egészen különleges, személyes kapcsolatban lehet. S a bibliai történetek arra mutatnak rá, hogy ezt a személyes kapcsolatot a gyerekek egészen sajátos módon élik meg, amelyet már pár példa is jól érzékeltet számunkra. Dávid a harcmezőn olyan fiatal fiú, aki ugyan a király harci páncélja alatt összeroskad, mégis felnőtteket megszégyenítő istenkapcsolatról tesz bizonyosságot. A Naamán mellé érkező izraeli rabszolga kislánynak felnőtteket is zavarba ejtő érett hite van. Rodé, a félelemtől rettegő apostoloknak szolgáló fiatal lány a látás bizonyossága nélkül hisz abban, amit a felnőtt, tapasztalt apostolok még a saját szemüknek sem hisznek el. Miriám bátor kezdeményezőkézsége, a gyermek Sámuel őszinte válasza, Jóás és Jósiás gyermekkirályok vallási megújulás iránti érzékenysége, Pál unokaöccsének merész helytállása, valamint a bibliai elbeszélésekben feltűnő számos névtelen gyermek alakja mind formálni szeretné a saját gyerekképünket és az istenkapcsolatunkat (KODÁCSY-SIMON 2020).

Anélkül, hogy idealizálnánk a bibliai történetekben szereplő gyerekeket, észre kell vennünk, hogy a Biblia nem a passzív, kiskorúsított gyerek képét kínálja fel nekünk, de nem is a gyermeki tisztaság és ártatlanság idealizált, romantikus mítoszát helyezi elénk. Nem a humanizmus felhőtlenül optimista gyermekfelfogását fedezhetjük fel a szentírási történetekben, de nem is a puritanizmus peszszimista gyermekképével találkozunk itt. A bibliai történetekben a gyermek nem a rousseau-i negatív nevelés alanya s nem is a kanti erkölcsi fejlesztés célja. S ami talán a legaktuálisabb jelenkori kihívás: a bibliai történetekben a gyermek nem eszköz, amely segít elérni saját céljainkat – akár legjobb szándékú nevelési vágyainkat.

A Bibliában szereplő gyerekek és fiatalok mindenekelőtt az Istenhez fűződő kapcsolatunkról tanítanak (KODÁCSY-SIMON 2020). Amikor gyerekek jelennek meg a bibliai elbeszélésekben, akkor a gyerekek soha nem annak ellenére jelenhetnek meg a szövegben, hogy gyerekek, hanem épp azért tudnak jelen lenni és véghez vinni egy feladatot, mert gyerekek. Gyerekként kicsik, és szabad kicsinek lenniük. Gyerekként valóságosak. Még Jézus is valóságosan gyermek, nemcsak a jászolban fekvő idealizált újszülött, hanem éhes csecsemő is, a világot felfedező izgő-mozgó gyerek, később a saját útját járó kamasz. A Bibliában szereplő gyerekek gyerekként nem a saját cselekedeteikben bíznak, hanem abban, aki képessé teszi őket a cselekvésre.

A számos további jellemző közül a legfontosabb, hogy a bibliai gyerekek arra mutatnak rá, hogy a gyerekeknek is saját hitük van, saját istenkapcsolatban élnek, ráadásul olyan istenkapcsolatban, amely még a felnőtteket is kihívások elé állítja. Hiszen úgy ráhagyatkozni senki nem tud Istenre, ahogyan a legkisebbek ráhagyatkoznak azokra, akik odaviszik őket Jézushoz (KODÁCSY-SIMON 2018). „... *ilyeneké az Isten országa*” – mutat rájuk Jézus. Ilyen ráhagyatkozóké. Ilyen bizalommal telieké. Ilyen belső istenkapcsolatban élőké.

Luther is felismerte ezt, s négyszáz évvel megelőzte a modern fejlődésemleletek megállapításait (KODÁCSY-SIMON 2017), amikor így csodálkozott rá a gyerekekre: a kisgyermek „nem kételkednek”, „nem tépelődnek Isten felől” (LUTHER 2014, 282. o.), hanem „néha igen találó gondolataik van-

nak Istenről” (uo. 232. o.), „ők a legegyszerűbben hisznek benne, minden vita és kétség nélkül, hogy Isten kegyelmes, és hogy az e világi élet után örök élet következik” (uo. 517–518. o.).

Amint Luther szavaiból is hallhatjuk, a bibliai gyermekek – nevezhetjük úgy – fordított vallási szocializációt végeznek rajtunk, s az istenkapcsolatnak olyan belső megéléseit mutatják be nekünk, amelyekre rácsodálkozhatunk. Ennek a fordított vallási szocializációnak a során mi, felnőttek a gyerekekkel együtt formálódhatunk, ez pedig központi eleme annak, amit keresztény nevelésnek nevezhetünk. Fel kell ismernünk, hogy a nevelés jelentős részben olyan esemény, amely történik velünk, nem csak olyan, amit mi teszünk. A bibliai forrásra építő nevelés az Isten szeretetére ráhagyatkozó, Krisztus jelenlétében létrejövő szabad formálódás megélése önmagunkban és támogatása, kísérése a ránk bízottakban azért, hogy – Pál apostol szavaival élve – Krisztus formálódjék ki bennünk (vö. Gal 4,19).

A forrás az élő víz

Még más mitizált képeket is meg lehetne fogalmazni a keresztény neveléshez kapcsolódóan. De ha csak a „keresztény nevelés” fogalma során most átgondolt mítoszokat (az eredmény- és teljesítésközpontú nevelésképet, az erkölcsi fókuszú célmeghatározást, a felnőttképből extrapolált vagy nevelési célokat tartalmazó gyermekképet) megpróbáljuk elengedni, már nagyon sokat tettünk a bibliai alapra épülő „keresztény nevelés” megvalósításáért.

Vannak olyan kifejezések, amelyek magától értetődőnek tűnnek. Amelyeket oly régóta és olyan széles körben használunk, hogy szinte axiómaként gondolunk rájuk. A „keresztény nevelés” kifejezés is ilyen. De ha a Biblia mint forrás tükrében megvizsgáljuk, élő vízhez juthatunk.

Returning to the Source

The Myths of „Christian Education” and its Biblical Horizon

- **The study undertakes a critical reinterpretation of the concept of “Christian education,” exploring its historically developed layers of meaning, which have since become mythologized. The author points out that the concept is of modern origin and is often narrowly associated with institutional, moral, or performance-oriented interpretations. In contrast, approaching the question from a biblical perspective, the author emphasizes that education in its biblical understanding is not centered on the transmission of norms or measurable results, but on a personal relationship with God and on God’s unconditional love. The study also criticizes the image of children derived from the projection of adult ideals, and, drawing on biblical narratives, highlights an image of children that, because of their personal relationship with God, can serve as an example even for adults. This reverse religious socialization is an essential element of Christian upbringing.**

Keywords: Christian education / morality / image of children / Bible / religious socialization

Felhasznált irodalom

- ATHANASZIOSZ 1991. Apológia Constantiuszhoz. In: Vanyó László (szerk.): *Szent Athanasziosz művei*. Szent István Társulat, Budapest. 393–424. o.
- BROWN, Colin (szerk.) 1986. *The New International Dictionary of New Testament Theology*. 1–4. köt. Paternoster Press, London.
- Brown, William P. 2008. To Discipline without Destruction. The Multifaceted Profile of the Child in Proverbs. In: Marcia J. Bunge (szerk.): *The Child in the Bible*. Eerdmans, Grand Rapids. 63–81. o.
- ELIAS, John L. 2002. A History of Christian Education. Protestant, Catholic, and Orthodox Perspectives. *Journal of Catholic Education*, 7. évf. 1. sz. 140–142. o.
- FISHER, D. 1809. *The Child's Christian Education. Spelling and Reading Made Easy*. F. and C. Rivington, London.
- GÁSPÁR László 1997. Nevelés. In: Báthory Zoltán – Falus Iván (szerk.): *Pedagógiai lexikon*. 2. köt. Keraban Könyvkiadó, Budapest.
- GERSON, John Charlier 2019. *A Treatise on Bringing Children to Christ. A Medieval Classic*. Wipf and Stock Publishers, Eugene.
- HRABANUS MAURUS 1925. A hét szabad művészet. In: Weszely Ödön (szerk., ford.): *Nagy pedagógusok. Neveléstörténeti tanulmányok*. 2., jav. kiad. Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) Rt., Budapest. 47–49. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2017. Milyeneké az Isten országa? A gyermekek teológiája Luthernél. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és reformáció*. Luther Kiadó, Budapest. 193–202. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2018. Gyermeki ráhagyatkozás. *Vigilia*, 83. évf. 12. sz. 912–914. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2020. „Veled a kőfalon is átugrom”. Határátlépő fiatalok a Bibliában. In: Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és határok*. Luther Kiadó, Budapest. 124–140. o.
- LUTHER Márton 2014. *Asztali beszélgetések*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 8.)
- LUTHER Márton 2019. Prédikáció arról, hogy a gyermekeket iskoláztatni kell (1530). Ford. Gromon András. In: uő: *Prédikációk*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 542–578. o.
- MÉSZÁROS György 2005. Keresztény pedagógia? *Mester és Tanítvány*, 2. évf. 5. sz. 44–52. o.
- NÉMETH Dávid 2020. A keresztyén nevelés antropológiai alapjai. In: Bodó Sára – Horsai Ede (szerk.): *Hiszek az Ige diadalmas erejében!* Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen. 391–422. o.
- NÜSSZAI SZENT GERGELY 2002. Az Isten szerinti célról és az igazi aszkézisről. In: Vanyó László (szerk.): *Nüsszai Szent Gergely művei*. Szent István Társulat, Budapest. 413–446. o.
- PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András 1997. *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- RÓMAI SZENT KELEMEN 2018. Római Szent Kelemen levele a korintusiakhoz. Ford. Ladocsi Gáspár. In: Perendy László (szerk.): *Apostoli atyák – Ókeresztény írók*. 1. köt. Szent István Társulat, Budapest. 105–153. o.
- SIMONFI Zsuzsanna 2018. A keresztyén nevelés szempontjai a református tananyagfejlesztés számára. *Magyar Református Nevelés*, 19. évf. 1. sz. 5–12. o.
- SZABÓNÉ KÁRMÁN Judit 2023. Katolikus nevelésideológiai kortörténet. Amint az megjelent hazánk első pedagógiai folyóiratának lapjain – Religio és Nevelés (1841–1848) (Első rész). *Sapientiana*, 16. évf. 2. sz. 35–56. o. <https://doi.org/10.52992/sap.2023.16.2.35>
- SZENT ÁGOSTON 1925. A megkeresztelendők oktatásáról. In: Weszely Ödön (szerk., ford.): *Nagy pedagógusok. Neveléstörténeti tanulmányok*. 2., jav. kiad. Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) Rt., Budapest. 39–46. o.
- Szent Benedek Regulája*. Ford. Söveges Dávid. Bencés Kiadó, Budapest, 2022.
- TERTULLIANUS 1986. Intés a vértanúkhöz. In: Vanyó László (szerk.): *Tertullianus művei*. Szent István Társulat, Budapest. 325–331. o.
- VERES József 1896. Irodalom. *Evangelikus Egyház és Iskola*, 14. évf. 1. sz. 8–9. o.

A Szentlélek és az élet teológiája *

■ JÜRGEN MOLTMANN

A Szentlélek ajándéka és jelenléte a legnagyobb és legcsodálatosabb dolog, amely az emberi közösséget, minden élőlényt és ezzel a Földet érheti. A Szentlélekben nem valamilyen jó vagy rossz lélek van jelen, hanem maga a teremtő és éltető, a megváltó és az üdvözítő Isten. Ahol a Szentlélek van, ott Isten különleges módon van jelen, és mi Istent tapasztaljuk meg az életünk által, amely belülről egészen megelevenedik. Minden érzékünkkel megtapasztaljuk a tökéletes, teljes, meggyógyított és megváltott életet. Érezzük és megízleljük, tapintjuk és látjuk életünket Istenben és Istent az életünkben. Az Istennek, a Szentléleknek számos neve van. Ezek közül a Vigasztaló (parakletos) és az Élet forrása (fons vitae) számomra a legszebbek.

A Szentlélekhez intézett imádságok alapja a Lélek eljövételének kérése. Ez valami különleges, és a keresztény hagyományban a Lélek epiklézisének nevezik. „*Jövel, teremtő Szentlélek...*”¹ A Szentlélekért való könyörgés az ő mindent átfogó jelenlétére irányul. A Lélek több mint Isten egy ajándéka a sok közül; a Szentlélek Isten határtalan jelenléte, amelyben életünk felébred, egészen megelevenedik, és a Lélek erejével telik meg. A Szentlélek eljövételéért könyörgő imádságok a maranatha-imák. A maranatha-imák közismerten Krisztushoz szólnak, és eszkatologikus jelentéssel bírnak: „*Amen. Jöjj, Uram Jézus!*” (Jel 22,20b) – így hangzik az Újszövetség utolsó mondata.² Itt sem csupán Jézus személyére gondolunk, hanem az ő eljövételére Isten dicsőségében a világ újjáteremtésére. A Szentlélek paruzsiája nem más, mint Krisztus paruzsiájának kezdete. A Szentlelket ezért „a dicsőség zálogának” nevezik (Ef 1,14; 2Kor 1,22). Ami tehát itt a Szentlélekben kezdetét veszi, az ott, a dicsőség országában teljeseedik be. A dicsőség országa nem váratlanul és előkészület nélkül jön el, hanem már a Lélek országában jelt ad magáról, és benne, a jelenlétben hatalmassá válik. Ez olyan, mint a tavasz és a nyár, mint a vetés és az aratás, mint a napkelte és a delelő.

A Lélek eljövételét kérve az imádkozók nyitottá válnak a várakozásban, és engedik, hogy a Lélek energiái beáramoljanak az életükbe. Ha az emberek már csak a megváltás után tudnak sóhajtozni, és e sóhajok közt végül elnémulnak, akkor Isten Lelke már bennük sóhajtozik, és közbenjár értük (Róm 8,26). Az Isten eljövételéért való könyörgés és sóhajlás ebben a fogva tartott életben és ebben a romba döntött világban maga is a Szentlélektől származik, és az ő első életjele.

A Szentlelket újra és újra kétféleképpen tapasztaljuk: mint isteni Másikat, akihez fohászkodunk, és mint isteni jelenlétet, amelynek jelenében fohászkodunk; mint teret, amelyben élünk. Ez nem szokatlan: gyerekként mi is úgy találkoztunk édesanyánkkal, mint aki egyszerre jelen van számunkra, körülvesz minket, és mint a Másik, aki megszólít minket.

A Szentlélekért való könyörgésre a válasz az ő eljövetele és velünk maradása, az ő kiáradása és az

* A fordítás alapjául szolgáló dolgozat eredeti megjelenése: *Deutsches Pfarrerbblatt*, 96. évf. 1996/4. sz. 179–183. o. A fordító e szöveggel tiszteleg az idén éppen száz évvel ezelőtt született teológus előtt.

¹ Hrabanus Maurus „*Veni, Creator Spiritus...*” kezdetű himnusza. Magyar fordítását lásd: *Gyülekezeti liturgikus könyv*, 665. o. – *A ford.*

² A külön meg nem jelölt szentírási idézetek és utalások a Magyar Bibliatársulat 2014-es revideált új fordítását követik, a deuterokanonikus könyvekből származó részeket esetében pedig a 2023-as kiadást (*Deuterokanonikus bibliai könyvek. Magyar-
rázó jegyzetekkel*. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, Budapest, 2023) vettem alapul – *A ford.*

ő lakozása. Aki azt kéri, hogy a Szentlélek jöjjön el szívünkbe, közösségünkbe és földünkre, az nem a mennybe akar menekülni vagy elragadtatni a túlvilágra, hanem reménység van a szívében, és reménységgel tekint a közösségre és erre a földre. Mi sem azt imádkozzuk: „Engedd, hogy a te országodba jussunk”, hanem: „...*jöjjön el a te országod [...], amint a mennyben, úgy a földön is*” (Mt 6,10). Hatalmas, töretlen életigenlés rejlik az isteni Lélek eljövételének kérésben, amelynek címzettjei mi, földi és törekeny emberek vagyunk.

Egy másik válasz a Szentlélekért való könyörgésre az ő kiáradása „minden testre” (Jóel 3,1; Ap-Csel 2,17kk).³ Mit jelent ez az egészen megdöbbentő metafora? A „minden test” kifejezés minden bizonnyal elsősorban az emberi életre utal, de – amint azt 1Móz 9,10 és a következő versek mondják – magában foglalja az élővilág egészét, a növényeket, a fákat és az állatokat is. Istent magát is az élet forrásának nevezik a Zsolt 36,10-ben. Jézus a samáriai asszonynak Jn 4,14-ben azt mondja, hogy ő adja majd azt a vizet, amely az örök élet kútjából fakad. Az élet kútforrása és a minden kiszáradt és kiszikkadt dolgot életre keltő víz képe arra szolgál, hogy érthetővé tegye a Szentlélek munkáját: mint az élet vize, élővé és termékennyé teszi azt, ami meghal és elszárad.

A megdöbbentő ebben az, hogy ekkor a Szentlélek itt nem csupán isteni személynek, hanem isteni elemeknek is tekinthető. Ő „elküldetett”, és úgy „jön”, mint a viharos szél; mint a vízözön, beborít minden élőlényt, és mindent áthat. Ha a Szentlélek Isten Lelke és Isten különleges jelenléte, akkor Isten Lelkének kiáradásában minden test megistenül. Minden halandó test megtelik Isten örök életével, mert ami Istentől jön, az isteni és örök, akárcsak Isten maga. „Isten Lelkének kiáradásában” az istenség megnyílik, és „áradó és áramló istenséggé” válik, ahogyan azt Magdeburgi Mechthild versbe foglalta (MOREL 1980). A forrásban, a folyóban és a tóban a víz minősége ugyanaz, de mozgása különböző. Az átmenet a Szentlélektől a sokféle lelki erőhöz, a *charistól* a *charismatához* olyan hömpölygő, mint egy emanáció. Az isteni átfogó jelenlétté válik, amelyben az emberi, sőt minden élőlény gyümölcsözően kibontakozhat és örökké élhet: „*Minden oldalról körülfogtál, kezedet rajtam tartod.*” (Zsolt 139,5).

A Szentlélek eredetének kérdése nem spekulatív, hanem szükséges kérdés, hiszen az eredetben már benne rejlik a cél is. A Szentlélek azt hozza el és osztja meg, amiből származik. Honnan származik tehát a Szentlélek?

Isten ragyogó arca

Az Ószövetségből kapott válasz meglepő: „*Tiszta szívet teremts bennem, Istenem, és az erős lelket újítsd meg bennem!*” (Zsolt 51,12; vö. Zsolt 139,7) És ezt a Zsoltárok 104,29–30-cal együtt minden élőlényben felismerjük: „*Ha elrejtéd orcádat, megrémülnek, ha elveszed lelküket, kimúlnak, és ismét porrá lesznek. Ha kiárasztod lelkedet, új teremtmények keletkeznek, és megújítod a termőföldedet...*”

Az „Isten arca” Isten odafordulásának, rátekintő figyelmének és különleges jelenlétének szimbóluma. Mindenütt az arc a belső lelki mozgások különleges megnyilvánulásának helye: a harag és az öröm, a nevetés és a sírás az arcunkon mutatkozik meg; így átvitt értelemben Isten arcán is. Isten „elrejtett arca” a zsidó gondolkodásban Isten ítélete szimbólumának, „elfordított arca” pedig Isten elutasítása és az örök halál szimbólumának számít. Isten „ragyogó arca” a Szentlélek kiáradásának és az életnek, a szeretetnek és Isten áldásának forrása. „*Ragyogtassa rád orcáját az Úr, és könyö-*

³ A magyar fordítás a Szent István Társulat (továbbiakban: SZIT) bibliakiadása szerint.

rüljön rajtad!” – imádkozzuk az ároni áldásban. Ez a Szentlélekért való könyörgés, Isten különleges, életet adó jelenléte közöttünk.

Mikor ragyog egy arc? A szeretet pillantásában az emberek arca ragyogni kezd. Amikor egy édesanya karjaiba veszi és szeretgeti gyermekét, ragyogást látunk a szemében. Amikor valaki valami csodálatosat akar adni a másoknak, szeme feszült izgalommal ragyog. A ragyogó szemek örömet hoznak. Fizikai értelemben véve a szemek csak a fényt veszik fel, de a lélek sugárik belőlük. Mindezt és még többet is elképzeltünk, amikor Isten ragyogó arcára gondolunk, és onnan várjuk a Szentlélek világosságát. Az élet felőli bizonyosság és az új életerő ébred bennünk, amikor Isten ragyogó szemmel, örömmel ránk tekint. Lukács evangéliumának 15. fejezete szerint az emberi bűnbánat az isteni megtalálás öröme. Isten örömtől ragyogó arca a Szentlélek világosságának forrása. Fénye eláraszt minket, és arcaink olyan tükrokké válnak, amelyek visszatükrözik és szétszórják ezt a fényt.

Pál szerint Isten dicsősége Jézus Krisztus arcán ragyog fel, és „*ő gyújtott világosságot a szívünkben*” (2Kor 4,6). Akkor mi is „*fedetlen arccal*” fogjuk visszatükrözni az Úr dicsőségét (2Kor 3,18). A mi „elrejtett arcunk” teszi, hogy nem ismerjük önmagunkat, hanem el vagyunk rejtve önmagunk elől. Az önmagunkkal való találkozás és önmagunk megismerése iránti vágyunk ebből az elrejtettségből fakad, és csak abban az apokalipszisben teljeseedik be, amely Isten színéről színre való látásában (1Kor 13,12) születik. A lelki tapasztalat az a fényes ragyogás a szívünkben, amellyel önmagunk apokalipszise elkezdődik.

A korábbi nemzedékek a szentek kisugárzását szerették egyfajta szent fényként ábrázolni, az ikonokon pedig arany háttérként megfesteni. Minden emberi életnek és minden emberi arcnak megvan a maga kisugárzása. A bizalom és a gyanakvás, a nyugalom és a sietség, a béke és a félelem árad belőlünk, és mások embereknek is megnyitjuk magunkat. Minden aura abból keletkezik, amit mindennél jobban félünk és szeretünk.⁴ Ez lehet a saját egónk, de lehet Isten is. Az isteni fényesség tudatunkon kívül marad, és így is kell maradnia, mert „ki magát mutogatja, nem ragyog” – jegyezte meg joggal Lao-ce (*Tao te king*, 24. vers).⁵ Aki azonban önmagától elfordulva Krisztusra tekint, abból Krisztus Lelke kezd ragyogni.

Krisztus keresztje és feltámadása

Az Újszövetségben a Szentlélek a Krisztus-történet üdvtörténeti eseményeiből fakad, amelyeket az egyházi év során is megünneplünk: karácsony – nagypéntek – húsvét – mennybemenetel – pünkösd. Pünkösd az utolsó ünnep ebben a sorban, és így egyben a többi ünnep célja is.

Első pillantásra megértjük, hogy Krisztus és a Szentlélek története keresztelik egymást, és elválaszthatatlanul összefonódnak. A szinoptikus evangéliumok szerint Krisztus a Szentlélektől származik („fogantatott Szentlélektől”, Szentlélekben megkeresztelt), csodákat tesz, és a Lélek erejében hirdeti az Isten országát, a kereszten megváltó halálára adja magát az örök Lélek által, Isten és az életet adó Lélek által feltámad, és benne most jelen van közöttünk. Krisztus Lélek-története az ő keresztségével kezdődik, és feltámadásával ér véget. Ekkor a viszonyok felcserélődnek: Krisztus elküldi a Lelket az

⁴ Utalás a *Kis káté* Tízparancsolatról szóló magyarázatának visszatérő kezdőmondatára: „Istent félünk és szeretnünk kell...” – *A ford.*

⁵ A magyar változat TÖKÉI Ferenc prózafordítása szerint (2001). – *A ford.*

ő gyülekezetére, és a Lélekben van jelen – ez a Lélek Krisztus-története. Isten Lelke Krisztus Lelkévé lesz. A Lélekben elküldött Krisztusból a Lelket küldő Krisztus lesz (BERKHOF 1968).

Ha pontosabban megnézzük, Krisztus halálának és életének titka áll előttünk, és felfedezzük, hogy az élet Lelke Krisztusnak ebből a titkából ered. Lukács ugyan ezt a titkot üdvörténeti események sorozataként beszéli el, szimbolikus időintervallumokkal: harmadnapon feltámadt a halottak közül, a negyvenedik napon felment a mennybe, ötven nap múlva pedig a Szentlélek kitöltetett a gyülekezetre. Valójában azonban egyetlen titokról van szó: Isten kinyilatkoztatásának eseményéről a világ üdvösségére. Ez úgy válhat világosabbá számunkra, ha pontosabban megvizsgáljuk Jézus tanítványainak húsvéti hitét. Jézust nyilvánosan feszítették meg; feltámadásáról csupán a jeruzsálemi asszonyok és a galileai tanítványok tudtak, akiknek ő maga mint Feltámadott jelent meg. Ez az élmény teljességgel megváltoztatta őket: a tanítványok visszatértek Jeruzsálembe, noha ott ugyanolyan halálra kellett számítaniuk, mint Krisztusnak. A világot legyőző hitre lelték, és már semmitől sem rettegettek. Azok, akik látták a feltámadott Krisztust, mert ő személyesen megjelent nekik, a feltámadás lelkét is befogadták, amint azt Jn 20,22 hangsúlyozza: „*Vegyetek Szentlelket!*” – mondja a Feltámadott. A Feltámadott megjelenése és a Szentlélek kitöltetése, a húsvéti hit és a pünkösdi tapasztalat egybetartoznak, és időben sem választhatók el egymástól. A feltámadott Krisztust felismerni és a feltámadás Lelkében saját újjászületésünk erejét megtapasztalni egy és ugyanaz. Ha ez másképp lenne, akkor halott Krisztus-hit és Krisztus nélküli lelki újjászületés lenne. Így is érthetjük: azok az emberek, akik negyven napon át a feltámadott Krisztus látható jelenlétében éltek, nem az isteni látomások vallását alapították meg. Amikor a feltámadott Krisztus megjelenései megszűntek, ők tovább éltek a hitben: „...*boldogok, akik nem látnak, és hisznek.*” (Jn 20,29) Krisztus megjelenésekben való jelenléte Krisztus Lélekben való jelenlétévé lett, mert a Lélek már Krisztus megjelenésében is jelen volt. Az igaz húsvéti hitet a Lélek ébreszti, hiszen Krisztus feltámadásában hinni nem egy történeti tény helybenhagyását jelenti, hanem az életalkotó Lélek általi megragadottság állapotát és „az eljövendő világ erőinek” (Zsid 6,5) a saját életünkben és halálunkban való megtapasztalását. Nincs pünkösdi húsvét nélkül, ez világos. De húsvét sem létezhet pünkösdi nélkül. Nincs húsvéti teológia pünkösdi teológia nélkül; nincs pünkösdi teológia húsvéti teológia nélkül!

Amit eddig bemutatunk, az az üdvösség úgynevezett külső, történeti oldala volt. Van azonban egy belső, isteni oldala is. Ezt János evangéliumának 14. fejezete részletesen megalapozza. Ez a fejezet Jézus búcsúbeszédei közé tartozik, amelyekben ő búcsú alatt a világ megváltásáért való halálát érti, és a világ megváltását a Paraklétosz eljöveteléhez köti, ahogyan itt a Szentlelket nevezik: „...*ha nem megyek el, a Pártfogó nem jön el hozzátok, ha pedig elmegyek, elküldöm őt hozzátok.*” (Jn 16,7) Itt az élet új kezdete a Szentlélekben közvetlenül a megváltás titkához kapcsolódik. A kereszten halálra való odaadásának erejével Krisztus elküldi az élet Lelkét. Ez a szeretet kinyilatkoztatása Isten fájdalomában, amelyből a bűnösök és a haldoklók számára az új élet lehetségessé válik. Az 1986-os *Dominum et vivificantem* pápai enciklika igen jól rámutatott a nagypéntek és a pünkösdi közötti belső összefüggésre.⁶ A igazi keresztteológia pünkösdi teológia, a pünkösdi teológia pedig a kereszt teológiája.

Ha János evangéliumának 14. fejezetére tekintünk, az összefüggés valamivel összetettebb, mivel ez egy szentháromsági összefüggés: Jn 14,16 szerint Jézus elmegy, és kéri az Atyát, aki más Vigasztalót ad. Jn 15,26 szerint Krisztus ezt a Vigasztalót az Atyától küldi. E szerint az elképzelés szerint a Szentlélek Jézus Krisztus Atyjánál van, és Krisztus „elmegy”, azaz meghal, hogy a Lélek elküldésére kérje

⁶ Magyar kiadását lásd a hivatkozott művek között. – *A ford.*

az Atyát, és hogy az Atyától küldje el őt. A Szentlélek tehát az Atyától indul ki, és a Fiú által küldetik el. Krisztus, a Lélek befogadója és Krisztus, a Lélek küldője között Isten, az Atya mint a Lélek örök eredete áll. A Szentlélek nem „az Atyától és a Fiútól származik”, ahogyan azt a nyugati egyház Niceai hitvallása mondja, hanem az Atyától származik, a Fiún nyugszik, és a Fiú által sugárzik ki a világba.

Gyakran kérdeznak a „lelkek megkülönböztetésének” kritériuma felől. Krisztus gyülekezete számára ez a kritérium Jézus nevében és a kereszt jelében rejlik. Jézus nevének segítségével hívásával és a kereszt jelével a gonosz lelkeket elűzték, és Isten jó lelkét hívták. Ami tehát az exorcizmusra negatívan, az a Szentlélek megismerésére pozitívan vonatkozik. Ami a megfeszített Krisztus tekintetében megáll, Istentől való, ami pedig nem áll meg, az nem Istentől van. Az erőszak, a birtoklás és az arrogancia lelke nem áll meg. Mindig a kereszt jele az, ami szükségessé teszi a lelkek megkülönböztetését. Jézus nevével Jézus Krisztus teljes személyét és útját idézzük meg. Ami Jézus követését szolgálja, és abban hasznosítható, az a Szentlélektől van, és ami a Szentlélektől van, az Jézus Krisztus útjára és az ő követésére vezet minket. Mert ez ugyanazon dolog két oldala: amit a szinoptikus evangéliumok Jézus követésének neveznek, azt Pál apostol „a Lélekben való életnek” nevezi. Jézus személyes és nyilvános, politikai és gazdasági követése tehát a „lelkek megkülönböztetésének” gyakorlati kritériuma.

Az élet küldetése

Az elmúlt öt évben világszerte elterjedt az „élet teológiája”, amely új ökumenikus reménységre ad okot. II. János Pál pápa az *Evangelium vitae* enciklikában (1995. március 30.) az „élet kultúráját” a modern „halál kultúrájával” állítja szembe.⁷ Az Egyházak Világtanácsa harmadik egységbizottsága 1993-ban Larnakában elfogadott egy tanulmányi programot az „élet teológiájáról”. Az 1991-es canberrai világegyházi konferencián a koreai Chung Hyun Kyung a „szolidaritás kultúráját” szorgalmazta, amely az „élet kultúrájára” épül. 1984-ben jelent meg Gustavo Gutiérrez *El Dios de la vida* című könyve, 1991-ben a *Der Geist des Lebens* című művem, Michael Welker *Gottes Geist* című könyve 1992-ben,⁸ Geiko Müller-Fahrenholz *Erwecke die Welt* című műve pedig 1993-ban. Míg II. János Pál a meg nem született életre koncentrál, Gutiérrez az éhező, beteg életet tartja szem előtt. Míg Genf a teremtés-, béke- és felszabadításteológiai perspektívákat foglalja össze, engem az első világban élő emberek apatikus, értelmetlen élete foglalkoztatott. A pünkösti élmény teológiai alkalmazása az élet integrált teológiáját hivatott lehetővé tenni.

A misszió eredeti és örök értelemben *missio Dei*. Ha keresztény küldetésünk az isteni megbízatást követi, és megfelel annak, csak akkor lehet az Istenbe vetett bizalommal és hitbeli meggyőződéssel teljes küldetés. Csak akkor, ha mi, emberek követjük megbízatásunkat, és eleget teszünk isteni küldetésünknek más emberek felé, tiszteljük másoknak mint Isten teremtményeinek és képmásainak méltóságát, és ellenállunk annak a kísértésnek, hogy vallásilag uralkodni akarjunk rajtuk. A *missio Dei* nem kevesebb, mint a Szentlélek küldetése, amelyet az Atya a Fiú által ad ennek a világnak, hogy ez a világ el ne vesszen, hanem éljen. Amit Isten Krisztus által a világba hoz, azt János evangéliuma egyszerűen így mondja: élet. „...én élek, és ti is élni fogtok.” (Jn 14,19) Hiszen a Szentlélek az élet forrása, és életet hoz a világba; teljes életet, egész életet, zavartalan, romolhatatlan, örök életet. A teremtő és

⁷ Magyar kiadása: DÍÓS 2005, 165–249. o.

⁸ Magyar kiadása: WELKER 2018.

életető Szentlélek Isten hozza el ezt az örök életet, és nem csupán a halál után, hanem már itt, a halál előtt, hiszen ő hozza el Krisztust ebbe a világba, és Krisztus maga „a feltámadás és az élet” (Jn 11,25). Krisztussal a „romolhatatlan élet” a fényre lépett, és az élet Lelke, akit Krisztus a világba küld, a feltámadás ereje, amely új életet hoz nekünk. A Szentlélek elküldése a romolhatatlan életigenlés és az ő csodálatos életörömének kinyilatkoztatása. Ahol Jézus, ott az élet, mesélnek a szinoptikus evangéliumok: ott a betegek meggyógyulnak, a szomorkodók vigasztalást nyernek, a kirekesztetteket befogadják, és a halál démonait kiűzik. Ahol a Szentlélek jelen van, ott élet van – meséli az Apostolok cselekedetei és az apostoli levelek –, mert ott az élet halálon való győzelme feletti öröm uralkodik, és ott megtapasztalhatók az örök élet erői. A misszió ebben az isteni értelemben tehát nem más, mint az élet és a gyógyulás mozgalma, amely vigasztalást és életkedvet áraszt, és felemeli azt, ami meghalni készül. Jézus nem új vallást hozott a világba, hanem új életet. Mi következik ebből a keresztény misszió megértése szempontjából?

Eddig a missziót a keresztény birodalom, a keresztény civilizáció vagy a nyugati világ vallási értékeinek terjesztéseként ismertük. Eddig a missziót mint az egyház terjeszkedését és gyarapodását (*plantatio ecclesiae*) ismertük, amely garantálja az örök üdvösséget. Eddig a missziót mint a saját hitbéli döntésünk és megtérésünk élményeinek megosztását ismertük. De vajon a keresztény birodalomban, a keresztény civilizációban vagy a nyugati értékrendben élni jelent-e önmagában Isten Lelkében való új életet? A keresztény egyházhoz tartozás üdvösséget a Szentlélekben? A megtérésélmény és a hitbéli döntés az örök Isten Lelke által való újjászületést?

A keresztény misszió hagyományos formáiban nyilvánvalóan túl szűken tekintettünk a Szentlélek küldetésére és az új életre. Bizonyára ehhez hozzátartozik egy keresztény életstílus, az egyház közössége, valamint személyes hitbéli döntések és tapasztalatok. Ám a Szentlélek küldetése az új élet küldetése, és ez több annál. Meg kell találnunk az utat „a vallástól Isten országáig, az egyháztól a viláig, az önmagunkért való aggodástól a teljességbe vetett reménységig” – magyarázta Christoph Blumhardt württembergi ébredési prédikátor száz esztendővel ezelőtt.

Ez számunkra ma azt jelenti, hogy a keresztény civilizáció vagy a nyugati világ értékeinek terjesztése helyett az életnek egy egyetemes kultúráját kell felépítenünk, és ellen kell állnunk a „halál barbárságának”, bárhol is legyünk, ahogyan II. János Pál pápa utolsó nyilvános nyilatkozataiban szorgalmazta. A mi nyugati, európai és amerikai országainkban az életigenlés lett a fő problémává. A korábbi világhódítók gőgjét már rég elvesztettük, helyette a szomorúság lett életérzésünk. Mintha hideg apátia bénított volna meg minket. A szegényekkel és az idegenekkel szembeni társadalmi hidegségünk azt mutatja, hogy nem szeretjük az életüket. A tévéképernyőn látjuk a nyomort Boszniában és Ruandában, de már nem érint meg minket. A tudás többé már nem hatalom, hanem tehetetlenség: „Úgyis tehetetlenek vagyunk”, ezért hallgatunk és mozdulatlanok maradunk. Az emberiség valószínűleg inkább ebbe a lelki apátiába fog belepusztulni, mintsem társadalmi vagy katonai katasztrófákban süllyed el. Semmi másra nincsen nagyobb szükségünk, mint az élet küldetésére, hogy újra elfogadjuk és szeressük az életet, hogy fellépjünk a halál és minden halált árasztó erő ellen. Nem új valásra vagy vallásbékére, hanem az életre van szükségünk, a teljes, egész és oszthatatlan életre. Nem az az evangélium lényege, hogy Isten, az örök, végtelen Isten olyan közel van hozzád, hogy szeret téged, és szeretetében úgy fogad el, amilyen vagy? Aki csak egy szikrányit is érez ebből a szeretetből, az tudatára ébred méltóságának, feláll, és „felemelt fejvel” és „egyenes háttal” él. Már az is, ha egy másik ember szeret minket, felébreszti bennünk az életerőt, és olyan erőt sejtünk meg magunkban, amelyről korábban nem is tudtunk. Mennyivel inkább így van ez, amikor Isten szeretete és életünk

iránti vágya „ragyogó szemekkel” tekint ránk! Ezért az életnek ehhez az üzenetéhez hozzátartozik a szomorkodók vigasztalása, a betegek gyógyítása és az emlékek gyógyulása, az idegenek befogadása és a bűnök bocsánata, vagyis a veszélyeztetett és sérült életek megmentése a pusztítás hatalmától.

Ez azonban számunkra azt is jelenti, hogy a mi ortodox, római katolikus vagy protestáns egyházaink gyarapításának helyébe az Isten országáért való szenvedélyt kell állítanunk. A misszió nem ezt jelenti: „kényszeríts bejönni (cogite intrare) mindenkit” (Lk 14,23), hanem meghívás Isten jövődjébe és a mindenség újjáteremtésébe vetett reménységébe: „*Íme, újjáteremtek mindent*” (Jel 21,5), és ti meghívtok vagytok a világ ezen isteni jövődjébe. Isten Lelkében már ma elébe vághattok annak az újjászületésnek, amelyet Isten az ő napján fog beteljesíteni. Ha az Isten jövőjéért érzett szenvedély felváltja az egyház terjeszkedését, akkor nem fogjuk továbbexportálni a csúfos európai egyházszakadásokat, és Isten országába vetett reménység helyett vallási denominacionalizmust terjeszteni. Amikor Kínában a vallásellenes kulturális forradalom után a keresztények a munkatáborokból és a földalatti mozgalomból a nyilvánosság elé léptek, már nem voltak metodisták, baptisták, episzkopálisok és presbiteriánusok, hanem mindannyian Krisztus egy egyházának tagjai lettek, és az egyház olyan gyorsan gyarapodott, hogy naponta új templomok nyíltak, és ma már több mint negyven-hatvan millió ember tartozik hozzájuk. Bizony mindig szükség van a közös üldöztetés és a vértanúk tapasztalatára ahhoz, hogy az egymástól elszakadt egyházak ökumenikus közösségre jussanak, és saját érdekeiket Isten közös országának rendeljék alá. Az egyházak felé irányuló küldetés megelőzi az egyház világ felé irányuló küldetését, és ma azt mondja nekünk: „*Keressétek először Isten országát és az ő igazságát*” (Mt 6,33), akkor Isten Lelkének élő gyülekezete magától az öletekbe hullik.

Az életnek ez a küldetése nem feltételek nélkül érkezik, hanem mindenütt oda kötődik, ahol élet van, ahol az életet erőszak és halál fenyegeti, ahol az élet meggyötört, mert elvesztette az életkedvet. Isten Lelkének örök élete nem egy másik élet, mint ez az itteni, hanem az az erő, amely által ez az itteni élet megváltozik. „*Mert e romlandó testnek romolhatatlanságba kell öltöznie, és e halandónak halhatatlanságba*” – hangsúlyozza Pál 1Kor 15,53-ban. A Szentlélek üdvökonómiaja az egész életet és minden élő magában foglal, és nem korlátozható a vallásra és a spiritualításra.

Mindenek újjáteremtése

Most pedig három lépésben fogjuk követni a Szentlélek elküldését, és azt kérdezzük, mi történik ott, és hogyan vehetünk részt benne.

Isten népének megújulása

Az első keresztény pünkösdi gyülekezet (ApCsel 2,17kk) azt, ami vele történt, Jóel próféta prófeciájának beteljesedéseként értelmezte (3,1–5). A rettenetes katasztrófákkal teli végidőben Isten Lelke „kiárad minden testre”. Ez természetesen elsősorban minden emberi életre utal, amint azt a következő mondat is megmagyarázza. Ám ez nem csupán Izrael vallásos népét jelenti, hanem minden embert, az egész emberiséget. Jóel ezzel a „test” kifejezéssel elsősorban a „gyengékre, az erőtlenekekre és a reménytelenekre” gondol (WOLF 1985). „*Fiaitok és leányaitok profétálni fognak, véneitek álmokat álmodnak...*” (Jóel 3,1b) A fiatal emberek, akik még nem egészen állnak az életben, és az öreg emberek,

akik már nem vesznek részt egészen az életben: ők azok, akik elsőként az életnek ezt a Lelkét megtapasztalják. Akik még túl fiatalok vagy már túl öregek, azok fogadják be a Szentlélek kiadását. Így a generációk között új egyenlőség áll elő: senki sem túl fiatal, senki sem túl öreg, mindannyian egyenlők az új élet fogadásában. A fiatalság nem előny, az öregség nem hátrány. „Fiaitok és leányaitok” prófétálni fognak, „szolgák és szolgálólányok” fogadják a Lelket. A férfiak és a nők egyenlők. A nők ugyanolyan közel állnak Isten Lelkéhez, mint a férfiak. Nincsenek többé férfiúi előjogok. A Szentlélekben nők és férfiak egyenlő tehetségű és egyenlő jogú új közössége „prófétál”. A keresztyénység ezért kezdettől fogva tagadhatatlanul egyformán keresztelezte meg a férfiakat és a nőket, és mint a Szentlélek ajándékával rendelkezőket ismerte el őket. Egy olyan keresztyén egyház, amely csak férfiakat ordinál, és a nőket kizárja az igehirdetésből és a prófétálásból, rendelkezik-e a Szentlélekkel, vagy „elnyomja” őt, és elfojtja az ő felszabadító munkáját? A Lélek megtapasztalásában új közösség jön létre urakból és szolgákból, hölgyekből és szolgálólányokból. A Szentlélek Isten nem veszi figyelembe a szociális különbségeket, hanem semmissé teszi azokat. Minden Lélekel teli ébredési mozgalom a keresztyénységben felismerte és terjesztette a Lélek megtapasztalásának ezen szociális forradalmi elemeit. Ezért a patriarchátus, a férfiak egyháza és a rabszolgatartók számára veszélyessé lettek. Ma a gyermekek és idősek Lélek-tapasztalatai azok számára lettek veszélyessé, akik ki akarják őket szorítani az életből. Ha az élet Lelke a sebezhető és mulandó életre száll le, akkor minden élőhöz jön, amelyet a nagy kozmikus katasztrófák – „*A nap elsötétül, a hold vérvörössé válik...*” (Jóel 3,4a) – fenyegetnek. Ide tartoznak a hatalom birtokosai is, ma a „gazdagok és szépek”, akik magukhoz ragadják az életet. A Lélekkal teli közösség – amely vénekből és ifjaktól, férfiaktól és nőkből, urakból és szolgákból áll – hirdeti és önmagával tanúsítja „a veszélyből való megmenekülést” a világ számára: azt hirdeti, ami megmarad egy olyan világban, amely elmúlik, tehát az örök jövődőt a mulandó időben.

Minden élő megújulása

A lélek (ruah) az Ószövetség szerint Isten életlehelete: Isten minden dolgot az ő Lelke által teremt; ha visszavonja életleheletét, akkor minden porrá lesz (Zsolt 104,29kk). A „minden” ebben a kozmikus összefüggésben „minden test”. *„Ha visszavonná a fuvallatát, és ha visszaszívna a leheletét, akkor minden élő rögtön elpusztulna, és az ember is visszatérne a porba.”* (Jób 34,14–15)⁹ Ez az Isten életlehelete, amely *„betölti a földkerekséget, és ami a mindenséget összetartja”* (Bölcs 1,7; Ézs 34,16). Mindent Isten életlehelete hívott létre, és „tartja össze” egy életet szolgáló teremtés közösségében. Az ember is a teremtmények ezen életközösségéhez tartozik. Ha kiszakítja magát belőle, elveszíti az élet lelkét, ha elpusztítja, önmagát pusztítja el. Az élet lelke különösen is a teremtmények életének összefüggését jelenti. Mindenki egymásra utalt, egymással és egymásért él, igen gyakran szimbiózisban. Az élet közösség, a közösség életközlés. Ahogyan a teremtés lelke, úgy az új teremtés lelke életközösséget teremt úgy emberek, mint az emberek és minden más élőlény között. Az új teremtés nem szünteti meg a testiséget, hanem örök elevenségre újítja meg. Az emberek elveszítik „kőszívüket”, és „húszívvet” kapnak, amikor Isten az ő életlelkét beléjük tölti (Ez 11,19; 36,27). A *shalom* az embereket és az állatokat új életközösségbe vonja, amint azt Ézsaiás próféta könyvének 11. fejezete megjövendöli. *„Végül kiárad ránk a lélek a magasból. Akkor majd a puszta kertté válik, a kert pedig erdőnek látszik. A puszt-*

⁹ A SZIT bibliafordítása szerint. – *A ford.*

tában is jog lakik, a kertben igazság honol.” (Ézs 32,15–16) Isten Lelkének nem csupán üdvökonómiaja van, hanem üdvökölógiája is.

„*És megújítod a föld színét...*”

Az emberek, akárcsak minden élőlény, amellyel együtt élünk, a föld teremtényei (1Móz 2). Ez a Föld közös környezetünk és valóságos értelemben „a mi anyánk” (JSirá 40,1). A földön nem csupán a talajt értjük, amelyen állunk, hanem azt a globális rendszert az ő atmoszférájával és bioszférájával együtt, amelyben élünk. A bibliai hagyományok szerint a föld a növények, fák és állatok létrehozója, és az ember is belőle vétetett. Minden élő teremtettségi közösségéhez tartozik a földnek ez az élettere. Csak a modern ipari társadalom tekinti a Földet pusztán nyersanyagának, és nem tartja többé szentnek. Ideje, hogy újra tiszteletben tartsuk Isten földjének szentségét, mielőtt a katasztrófák fölénk ke-rekednek. Isten Lelke betölti a földkerekséget, ahogyan az izraeli bölcsesség mondja. Isten országa, amelynek kezdete és pecsétje itt és most a Szentlélek, „*új eget és új földet*” hoz (Jel 21,1). Nincs örök élet Isten országa nélkül, és nincs Isten országa új föld nélkül.

Hivatkozott művek

- BERKHOF, Hendrikus 1968. *Theologie des Heiligen Geistes*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Ergänzungsbände zu den Biblischen Studien 7.)
- DIÓS István (szerk.) 2005. *II. János Pál megnyilatkozásai*. 2. köt. *Pápai dokumentumok 1978–2005*. Szent István Társulat, Budapest.
- Dominum et vivificantem. A Szentlélek az egyház és a világ életében*. Szent István Társulat, Budapest, 1987. (Pápai megnyilatkozások 14.)
- GUTIÉRREZ, Gustavo 1982. *El Dios de la vida*. Pontificia Universidad Católica del Perú.
- LAO-CE 2001. *Tao Te King. Az Út és Erény könyve*. Ford. Weöres Sándor – Tőkei Ferenc. Tericum Kiadó, Budapest.
- MOLTMANN, Jürgen 1991. *Der Geist des Lebens. Eine ganzheitliche Pneumatologie*. Chr. Kaiser Verlag, München.
- MORELL, P. Gall (kiad.) 1980. *Offenbarungen der Schwester Mechthild von Magdeburg oder Das fließende Licht der Gottheit*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- MÜLLER-FAHRENHOLZ, Geiko 1993. *Erwecke die Welt. Unser Glaube an Gottes Geist in dieser bedrohten Zeit*. Chr. Kaiser Verlag, München.
- WELKER, Michael 1992. *Gottes Geist. Theologie des Heiligen Geistes*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- WELKER, Michael 2018. *Isten Lelke. A Szentlélek teológiája*. Ford. Békefy Lajos – Békefy-Röhrig Klaudia. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- WOLF, Hans Walther 1985. *Dodekapheton*. 2. köt. *Joel und Amos*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Biblischer Kommentar: Altes Testament Band XIV/2.)

Fordította: Angyal-Cseke Csaba

Féken tartott káosz

Vízmotívumok a Zsoltárokból a teremtésteológia és a környezeti etika metszetében

■ KASZÁS RÉKA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
PhD-hallgató
E-mail: kaszasrekaster@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.5.2

- ▶ A tanulmány a Zsoltárok könyvének vízmotívumait vizsgálja a teremtésteológia és a kortárs környezeti etika metszéspontjában, különös tekintettel a judaista értelmezési hagyományokra. Az elemzés két vízmotívumtípusra összpontosít: a káosz és a rend feszültségét megjelenítő zsoltárokra (74. és 93. zsoltár), valamint a teremtés himnikus dicséretét hordozó szövegekre (elsősorban a 104. zsoltár). A szerző megmutatja, hogy a víz a zsoltárköltészetben nem pusztán költői kép, hanem teológiailag terhelt szimbólum: egyszerre a féktelen káosz megtestesítője és az élet forrása. Az elemzés Jon D. Levenson teremtésteológiai elméletére támaszkodik, amely szerint JHWH nem megsemmisíti, hanem féken tartja a káoszt – a teremtett rend tehát törekeny és folyamatos isteni fenntartást igényel. A rabbinikus hagyomány (*Midrás Tehillim*, *Babilóniai Talmud*) ezeket a motívumokat nem megőrzi, hanem kreatívan átalakítja: a Leviatánból házi kedvenc, majd a dicsőítés résztvevője lesz. A tanulmány végül a Levenson-féle dinamikát a kortárs ökológiai válság teológiai értelmezésére alkalmazza: a klímakatasztrófa a káosz visszatéréseként olvasható, az ember felelőssége pedig a gondnokság és az ámulat kettős szerepéből fakad.

Kulcsszavak: vízmotívumok / zsoltárok / teremtésteológia / káosz / Leviatán / rabbinikus hagyomány / környezeti etika / Levenson

A víz mint teológiai kérdés

Drasztikusan csökkent a Balaton vízszintje,¹ az Alföld elsivatagosodik, a föld alatti vízkészletek végesen fogynak.² A hagyományos mezőgazdaság fenntarthatatlan, egyre nehezebb a hagyományosan nagy vízigényű haszonnövényeket megtermelni.³ A hazánkat is fenyegető természeti katasztrófákról szóló hírek a mindennapjaink részévé váltak. Az emberiség nagyon összetett ökológiai problémával áll szemben, melyre elsősorban a reáltudományok eszközeivel keressük a választ. Kizárólag a technológiai vívmányok alkalmazása, a természettudományok fejlődése azonban eddig nem tudott ki-elégítő megoldással szolgálni.

¹ Az utóbbi száz év legnegatívabb vízmerlegét jegyzik idén a Balatonnál. *Qubit.hu*, 2022. augusztus 31. <https://qubit.hu/2022/08/31/az-utobbi-szaz-ev-legnegativabb-vizmerleget-jegyzik-iden-a-balatonnal>.

² Megdöbbentő fotósorozat mutatja be, hogyan sivatagosodik el a Homokhátság. *Qubit.hu*, 2023. november 21. <https://qubit.hu/2023/11/21/megdobbento-fotosorozat-mutatja-be-hogyan-sivatagosodik-el-a-homokhatsag>.

³ Szavannává változtak az alföldi puszták az extrém csapadékhiány miatt. *Qubit.hu*, 2025. július 22. <https://qubit.hu/2025/07/22/szavannava-valtoztak-az-alfoldi-pusztak-az-extrem-csapadekhiany-miatt>.

A Zsoltárok könyve ebben az újraolvasatban meghatározó szerepet játszik. Mint a bibliai irodalom egyik leggazdagabb gyűjteménye, a zsoltárirodalom nagyon szerteágazó témákat dolgoz föl. Az egyes zsoltárok keletkezési ideje, költői nyelve, műfaja nagyon eltérő lehet (GUNKEL 1895). Találunk köztük himnuszt, egyéni és közösségi panasz- és hálaadó zsoltárokat, bölcsességzsoltárokat. E sokféleség ellenére vannak olyan visszatérő témák, amelyek átszövik a Zsoltárok könyvét. Ezek között az egyik meghatározó elem a víz. A vízzel kapcsolatos képek a zsoltárokban nem pusztán költői díszként jelennek meg, hanem teológiai jelentéssel bíró szimbólumokként, amelyek a teremtés, a káosz, az élet és a megváltás témáira utalnak. A víz egyszerre jelenik meg úgy, mint a káosz eszköze és mint az élet forrása. Egyszerre veszély és áldás, az isteni hatalomgyakorlás és gondoskodás eszköze. Figyelemre méltó, hogy egyetlen hétköznapi elembe ennyi teológiai jelentés sűrűsödik össze.

Írásom a Zsoltárok könyvének két jellegzetes vízmotívumtípusára fókuszál. Az első csoportba a 74. és a 93. zsoltárt sorolom, amelyek a káosz és a rend feszültségét állítják középpontba: ezekben a zsoltárokból nagy hangsúlyt kap JHWH harca a tengeri szörnyekkel, valamint a víz mint fenyegető erő féken tartása. A második csoportot a teremtési himnuszok képviselik – elsősorban a 104. zsoltár, de a 8., 19., 33. és 148. zsoltárra is utalást teszek –, amelyek a vizet a teremtés részeként, az élet forrásaként ábrázolják.

A fentiekből kiindulva három irányvonalat követek jelen írásomban. Legelőször azt mutatom be, hogy hogyan jelennek meg a vízmotívumok a kiválasztott zsoltárokból, valamint, hogy ezek a motívumok milyen teológiai jelentéssel bírnak. Ezután azt ismertetem, hogy hogyan alakítja át a rabbinikus hagyomány ezeket a motívumokat, vagy mit ad hozzájuk. Végül bemutatom, hogy hogyan illeszthetők be ezek a narratívák a környezeti etikáról szóló kortárs diskurzusba, miközben végig kiemelten kezelem a vízmotívumokat.

A rabbinikus értelmezési hagyomány különös figyelmet érdemel ebben a kontextusban. A *Midrás Tehillim*⁴ – az egyetlen, a talmudi korra (i. sz. 3–5. század) visszanyúló midrásgyűjtemény, amely kifejezetten a Zsoltárok könyvéhez íródott – gazdag, esetenként merész kommentárkörnyezetet kínál minden egyes zsoltárhoz. A *Babilóniai Talmud*⁵ vonatkozó traktátusai szintén rendszeresen vizsgatérnek a teremtésteológia és a vízszimbolika kérdéseire, gyakran a bibliai szövegtől látszólag távolabb kerülve, valójában annak mélyebb jelentésrétegeit tárva fel.

Káosz és hatalom – A víz mint fenyegetés és féken tartott erő

A zsoltárköltészet a vizet nem egyféleképpen látja. Mielőtt azonban a teremtés himnikus dicséretéhez érkeznénk, szembe kell néznünk a víz sötétebbik arcával: a féktelen, pusztító erővel, amelyet csak az isteni hatalom képes megzabolázni. A 74. és a 93. zsoltár ezt a feszültséget állítja középpontba – az előbbi egy közösségi siralomének mélyéről, az utóbbi egy tömör dicsőítő himnusz magaslatáról. Különböző műfajuk, a hangulatuk és a történelmi hátterük, mégis ugyanazt a teológiai kérdést feszegetik: mi az, ami a káoszt visszatartja? A válasz mindkét esetben nem a víz eltűnése, hanem JHWH fensőbbisége – a féken tartott, de soha el nem tűnő erő felett gyakorolt uralom.

⁴ Midrash Tehillim. *Sefaria*, https://www.sefaria.org/Midrash_Tehillim. (Megtekintés: 2026. április 8.)

⁵ Babylonian Talmud. *Sefaria*, <https://www.sefaria.org/texts/Talmud/Bavli>. (Megtekintés: 2026. április 8.)

74. zsoltár

A 74. zsoltár drámai hangvételű közösségi panaszzsoltár, melyben a költő kétségbeesetten fohászkozik Istenhez, miközben sorra veszi a népet ért tragikus veszteségeket. Az élénk táruló kép apokaliptikus, a szentély porig rombolva, balták és fejszék törték össze, minden lángba borult és felperzselődött. A reménytelenség eluralkodik, a nép úgy érzi, hogy Isten elhagyta őket, hallgat, nincs jelen, hogy megakadályozza a pusztítást.⁶

A veszteségek felsorolása után azonban a 12–17. versekben egészen más hangot üt meg a szerző. A teremtés első pillanataihoz nyúl vissza, és emlékezteti Istent arra, hogy legyőzte a káoszt. Ez nem pusztán erős költői kép, hanem egyben a zsoltár teológiai esszenciája is. Istennek úgy kell legyőznie az ellenséget, ahogy egykor a káoszon is úrrá lett.

„De Isten a királyom kezdettől fogva, aki szabadító tetteket vitt véghez a földön. Te szorítottad vissza erőd-
del a tengert, te törted össze a tengeri szörnyek fejét. Te zúztad szét a Leviatán fejeit, és a pusztá népének
adtad eledelül.” (Zsolt 74,12–14)

Ha részletesen megvizsgáljuk a versek eredeti szövegét, nagyon hangsúlyos harci retorikával találkozunk. A 13. versben a *pôrártā* ige megsemmisítést, szétzúzást jelent, melyet még erőszakosabbá tesz a *b^e ’ozzekā* ’erőd-’ kifejezés, melyből egyben az isteni cselekvés szándékossága is kiolvasható. A *yām* ’tenger’ ebben a kontextusban a káosz megtestesülése. Meghökkenítő a vers második tagmondata, melyben a *tannînîm* ’tengeri szörnyek’ többes számú alakja olvasható. A 14. versben feltűnő Leviatán egyszemélyű lény, de mindkét esetben több fejük van ezeknek a fenyegető fenevadaknak.

A víz megzabolásának motívuma nem egyedi a 74. zsoltárban. Zsolt 33,7 hasonló narratívát közvetít: Isten gáttal torlaszolja el a tenger vizét, és mederbe zárja hullámain. A héber *nēd* szó ugyan elsősorban tömlőt vagy halmot jelent, nem falat vagy gátat, de a teológiai jelentéstartalom azonos Zsolt 104,9 képevel: Isten a vizeket összegyűjti, rendezi és korlátozza. Ez a visszatérő motívum arra utal, hogy a káosz feletti uralom nem egyszeri harci esemény, hanem a teremtett rend folyamatos fenntartásának alapja.

Robert ALTER kommentárjában (2009, 180. o.) kifejti, hogy ezek a sorok a kánaáni mitológiai hagyomány lenyomatának tekinthetők. Levenson hasonló párhuzamot lát, hozzátéve, hogy az *Enúma elis*ben Marduk és Tiamat harca után kezdődik el a világ megteremtése (LEVENSON 1988, 7–9. o.).

A rabbinikus hagyományban azonban a vízi káoszszörnyek drámaian átalakulnak. A *Babilóniai Talmud* Bava Batra 74b traktátusa szerint Isten először egy hím és egy nőtény Leviatánt teremtett, melyek, ha párosodtak volna, elpusztíthatták volna a világot. Ezért az Isten kasztrálta a hímet, majd megölte a nőtényt, és besózta az igazak számára elfogyasztható eledelként a jövő világban. A *Babilóniai Talmud* Avoda Zara 3b traktátusa egyenesen házi kedvencé szelídíti a Leviatánt, amikor azt írja: „Az első három órában (Isten) a Tórával foglalkozik. A második három órában az egész világot megítéli. A harmadik három órában az egész világot táplálja. A negyedik három órában a Leviatánal játszik.” Ez a jelenet egyrészt rímelt a 104. zsoltár 26. versére: „Ott járnak a hajók, és a Leviatán,

⁶ „Miért vetettél el, Istenem, oly régóta, miért lángol haragod legelő nyája ellen? Gondolj gyülekezetedre, amelyet hajdan létrehoztál, örökségedre, a törzsre, amelyet megváltottál, a Sion hegyére, amelyen laktál! Irányítsd lépteidet a régi romokra! Szentélyedben az ellenség mindent lerombolt! Ellenségeid ordítottak kijelentésed helyén, és kitűzték ott jelvényeiket. Olyanok voltak, mint akik a sűrű fák közt fejszét emelnek magasra. Még faragványait is mind összetörték fejszékkel és baltákkal. Lángba borították szentélyedet, porig alázták neved hajlékát.” (Zsolt 74,1–7)

amelyet azért formáltál, hogy játszadozzál vele.” Másrészt kiolvasható belőle, hogy a káoszmotívumok nem eltűnnek, hanem megszelídítve integrálódnak a világ rendjébe. Ezek a kommentárok jól példázák, hogy a rabbinikus hagyomány hogyan alakítja át a káoszharcolt (GUNKEL 1895) ősi mitológiáját.

93. zsoltár

A 93. zsoltárban azonban az előzőtől jelentősen eltérő istenszereppel találkozunk. A mindössze ötsoros dicsőítő himnusz narratívája a káosz – víz, isteni hatalom – rend teológiájára összpontosít. A víz fenyegető erejét a harmadik vers hármasszámú ismétlésben fejezi ki. Ez a költői eszköz a fenyegetés erejét hivatott kifejezni. „Zúgnak a folyamok, Uram, hangosan zúgnak a folyamok, zúgva morajlanak a folyamok.” (Zsolt 93,3) E verset olvasva szinte halljuk a fölénk magasodó vízoszlop fenyegető morajlását. Az eredeti szöveget megvizsgálva érdemes kiemelni, hogy az első két sorban a *nāśe’û*, míg az utolsóban a *yîśe’û* ige szerepel, melyek jelentése ’felemelkedni’. Míg az előbbi befejezett igealakban lezárult cselekvésre utal, addig az utóbbi befejezetlen igealak, amely még tovább fokozza a víz fölénk magasodó, fenyegető erejét. Ahogy a 74. zsoltárban, itt is felfedezhető a kánaánita kozmogóniai mítoszokkal való kapcsolat.⁷

A folytatásban azonban a káosz harc helyett a vizek demitologizálását láthatjuk. „A hatalmas vizek hangjánál, a tenger fenséges morajlásánál fenségesebb az Úr a magasságban.” (Zsolt 93,4) A szerző kijelenti, hogy JHWH hatalmasabb a vizek erejénél. Az *addîr bammârôm* kifejezésből az első tag nem egyszerű erőt jelent, hanem félelmetes, legyőzhetetlen hatalmat. A *bammârôm* (’magasban’) szó pedig térbeli ellentétet fejez ki, azaz a vizek ugyan félelmetes morajlással magasodnak felfelé, de JHWH fentről, még magasabbról uralkodik rajtuk. Itt az isteni hatalom fensőbbisége már magától értetődő, nem egy harc eredménye.

Az isteni mindenhatóság korlátlanágáról beszél az a kommentár is, amely az özönvízhez hasonlítja a felemelkedő vizeket. Berechiah ben Azai rabbi azt tanítja, hogy az özönvíz idején a vizek emelkedtek, és egészen a dicsőség trónjáig értek fel (*Midrás Tehillim* 93:3⁸). A víz mint kozmikus erő tehát képes volt megközelíteni az isteni trónt, de nem érte el azt.

A 93. zsoltár legfontosabb teológiai állítása tehát éppen az, amit a szöveg nem mond ki. A 93. zsoltár nem állítja, hogy az áradatok elnémultak, megsemmisültek vagy eltűntek. A vizek továbbra is fel-emelkednek, erejük megmarad, de JHWH ereje nagyobb. Ez a dinamika Jon Levenson meghatározó elméletének – a káosz permanens jelenlétének, ugyanakkor fokozatos transzformációjának – egyik legvilágosabb bibliai illusztrációja. LEVENSON értelmezésében a víz fenyegető ereje nem eliminálódik, de JHWH hatalmasabb entitásként féken tartja (1988, 14–46. o.).⁹ A későbbiekben látni fogjuk, hogy ez a dinamika különösen termékeny a kortárs környezeti etika szempontjából is, hiszen a természet erejére és az egyensúly törekénységére hívja fel a figyelmet.

⁷ Peter C. Craigie ószövetséges kommentárjában kiemeli, hogy a 93. zsoltár nyelvezetében „a kánaánita (ugariti) kozmogónia átforgalmazása” fedezhető fel. A zsoltár *yam* (’tenger’) és *nahar* (’folyó’) kifejezései – amelyek az ugariti mitológiában Baal ellenségeit, Jam és Nahar isteni lényeket jelölték – itt demitologizáltak, deperszonifikáltak értelemben jelennek meg, nem istenségek, hanem az Örökkévaló által legyőzött káosz szimbólumai.” (CRAIGIE 1983, 245–246. o.)

⁸ Midrash Tehillim 93,3. *Sefaria*, https://www.sefaria.org/Midrash_Tehillim.93.3. (Megtekintés: 2026. április 8.)

⁹ LEVENSON „persistence of evil” elmélete szerint JHWH nem semmisíti meg a káoszt, hanem uralja: „the world is good; the chaos it replaces or suppresses is evil” (1988, 15. o.). A 93. zsoltár (3–4) ezt a feszültséget mutatja: az áradatok hatalmasak, de JHWH hatalmasabb. Ez emlékeztet a teremtés törekénységére („the vitality of evil and the fragility of creation”; uo. 47. o.).

Az élet forrásától a játszó társig – A megszelídített víz teológiája

104. zsoltár

A 104. zsoltár a Zsoltárok könyvének egyik leggazdagabb teremtési himnusza. William P. BROWN számára ez fejezi ki a természet sokrétűségét (2010, 115. o.), míg Robert GNUSE az élet panorámájának nevezi (2021, 4. o.). A harmincöt versből álló zsoltár az egész teremtett világot felvonultatja. Ég és föld, nappal és éjszaka, tenger és szárazföld, növények és állatok közt az ember nem a teremtés koronájaként jelenik meg, hanem mint a többi élőlényvel egyenrangú teremtmény.

Látni fogjuk, hogy ebben a himnuszban a víz nem mint fenyegető veszély, hanem mint az élet eleme forrása jelenik meg. A vízábrázolás három nagy szerkezeti egységre bontható. A 6–9. versek a vizek megregulázásán keresztül mutatják be a kozmikus rend megteremtését. A 10–15. versek már életető erőként ábrázolják a megszelídített vizeket. A 25–26. versekben az egykor haragos tenger benne a valaha félelmetes tengeri szörnyel most számtalan hajó biztonságos otthona, melyben a Leviatán vízi játszó társ.

A zsoltár 3. sorában azt olvashatjuk, hogy Isten „*palotáját a vizek fölé építette*” (Zsolt 104,3). Hogy lehetséges, hogy JHWH ilyen veszélyes és ingatag talapzatra építette otthonát? Úgy, hogy a 6. versben megjelenő mélység ábrázolásában már nyoma sincs az őskáosz motívumának. „*Mély vizekkel borítottad be, mint valami öltözettel, a hegyeken is állt a víz.*” (Zsolt 104,6) Ezzel a mélységgel mint egy lepellel borítja be JHWH a földet. A szóhasználat – *t^ehôm* 'mélység' – tudatos egyezést mutat a temetés kezdetével, ahol ugyanezen mélység fölött Isten lelke lebeg.¹⁰ Robert Alter kommentárja szerint e sorból kiolvasható, hogy a kánaánita mitológiából ismert tengeristen vagy tengeri szörny kozmogónikus legyőzése monoteista keretben formálódik meg (ALTER 2009, 243. o.). A 7. versben szembeütő a *min ga`ārāt^ekā y^enūsūn* kifejezés. Ahogyan Ézsaiás 50,2-ből is kitűnik,¹¹ a *ga`ārāt^ekā* erős verbális fenyegetést kifejező, megdorgálást, megszidást jelentő ige, melyet az ellenség elleni harcra gyakran használ a prófétai és zsoltárirodalom. Itt azonban a káosz harc már nem a totális megsemmisítésre koncentrálódik, hanem a határok kijelölésére. A vizek megfutamodnak, és visszahúzódnak a nekik kijelölt helyre. A 9. vers – „*Határt szabtal nekik, nem léphetik át, nem önhetik el újból a földet*” (Zsolt 104,9) – tovább erősíti ezt a narratívát, sőt a következő verssel együtt azt is megszabja, hogy a vizek hova mehetnek, és mit tehetnek, nem csak azt, hogy hova és mit nem. „*Te fakasztasz forrásokat a völgyekben, hogy folydogáljanak a hegyek között.*” (Zsolt 104,10) A víz eddig megismert vertikális fenyegetése horizontális idillé alakul át, mely jól illusztrálja Levenson elméletét arról, hogy a káosz féken tartva marad meg. A 10. vers kezdőszava – *ham^ešallēah* 'küldeni' – nyelvtanilag aktív cselekvést kifejező ige, azaz Isten nem csupán megengedi, hanem aktívan irányítja, hogy a folyók a medrükbe kerüljenek.

A 11. vers további részletekkel gazdagítja az idilli csendéletet: az isteni rendnek köszönhetően a mező minden állata (*kol haytō sādāy*), azaz a domesztikált állatok, de még a vadállatok és a vadszamarak (*p^erā`im*) sem szomjaznak. „*Megitatnak minden mezei vadat, a vadszamarak csillapíthatják szomjukat.*” (Zsolt 104,11) A következő versben elemelkedik a földtől a perspektíva az ég madarai felé. „*Fölöttük laknak az égi madarak, sűrű lombok között énekelnek.*” (Zsolt 104,12) A 13. versben még

¹⁰ „A föld még kietlen és pusztá volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött.” (1Móz 1,2)

¹¹ „Miért nem volt ott senki, amikor hozzátok mentem? Miért nem válaszolt senki, amikor szólítottalak? Olyan rövid már a kezem, hogy nem tud megváltani? Nincs már annyi erőm, hogy megmentsenek? Íme, dorgáló szavammal kiszáritom a tengert, pusztává teszem a folyókat!” (Ézs 50,2)

magasabbra jutunk, a felhők közé és egyben közelebb az égben lakó Istenhez. „*Megöntözöd onnan fentről a hegyeket, alkotásaid gyümölcseivel jól tartod a földet.*” (Zsolt 104,13) Figyelemre méltó, hogy a teremtett lények felsorolásában még nem jelenik meg az ember. Ez kifejezetten nem antropocentrikus, sokkal inkább teocentrikus perspektíva. A 13. versben az isteni felhők (*mē ‘āliyyōtāyw*) egyrészt visszautalnak a 3. versre, másrészt ez a vers értelmezhető úgy is, hogy a felhők gyümölcse az eső.

Az embert először a 14–15. versek említik, méghozzá a teremtésben aktívan cselekvő társ szerepében. „*Füvet sarjasztasz az állatoknak, növényeket a földművelő embernek, hogy kenyeret termeljen a földből, és bort, amely felvidítja az ember szívét, és ragyogóbbá teszi arcát az olajnál, a kenyér pedig erősíti az ember szívét.*” (Zsolt 104,14–15) A *la ‘ābōdat hā ‘ādām*, azaz „az ember munkájának” szókapcsolat azt a narratívát erősíti, hogy az ember aktív részt vállal a földművelésben, és munkájának eredménye, gyümölcse van. A mélyebb jelentésréteg felfedéséhez érdemes megjegyezni, hogy az *ābōdāh* szó elsődleges jelentése valóban munka, de jelent istenszolgálatot is – értelmezhetjük tehát úgy is, hogy az ember aktív szerepet vállal a természet rendjének fenntartásában. A 15. versben a jól végzett munkának az öröme „*ragyogóbbá teszi arcát az olajnál.*”

A fejezet teológiai csúcspontját a 25–26. vers hordozza. „*Ott van a nagy és széles tenger! Számtalan lény nyüzsg benne, kisebb és nagyobb állatok. Ott járnak a hajók, és a Leviatán, amelyet azért formáltál, hogy játszadozzál vele.*” (Zsolt 104,25–26) A Leviatán, amely a 74. zsoltárban veszélyes ellenség volt, itt játékszerré válik.¹² A kulcsmondat – *liw‘yātān zeh yāšartā l‘šaḥeq bō* – azt fejezi ki, hogy a Leviatánt kifejezetten játszótársnak teremtette Isten. A *l‘šaḥeq* ugyanaz az ige, amely a Példabeszédekben jelenik meg, amikor a Bölcsesség így szól: „*...én már mellette voltam mint kedvence, és gyönyörűsége voltam mindennap, színe előtt játszadozva mindenkor. Játszadoztam földje kerekéségén, és gyönyörködtem az emberekben.*” (Péld 8,30–31) A játék motívuma Istennek a teremtéssel való kapcsolatában örömet, szabadságot és kreativitást fejez ki – nem komor kötelességet, hanem élvezetet.

Rási így értelmezi a 104,26-ot: „Ez a Leviatán, akiről a próféták azt mondták, hogy a jövődő világban Isten lakomát készít az igazaknak a húsából. De most Isten játszik vele, mint ahogy valaki játszik egy állattal.”¹³ Ez az értelmezés összekapcsolja a 104. zsoltár játékmotívumát a talmudi eszkatológiai hagyománnyal, melyről fentebb már szó esett. A 104. zsoltár tehát nem az emberi dominancia, hanem az ökoszisztéma harmóniájának himnusza – és ez a belátás egyenes úton vezet a teremtésteológia és a környezeti etika találkozásához.

Az ámulat mint ellenszer – Teremtésteológia, rabbinikus örökség és környezeti etika

Jon D. Levenson meghatározó tézise szerint a Héber Biblia teremtésfelfogásának középpontjában nem az anyag keletkezése, hanem a rend formálása áll. A teremtés nem egyszeri aktus, hanem folyamatos fenntartás: a káosz nem passzív hiány, hanem aktív fenyegetés, amelyet JHWH hatalma tart féken (LEVENSON 1988, 14–46. o.). Ez a felismerés döntő jelentőségű a zsoltárok vízmotívumainak értelmezéséhez is. Amikor a 93. zsoltár azt énekli, hogy a folyamok felemelik szavukat, de JHWH ha-

¹² A Leviatán-motívum átalakulásának ívéről lásd még Zsolt 148,7-et, ahol a tengeri szörnyek már Istent dicsőítik – erről részletesebben a következő fejezetben.

¹³ Rási kommentárja a Zsolt 104,26-hoz. Forrás: *Mikraot Gedolot*. Az idézett szövegrészeket saját fordításban közlöm.

talmasabb náluk, vagy amikor a 104. zsoltár határt szab a vizeknek, nem kozmogóniai archaizmust olvasunk, hanem folyamatosan érvényes teológiai állítást, nevezetesen azt, hogy a teremtett rend törekeny, és fenntartása isteni elköteleződést igényel.

A mitológiai háttér ezen a ponton nem önálló fejezetként, hanem a teológiai érv alapjaként releváns. John DAY kimutatta, hogy a bibliai szerzők a kánaánita és mezopotámiai hagyomány elemeit – Leviatán, tengeri szörnyek, a víz mint káoszhatalom – tudatosan monoteista keretbe átemelve dolgozták fel (1985). A demitologizálás lényege éppen az, hogy a káosz nem isteni ellenfél többé, hanem JHWH teremtménye, amelyet megzaboláz, határok közé szorít, sőt – amint a 104. zsoltár 26. verse mutatja – amellyel játszik. Ez a teológiai átértelmezés nem csökkenti a rend törekenységét, hanem hangsúlyozza: a határok fenntartása folyamatos isteni aktus.

A teremtett rend törekenységének felismerése közvetlen hidat ver a kortárs környezeti etikához. Richard Bauckham amellet érvel, hogy a Biblia ökológiai újraértelmezése nem modern fogalmak visszavetítése, hanem az eredeti szövegek olyan rétegeinek felfedezése, amelyeket a kizárólag antropocentrikus hermeneutikai hagyomány korábban figyelmen kívül hagyott (BAUCKHAM 2010, 1–5. o.). A Héber Biblia korpuszának megalkotói olyan, kezdetben nomád állattartó, később letelepedett mezőgazdaságot folytató néphez tartoztak, amelyek léte szorosan összefonódott természeti környezettel. A természetet félték, tisztelték, és Isten megnyilvánulásának tekintették. Ez az attitűd mélyen beivódott a zsoltárköltészetbe is.

A környezeti válság teológiai gyökere részben az 1Móz 1,26,28¹⁴ *rādāh* 'uralkodni' igéjének dominanciaként való értelmezésében keresendő. Lynn WHITE Jr. úgy érvelt, hogy a keresztény hagyomány antropocentrizmusa közvetve hozzájárult a természet kisajátításának legitimálásához (1967, 1203–1207. o.). A judaista exegetikai hagyomány azonban árnyaltabb képet kínál. Rási a 26. vershez fűzött kommentárjában a *rādāh* ige kétértelműségéből indul ki: az ige egyaránt jelenthet uralkodást és leszállást. Ha az ember méltó módon viselkedik, akkor valóban úrrá lesz az állatokon – ha nem, akkor leszállítatják, és az állatok kerekednek felül.¹⁵ Ez az értelmezés az etikus magatartást a természet felletti méltóság előfeltételként tételezi, nem annak következményeként.

Az 1Móz 2,15¹⁶ igéi tovább pontosítják ezt a képet. Az *abad* 'dolgozni', 'szolgálni', 'istentiszteletet végezni' és a *šamar* 'örizni', 'védeni' igék az embert nem tulajdonosként, hanem gondnokként ábrázolják. Ellen DAVIS elemzése szerint az ember feladata nem a dominancia, hanem a szolgálat és a védelem: egyszerre művelője és őrzője a teremtett rendnek (2009, 28–32. o.). Theodore HIEBERT hasonlóan érvel, amikor a jahvista forrás agrárius világképére mutat rá: az *ādām* és az *ādāmāh* szavak szójátéka azt fejezi ki, hogy az ember szerves része a földnek, nem fölötte áll (1996, 34–40. o.). Az ember és a föld összetartozását 1Móz 2,7 is megerősíti.¹⁷

A *tikkun olam* – „a világ megjobbítása” – kabbalisztikus fogalma a modern zsidó környezeti etika egyik középponti kategóriájává vált. Eredeti teológiai tartalmában az isteni fény szikrái minden teremtményben jelen vannak, és az etikusan cselekvő ember feladata ezek helyreállítása, az isteni renddel való együttműködés (GREEN 2010, 89–91. o.). Ez az értelmezés a szociális és a környezeti etikát

¹⁴ „Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlónak, uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a jószágokon, az összes vadállaton és az összes csúszómászón, ami a földön csúszik-mászik.” (1Móz 1,26) „Azután megáldotta őket Isten, és ezt mondta nekik: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá!” (1Móz 1,28)

¹⁵ Rási kommentárja az 1Móz 1,26-hoz (saját fordítás).

¹⁶ „Fogta tehát az Úristen az embert, és elhelyezte az Éden kertjében, hogy művelje és őrizze azt.” (1Móz 2,15)

¹⁷ „Azután megformálta az Úristen az embert a föld porából, és az élet leheletét lehelté az orrába. Így lett az ember élőlény.” (1Móz 2,7)

összekapcsolja. A *tikkun olam* nem passzív megőrzés, hanem aktív helyreállítás – modern terminológiával nem pusztán fenntarthatóság, hanem regeneráció.

A 104. zsoltár teológiai csúcspontja a 24. vers felkiáltásában érhető tetten: *māh rabbū* – „Milyen nagy...”¹⁸ Ez nem költői kérdés, hanem az ámulat közvetlen kifejezése. Abraham Joshua Heschel a *radical amazement* – feltétel nélküli ámulat – fogalmával írja le azt az attitűdöt, amellyel a teremtett világ szemlélhető: „A természet nem egyszerűen jelenség, amelyet meg kell magyarázni, hanem ajándék, amelyért hálásnak kell lennünk.” (HESCHEL 1955, 45–46. o.) Heschel szerint ez az ámulat megelőzi a tudományos megismerést, és a természettel való gyökeresen más viszonyt teremt az emberben: nem a kisajátítás, hanem a tisztelet viszonyát. Arthur GREEN ezt az ökológiai etikára alkalmazva így fogalmazza meg: az ámulat a kizsákmányolás ellenszere; ha a természetet ajándékként és nem eszközként látjuk, automatikusan másképp viszonyulunk hozzá (2003, 12–14. o.).

William P. BROWN kimutatta, hogy a 104. zsoltár radikálisan teocentrikus perspektívát kínál: a teremtés nem az emberért létezik, hanem Istenért (1999, 156–162. o.). Ez az állítás döntő következményekkel jár. Ha a teremtés önálló, inherens értékkel bír – nem csupán az ember számára hasznos eszköz –, akkor a természet pusztítása nem pusztán gazdasági vagy esztétikai veszteség, hanem teológiai bűn: Isten teremtményeinek megsemmisítése. A 148. zsoltár ezt még egy lépéssel tovább viszi: a káoszszörnyek, amelyek a 74. zsoltárban még legyőzendő ellenségek, a 104. zsoltárban megszelídített játszótársak voltak, itt már Istent dicsőítik.¹⁹ Ez nem megsemmisítés, nem is pusztán féken tartás, hanem teljes integráció a teremtett rend dicsőítésébe. A *Midrás Tehillim* 148²⁰ erre a látszólagos paradoxonra – hogyan dicsérhet egy értelem nélküli lény? – azt a választ adja: pusztá létezésével. Ha a teremtmény léte maga dicséret, akkor értéke nem instrumentális, hanem inherens.

Ez a felismerés élesebben rajzolódik ki, ha a 8. zsoltár antropocentrikus perspektívájával vetjük össze. A 8. zsoltár 7–9. verseiben a vízmotívum burkoltan jelenik meg: „*Űrrá tetted őt kezed művein (...) a tenger halait.*” A *tamšilēhū* ’úrrá tetted’ kifejezés egyértelmű dominanciát fejez ki, szemben a 104. zsoltár kölcsönös függőségével, ahol az ember egyenrangú teremtmény a többi élőlény között. William P. BROWN *Deep Calls to Deep* című munkájában (2017) amellet érvel, hogy a két zsoltár együtt olvasva nem ellentmondást, hanem termékeny feszültséget teremt: az ember egyszerre Isten teremttársa és a teremtmények egyike. Ez a kettős szerep – gondnok és teremtmény, művelő és őrzött – az alábbiakban kibontott környezeti etika egyik teológiai kiindulópontja.

Levenson teológiájához visszatérve a következőket állapíthatjuk meg. A klímaválság, a biodiverzitás csökkenése, a vízkészletek kimerülése mind értelmezhetők a káosz visszatéréseként – annak jeleként, hogy az emberi cselekvés felborítja azt a rendet, amelyet a teremtésteológia JHWH folyamatos fenntartó aktusának tekint (LEVENSON 1988, 47. o.). A zsoltárok vízmotívumai ebben az összefüggésben nem archaikus kozmológiai emlékek, hanem élő teológiai provokáció: emlékeztetnek arra, hogy a teremtett rend törékeny, az ember felelős, és a pusztítás következményei visszaszállnak rá.

¹⁸ „Milyen nagy alkotásaidnak száma, Uram! Valamennyit bölcsen alkottad, tele van a föld teremtményeiddel.” (Zsolt 104,24)

¹⁹ „Dicsérjétek az Urat, ti, földiek, ti, tengeri szörnyek, az egész óceán!” (Zsolt 148,7)

²⁰ Midrash Tehillim 148. *Sefaria*, https://www.sefaria.org/Midrash_Tehillim.148. (Megtekintés: 2026. április 8.)

Nem végzet, hanem feladat – a zsoldárok kortárs üzenete

A zsoldárok vízmotívumai nem archaikus kozmológiai kellékek: az elemzés végén világossá válik, hogy a káosz féken tartásának, a teremtett rend törekenységének és a megszelídített víz teológiájának képei eleven teológiai provokációt hordoznak. Amit a zsoldárköltő a pusztulás és a dicsőítés nyelvén fejezett ki, azt a kortárs környezeti válság a maga nyers tényeivel ismétli meg – a Balaton apadásától az alföldi elsivatagosodásig. A kettő között az összekötő szál nem allegória, hanem teológiai szerkezet: a teremtett rend törekeny, fenntartása elköteleződést igényel, és a pusztítás következményei visszaszállnak az emberre.

Meglátásom szerint a mindennapi életünket egyre hangsúlyosabban meghatározó környezeti válság egyben teológiai válság is. Amennyiben elfogadjuk azt a panenteista nézetet, amely szerint a világ Isten önkifejezése, úgy azt is be kell látnunk, hogy a környezetkárosítás Isten jelenlétének lerombolását is jelenti. A környezeti katasztrófák – vízhiány, áradások, aszály, pusztító viharok – isteni válszreakcióként is értelmezhetők, mint a nem felelős emberi magatartás következményei.

Ugyanakkor a rabbinikus hagyomány nem csupán figyelmeztet, hanem reményt is kínál. A világ megjobbítása nem passzív várakozás, hanem Istennel való aktív együttműködést feltételez. A zsoldárok vízmotívumai arra emlékeztetnek, hogy ahogyan JHWH a káoszt renddé formálta, úgy az ember is képes helyreállítani a megsebzett teremtést. Ez nem naiv optimizmus; teológiai kötelezettségünk újra megtanulni feltétlen ámulattal szemlélni a teremtés folyamatát és felismerni benne valódi helyünket. Ha így teszünk, akkor a környezeti válság nem végzet, hanem megtérésre hívó lehetőség.

Chaos Under Control

Water Motifs in the Psalms at the Crossroads of Creation Theology and Environmental Ethics

- ▶ **This study examines the water motifs of the Book of Psalms at the intersection of creation theology and contemporary environmental ethics, with particular attention to Jewish interpretive traditions. The analysis focuses on two types of water motif: psalms that dramatize the tension between chaos and order (Psalms 74 and 93), and texts that hymn the praise of creation (primarily Psalm 104). The author demonstrates that water in the Psalms is not merely a poetic image but a theologically charged symbol – simultaneously the embodiment of untamed chaos and the source of life. The analysis draws on Jon D. Levenson’s theology of creation, which argues that YHWH does not destroy chaos but holds it in check – the created order is therefore fragile and requires continuous divine sustenance. The rabbinic tradition (*Midrash Tehillim*, *Babylonian Talmud*) does not simply preserve these motifs but creatively transforms them: the Leviathan becomes a pet, then a participant in divine praise. The study concludes by applying the Levensonian dynamic to a theological reading of the contemporary ecological crisis: climate catastrophe can be read as the return of chaos, and human responsibility is grounded in the dual role of stewardship and radical amazement.**

Keywords: water motifs / Psalms / creation theology / chaos / Leviathan / rabbinic tradition / environmental ethics / Levenson

Hivatkozott művek

- ALTER, Robert 2018. *The Hebrew Bible. A Translation with Commentary*. W. W. Norton, New York.
- BAUCKHAM, Richard 2010. *The Bible and Ecology*. Baylor University Press, Waco.
- BROWN, William P. 1999. *The Ethos of the Cosmos. The Genesis of Moral Imagination in the Bible*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BROWN, William P. 2010. *The Seven Pillars of Creation. The Bible, Science, and the Ecology of Wonder*. Oxford University Press, New York.
- BROWN, William P. 2017. *Deep Calls to Deep. Voices from the Psalms*. Westminster John Knox Press, Louisville.
- CRAIGIE, Peter C. 1983. *Psalms 1–50*. Word Books, Waco. (Word Biblical Commentary 19.)
- DAY, John 1985. *God's Conflict with the Dragon and the Sea*. Cambridge University Press, Cambridge.
- DAVIS, Ellen F. 2009. *Scripture, Culture, and Agriculture*. Cambridge University Press, Cambridge.
- GNUSE, Robert 2021. Psalm 104: The Panorama of Life. *Biblical Theology Bulletin*, 51. évf. 1. sz. 4–14. o. <https://doi.org/10.1177/0146107920980930>
- GREEN, Arthur 2003. *Seek My Face. A Jewish Mystical Theology*. Jewish Lights, Woodstock.
- GREEN, Arthur 2010. *Radical Judaism*. Yale University Press, New Haven.
- GUNKEL, Hermann 1895. *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- HESCHEL, Abraham Joshua 1955. *God in Search of Man*. Farrar, Straus and Giroux, New York.
- HIEBERT, Theodore 1996. *The Yahwist's Landscape*. Oxford University Press, New York.
- LEVENSON, Jon D. 1988. *Creation and the Persistence of Evil. The Jewish Drama of Divine Omnipotence*. Princeton University Press, Princeton.
- WHITE, Lynn Jr. 1967. The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. *Science*, 155. évf. 1203–1207. o. <https://doi.org/10.1126/science.155.3767.1203>

Amikor a lélek újra énekel

Válogatott versek a Zsoltárok könyvéből

■ LOTTE BORMUTH

Isten kivezet a félelemből a tágas térbe

Válogatott versek a 18. zsoltárból¹

„Ezt mondta: Szeretlek, Uram, erősségem! Az Úr az én kőszálam, váram és megmentőm, Istenem, kősziklám, nála keresek oltalmat, pajzsom, hatalmas szabadítóm, fellegváram! Az Úrhoz kiáltok, aki dicséretre méltó, és megszabadulok ellenségeimtől. Körülvettek a halál kötelei, pusztító áradat rettent engem. A sír kötelei fonódtak rám, a halál csapdái meredtek rám. Nyomorúságomban az Úrhoz kiáltottam, segítségért kiáltottam Istenemhez. Meghallotta hangomat templomában, kiáltásom a fülébe jutott.” (Zsolt 18,2–6)

„A hűségesez hűségese vagy, a feddhetetlen emberhez feddhetetlen. A tisztához tiszta vagy, de a hamisnak ellenállsz. Az elesett népet megsegíted, de a kevély tekintetűeket megalázod. Mert te gyújtasz nekem méceszt, Uram; az én Istenem fénysugarat küld nekem a sötétbe. Veled a rablóknak is nekirontok; ha Isten segít, a köfalon is átugrom. Isten útja tökéletes, az Úr beszéde színigaz. Pajzsa mindazoknak, akik hozzá menekülnek. Van-e Isten az Úron kívül? Van-e kőszikla Istenünkön kívül?” (Zsolt 18,26–32)

A 18. zsoltár fenti szakaszai kapcsán egy rövid történetet szeretnék megosztani. Általa vált számomra ez a zsoltár oly jelentőssé, sőt felejthetlenné.

Felkavaró éjszaka volt a telefonos segélyszolgálaton. Alig tettem le a telefonkagylót, már jelentkezett is a következő telefonáló. 23 óra körül egy szelíd, szorongó, síró hang kezdett panaszkodni:

– Nem tudom, hogyan élhetnék tovább. Az emberek nem kedvelnek. A családomnak is csak teher vagyok. Mindig azon gondolkodnak, hogy hogyan tudnának tőlem megszabadulni. Már kétszer töltöttem hónapokat a pszichiátrián, és most újra vissza kell mennem abba a diliházba. De most kemény maradok, nem akarok újra a zárt osztályra jutni, nem akarok rács mögé kerülni. Biztos tudja, ott minden ajtó és ablak zárva van. Hat lóval sem lehetne odahúzni. A rokonaim folyton követnek, és halálos sugarakat lőnek rám. Ezért már ki sem merészkedem a négy fal közül. Négy hete gubbasztok

¹ A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: BORMUTH, Lotte: Ausgewählte Verse, Gott führt aus der Angst in die Weite, Psalm 18. In: uő: *Wenn die Seele wieder singt*. Francke, Marburg an der Lahn, 1992. (Telos-Taschenbuch 7602.) 43–51. o.

a szobámban, csak zenét hallgatok, és kötögetek. Még az ágyban sem találok megnyugvást. Most atól rettegek, hogy megmérgezik az ivóvizemet. Mítévő legyek?

Negyedórán keresztül hallgattam ennek a nőnek a panaszait és a félelmeit. Gyötrelmes a története. Ez a fiatal hölgy valószínűleg skizofréniában szenved. Az üldözési mánia borzalmas félelmeket kelt benne; az élettére beszűkülését rendkívül nyomasztónak érzi, és az öngyilkossági gondolatai egyre kontrollálhatatlanabbá válnak. Beszédéből szörnyű depresszió érződik. Olykor csak suttog, nehogy a rokonai kihallgassák. Ennél a beszélgetésnél azonnal egyértelmű volt számomra, hogy kevés értelme lenne annak, ha megpróbálnám lebeszélni a félelmeiről és az üldözési mániájáról. Egy másik világban élt, és a félelem állandó kísérőjévé vált. Olyan halkán beszélt, hogy alig hallottam. Csak beszédfoszlányok értek el hozzám, amelyeket kínzó zokogás tört meg.

Ennek a betegnek a kétségbeesése mélységesen megérintett. Belesajdult a szívem. Amikor egy pillanatra elhallgott, ezt mondtam:

– Kedves asszonyom, micsoda félelmeket kell önnek átvészelnie! Megengedi, hogy Krisztust segítségül adjam önnek? Meg fogja önt érteni, hiszen saját lelkén is elszenvedte a kísértést és a kínt. Tudja, hogy milyen sorunk van ebben a földi létben, mert igazolja szükségünket, amikor azt mondja: „A világon nyomorúságotok van, de biztatok: én legyőztem a világot.” Szüksége van erre az üdvözítőre, az emberek barátjára. Ő odaáll ön mellé, és segíteni fog a terheit hordozni. Jézus különleges. Csak benne van ennyi szelídség és szeretet. Szereti az embereket, és velük szenved.”

A vonal másik végén csend lett. A zokogás elnémult. Igyekeztem a hangomba annyi melegséget és szelídséget belevinni, amennyit csak tudtam, hogy megérinthessem ennek a nőnek a lelkét. A beszélgetésünk vége felé óvatosan megkérdeztem:

– Megengedi, hogy éjszakára, útravalóul adjak önnek egy jó igét a Bibliából?

– Igen, kérem.

Aztán felolvastam pár verset a 18. zsoltárból: *„Szeretlek, Uram, erősségem! Az Úr az én kőszálam, váram és megmentőm, Istenem, kösziklám, nála keresek oltalmat, pajzsom, hatalmas szabadítóm, fellegváram! (...) Nyomorúságomban az Úrhoz kiáltottam, segítségért kiáltottam Istenemhez. Meghallotta hangomat templomában, kiáltásom a fülébe jutott. Biztossá teszed lépteimet, és nem inognak bokáim.”*

– Elmondhatnék még önnek egy rövid imádságot?

– Igen, nagyon szeretném.

Imádkoztam, és aztán letettem a kagylót.

Másnap reggel a fiatal hölgy eléggé korán újra felhívott. Úgy észleltem, hangja világosabban cseng: – Nem tudna nekem minden este a telefonon Istentől egy igét mondani és velem együtt imádkozni? Hosszú idő után végre megint igazán jól tudtam aludni. Nagyon köszönöm az imádságát!

Szívesen fogadtam a köszönetet, és annak adtam tovább, akinek szívéig hatol az emberek szenvedése, és aki képes vigasztalni és megnyugvást adni.

Úgy látszik, ilyen gyötrelmeket kell előbb megélnie az embernek ahhoz, hogy átérezhesse e zsoltár vigasztalását. Ebből a vigasztalásból sarjad majd a hála: *„Szeretlek, Uram, erősségem!”* Ezt a 18. zsoltárt Dávid fogalmazta meg. Ez az utolsó dicsérete, és ámul Isten csodálatos vezetésén. Ezeket a verseket Dávid feltehetőleg röviddel a halála előtt költötte, és az utolsó szavaknak mindig rendkívüli jelentőségük van.

Még egyszer megemlékezik arról, hogy az Úr hogyan őrizte őt meg a halálos fenyegetések közepette. Nem kellett az ellenség kezei között elpusztulnia, hanem megszabadított.

Ezekből a versekből érződik a meghittség és a szeretetteljesség, mellyel mondták őket. Dávidnak

sok ellensége volt, és többször került halálos veszélybe. Ott a harc a medvével és az oroszlánnal. Ezek a bestiák elragadtak egy bárányt az apja nyájából. Dávid kötelességtudóan és bátran beavatkozott, üldözőbe vette a vadakat, és visszaszerezte karmaikból a zsákmányt. Eközben ő maga is rendkívül nagy veszélynek volt kitéve, de felülkerekedett rajtuk, és megölte az oroszlánt és a medvét is.

Ezzel a bátor és heroikus cselekedettel Dávid dicsőséget és elismerést szerezhetett volna. A fivérei és földijeit előtt eldicsekedhetett volna, és azt mondhatta volna: „Nézzétek mind, hogy milyen dicsőséges tettet vittem végbe! Nekem az oroszlán és a medve csak kis halak!” Fitogtathatta volna az erejét az emberek előtt. De mit tesz Dávid? Istennek adja a dicsőséget! „Az Úr, aki megmentett engem az oroszlán és a medve karmától...” (1Sám 17,37)

És ekkor még egy nagy cselekedet tűnik a szemünkbe. Dávid és Góliát története már azóta járja a világot, mióta az emberek Bibliát olvasnak. Egyenlőtlen küzdelem volt, melynek kihívásával ennek a betlehemi pásztornak kellett szembesülnie.

Az izraeliták és a filiszteusok között viszály támadt. Arról tanácskoztak a férfiak Saul király körül, hogy kit küldjenek harcba. A filiszteusok oldaláról Góliát volt a kiválasztott, egy bivalyerős ember, hatalmas, alkatát tekintve óriáshoz hasonlatos. Fején vassisakot viselt. Pikkelyes páncél védte testét. Acélpántok borították vállait és lábait. Ha az ember rátekintett a dárdájára, elöntötte a félelem és a rettegés. Gúnyos gyalázkodással állt ki, és párbajra hívott egy férfit Izraelből. A királyban és embereiben az óriás láttán meghűlt a vér. Inukba szállt a bátorságuk. Kit küldjenek egy ilyen óriás férfival szemben a harcba? Eluralkodott rajtuk a félelem.

Dávid, Isai legkisebb fia szinte véletlenül lép ebbe az összecsapásba. Az apja a fivéreihez küldte, hogy kenyeret, pörkölt magokat és friss sajtot vigyen nekik. Ahogy Dávid a fivéreihez ér, hallja az óriás aljas gyalázkodását. Isten népét szidalmazza. Dávidot sérti a szitkozódás, mert ezek a gyalázkodások nemcsak a nép ellen, de Isten ellen is irányultak. Készen áll arra, hogy Istenért színre lépjen.

A király értesül ugyan Dávid bátorságáról, de megtiltja neki, hogy Góliát ellen harcba szálljon. „Nem mehetsz el, hogy megvívj ezzel a filiszteussal, mert még fiatal vagy...” – veti fel neki (1Sám 17,33). De Dávidot nem lehet olyan könnyen eltéríteni elhatározásától. Elmeséli a királynak, hogy miként állt helyt az oroszlán és a medve elleni harcban, hogy hogyan végzett a vadakkal, és aztán azt mondja Saulnak: „Az Úr, aki megmentett engem az oroszlán és a medve karmától, meg fog menteni ennek a filiszteusnak a kezéből is”, mert az élő Isten seregét szidalmazta.

Sault mélységesen lenyűgözi Dávid eltökéltsége: „Hát menj, az Úr legyen veled!” (1Sám 17,37) Ezt követően a legényt páncélba bújtatják, ami olyan nagy és olyan nehéz, hogy Dávid még lépni is nehezen tud. Alig tud benne mozogni. Hamar le is veti magáról ezt az acélkabátot. Ahhoz, hogy megküzdjön az óriással, gyorsnak és mozgékonyak kell lennie. Leteszi a páncélt, elmegy a paritytyájáért, keres magának öt sima követ, és beleteszi a pásztortáskájába. Aztán elindul, hogy megküzdjön az óriással.

Amikor Góliát látja közeledni a legényt, hangosan káromkodik: „Hát kutya vagyok én, hogy bottal jössz ellenem?” (1Sám 17,43) Istent is káromolja. Dávid válasza ezekre a szidalmakra egészen egyszerű: „Te karddal, lándzsával és dárdával jössz ellenem, de én a Seregek Urának, Izrael csapatai Istenének a nevében megyek ellened, akit te kicsúfoltál. Még ma kezembe ad az Úr, leváglak, és a fejedet veszem, a filiszteusok seregének a hulláit pedig még ma az égi madaraknak és a mezei vadaknak adom, hadd tudja meg mindenki a földön, hogy van Isten Izraelben. És megtudja ez az egész egybegyűlt sokaság, hogy nem karddal és lándzsával szabadít meg az Úr. Mert az Úr kezében van a háború, és ő ad a kezünkbe benneteket.” (1Sám 17,45–47)

Tudjuk, hogy miként végződik ez a drámai történet. Dávid egyetlen kővel leteríti az óriást, és aztán kardjával vet véget életének.

Értjük-e, hogy Dávid hálával telve tekint vissza életére? Sohasem tudta elfelejteni, hogy Isten hogyan segítette ki a halálos fenyegetésből.

Aki az Úrban bíz, az nem szégyenül meg: ez a zsoltáríró tapasztalata, amely miatt ujjongásban tör ki. Nem is tehet másképp, mint hogy Isten előtt megvallja: „*Szeretlek, Uram, erősségem!*”

Tudja, hogy az imádság Isten fülébe jut, és az Úr megmenti őt minden ellenségétől. Mindemellett tudatában van annak, hogy Isten nem mindig mozdít el minden akadályt az útból, nem menekül meg a veszélytől és a halálos fenyegetéstől sem. A veszedelem minden irányból fenyegeti. De Dávid tudja: félelmében Istenhez fordulhat, aki irgalmazni fog neki. Nem fog megszégyenülni. „*Isten útja tökéletes* – vallja meg Dávid –, *az Úr beszéde színgáz. Pajzsa mindazoknak, akik hozzá menekülnek.*”

Ismerünk ilyen szituációkat, amelyekben úgy gondoltuk, hogy a hullámok összecsapnak a fejünk felett? Mint ahogy Wilhelm Busch a *Leben ohne Alltag (Nem hétköznapi élet)* című kis könyvecskéjében leírja, hogyan élte meg a vihart és a hullámok fenyegetését.

Vihar a tengeren Stuttgartnál – szölt a szalagcím. A vihar porfelhőket kavarva süvített végig az utcákon. Cserepek csörömpöltek a tetőkről. A parkokban ropogva törtek le az ágak a fákról. Azt gondolhatjuk, hogy Stuttgart utcái ezen az estén, 1952. augusztus 30-án üresek és elhagyatottak voltak. De ezen a napon Kirchentag² volt. Az emberek nem törődtek a vihar tombolásával, és szinte áramlottak az összejövelekre. Majdhogynem menekülve léptem az egyik óriási sátorba, ahol ezen az estén előadást kellett tartanom. Félelmetes volt: a hatalmas sátorvásznak nagy vitorlákként zúgtak. A tartógerendák meghajlottak és a lámpák aggasztóan himbálóztak. Porfelhő töltötte meg a gigantikus teret...

Mi lesz, ha eltörik egy tartógerenda, vagy elszakad egy elektromos vezeték, vagy lezuhan az egyik nagy lámpa...? Újabb és újabb tömegek áramlottak be. Ötezer embert tudott a sátor befogadni. A szívem görcsbe rándult: Ha itt bármi történik! Egy férfi elment mellettem, és izgatottan mondta:

– Hallotta már? A mellettünk lévő ellátósátorban sátormerevítők zuhantak le, és páran megsérültek. – Aztán sietve távozott...

A félelmem és az aggodalmam fokozódott. Bárcsak lenne itt egy testvérem, akivel imádkozhatnék! Minden aggodalmamat és félelmemet le kellett tennem. Keresve haladtam át a tömegen. Aztán találkoztam valakivel, akit jól ismertem. Nagyothalló volt, és egy kis elemet hordott a mellkasán.

– Testvér – kértem –, tudna velem imádkozni? – Erre elmosolyodott:

– Pontosan ezt akartam önnek javasolni.

Lassan haladtunk az embertömegben keresztül egészen hátra. Ott még volt egy csendes sarok.

– Még hiányzik a harmadik – mondtam.

Ott ült egy férfi a folyosó mellett, arca komoly volt és nyugodt. Nem ismertem. De bizalmat ébresztett bennem.

– Testvér – kérdeztem –, tud imádkozni? – Ekkor felragyogott az arca:

– Persze!

– Akkor jöjjön velem!

Engedelmesen felállt. Akkor láttam, hogy az egyik lába fából van. „Így van rendjén – gondoltam –, a süket, a béna és a szorongó. Mi vagyunk a megfelelő emberek Jézus számára.”

² Deutscher Evangelischer Kirchentag: Németországban kétfévente megrendezett, nagyszabású egyházi fesztivál, rendezvény-sorozat. Szó szerinti fordítása „egyházi nap”.

Aztán leültünk a legtávolabbi sarokba. Itt, két sátorlap találkozásánál látszott igazán jól, hogy mennyire rázza a vihar a sátrat. Tényleg félelmetes volt!

De ekkor a falábú öreg nyugodtan és összeszedetten összekulcsolta kezeit, majd csodálatos nyugalommal és felhatalmazással imádkozni kezdett:

– Úr Jézus! A tengeren, a viharban a hajócskát szorosan a kezekben tartottad. Ezt a hajót is kezekben tartod. Ezért hálát adunk neked! Ámen.

Ennek hatására az én szívem is elcsendesedett, megörült, és megtelt bizalommal. Mert újra bizonyossá vált számomra, hogy az Úr Jézus követői teljesen másképp állnak a viharok közepette, mint a többi ember. Mindig és mindenhol jelen vannak: „Jézus karjába bizton.”³

A még mindig befelé áramló embertömegem keresztül igyekeztem a pódiumra. És aztán énekelünk: „Mily boldog az, ki vallja a Jákób Istenét...!”⁴

A Messiás pap és király⁵

Zsolt 110,1–4⁶

„Így szól az Úr az én uramhoz: Ülj a jobb kezem felől, míg ellenségeidet lábad zsámolyává nem teszem! Hatalmad pálcáját kinyújtja az Úr a Sionról: Uralkodj ellenségeid között! Néped önként követ szent öltözetben, ha sereget gyűjtesz. Mint hajnal méhéből jött harmat, olyan a te ifjúságod. Megesküdt az Úr, nem bánja meg: Pap vagy te örökké, Melkisédek módján. Az Úr van jobboldon: királyokat zúz össze haragja napján.” (Zsolt 110,1–4)

1945 februárjának első napjaiban történt. Karavánunkkal, amely három nyitott, deszkás szekérből állt, menekülőben voltunk az orosz tankok elől. Jéghideg szél fúj a kelet felől. Igazi hófúvásos, cudar idő volt, amikor a kutya sem kívánczik ki. Az utak állapota – vékony hóréteggel fedett és tükörsima – nehezítette a lovaink haladását. Szürkénk már kétszer elesett, és minden alkalommal félve tettük fel magunknak a kérdést, hogy nem tört-e el a lába. Akkor ugyanis agyon kellett volna lőni szegény párárt. Jobbra és balra döglött lovak tetemeit lehetett látni az útszéli árokban, és mellettük a hátrahagyott ekhős szekereket. A menekülteknek ezután gyalog kellett folytatniuk útjukat, amelyről nem lehetett tudni, hogy hol ér majd véget.

Az éjszaka sötét szellemként tört ránk. Egyetlen csillagot sem lehetett látni az égen. Még a hold is elbújt a felhők mögé. Egy kis falu volt az úticélunk, ahol az éjszakát szerettük volna eltölteni. A térkép szerint öt kilométer távolságra kellett lennie, de nekünk egy örökkévalóságnak tűnt, mire odaértünk. Végtelenbe nyújtózott a tükörsima út. Mindig meg kellett állnunk, hogy a lovak kifújhassák magukat.

Két hete voltunk már úton, amióta 1945. január 19-én otthonról elindultunk. A lovaink nagy teljesítményt nyújtottak, ha figyelembe vesszük, hogy az elején még az éjszakákat is végighajtottuk.

³ Fanny Crosby „Sicher in Jesu Armen” kezdetű éneke, 1868.

⁴ Paul Gerhardt „Én lelkem, zengj szép zsoltárt” kezdetű éneke, 1653.

⁵ Az eredeti cím egy régebbi német bibliafordítás alapján készült, amelyben a zsoltár felirata így olvasható: „Christus der ewige König und Hohepriester” (Krisztus, az örök király és főpap). Ez a modern magyar fordításban így szerepel: „A Messiás pap és király”.

⁶ A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: BORMUTH, Lotte: Christus – der ewige König und Hohepriester. Psalm 110,1–4. In: *uó: Wenn die Seele wieder singt*. Francke, Marburg an der Lahn, 1992. (Telos-Taschenbuch 7602.) 102–110. o.

Mögöttünk ágyúdörgés hallatszott, ellenséges repülőgépek szálltak el felettünk, és még lőttek is ránk. A rémület sürgetett és tanácstalanságba sodort minket. Csak az orosz tankok el ne gázoljanak! Előre! Előre! Ez volt az irányelv. Időnként megálltunk az út szélén, hogy megetessük és megittassuk az állatokat. A lovaink számára előnyös volt, hogy nem volt ponyva a szekéren, így kevés támadási felületet kínált a szélnek. Apám tudatosan ügyelt arra, hogy a zaboszsákokon kívül kizárólag a legszükségesebbet csomagoljuk össze. Anyám ugyan siránkozott, és az étkészletet és a függönyöket is akarta hozni, de apám nem hagyta magát eltántorítani, és ez utólag hasznosnak bizonyult. Két lánytestvéremmel jól elbújtunk a dunnák alá, mert a szél erősen az arcunkba fújta a hókristályokat.

Egy vasúti sorompónál útbaigazítást kértünk a baktertől: „Csak hajtsanak egyenesen, amíg el nem érnek egy kis erdészlakot. Aztán kanyarodjanak le jobbra, és onnan már legfeljebb negyed óra, mire elérik a települést.”

Ezért figyeltünk, hátha feltűnik az erdészház, mert a sűrű hófúvásban könnyen eltéveszthetjük volna. Előttünk vezette apám a kocsit, és a köztünk lévő távolság az idő előrehaladtával egyre nőtt. Bárcsak bírnák erővel a lovak, egyre lassabbak lettek. A kocsisunk hirtelen megállt, leszállt a bakról, és eltűnt a sűrű bozótban. Anyám hangosan felkiáltott. Cserben akart minket hagyni a kocsis, és visszatérni a családjához? A menekültek között a legrémesebb történetek kezdtek keringeni. A béresek mesélték, akik, miután a németek egyszerűen ledobták őket az autóról, minden ingóságukkal együtt újra Lengyelországba menekültek. Mi lesz így velünk? Én tizenegy éves voltam, a nővérem tizennégy, a húgom tíz. Anyám súlyos betegen, puha párnákba fektetve feküdt hátul a zaboszsákokon. Előrehaladott várandóssága mellett epegörccsök kínozták. Anyám félelme érthető volt, és életem végéig fülemben cseng a kiáltása. Áthatotta minden porcikámat.

– Panja – nyugtatta meg Stachowunk anyámat –, miért kiabál így? Hát még a dolgomat sem végezhetem el? – és ezekkel a szavakkal elő is lépett az erdőből. – Panja, nyugodjon meg, nemsokára odaérünk. Nem lehet már messze a falu.

Háromszáz méterrel arrébb meg is találtuk az erdészházat. Számunkra a behavazott ház látványa mennyei ajándék volt. Majdnem éjfél lett, mire megérkeztünk a kvártélyunkra. De mégis várak ránk. Egy idősebb házaspár fogadott minket. A lovainknak volt hely az istállóban. Vízzel teli vödörök álltak készen az itatáshoz. Szerencsés ráadásként szolgált egy bála széna. Vajon sejtették ezek az emberek, hogy pár nap múlva nekik is menekülőre kell majd fogniuk, mint nekünk? Ahogy beléptünk a házukba, kellemesen áramlott felénk a meleg. A szoba sarkában egy kis fekete dobkályha állt. Tűzfórró volt. A lakószobában a fapadlóra fenyődeszkákból keretet építettek, amelyet friss szalmával töltöttek fel. Milyen csodálatos fekhely ez éjszakára! De még mielőtt fáradt tagjainkat kinyújtóztattuk volna, az asztalhoz hívtak minket. Ínycsiklandó borsóleves gőzölgött a fazékban, amelytől összefutott a nyál a szánkban. Vendéglátóink már reggel tudomást szereztek az elszállásolásunkról, és késő éjszakáig fennmaradtak. Mindkét idős ember teljesen ismeretlen volt számunkra, de szeretetük mély hálával töltött el minket. Arra is gondolhattak volna, vajon miféle tetveket és bolhákat hoznak be ezek a menekültek a házba. De ők a tisztaszobát bocsátották a rendelkezésünkre, és ráadásul még az élelmiszeradagjukat is megosztották velünk. Keresztyének hajlékába kerültünk, erről tanúszkodtak nekünk a bibliai idézetek a falakon. Hosszú menekülésünk során mindig valahol máshol töltöttük az éjszakát. Hol egy iskolában aludtunk, hol egy légvédelmi bunkerben, hol ökör és szamar mellett egy istállóban, hol szabad ég alatt vagy egy csűrben. Sok éjszakára már nem is emlékszem, de erre az éjjeli órán kapott menedékre valószínűleg egész életemben emlékezni fogok. Több mint negyven év telt el azóta, de még mindig mély hála tölt el, ha erre az idős házaspárra gondolok. Még

ma is pontosan le tudnám írni a meleg lakószobát a frissen felhalmozott szalmával és a sarokban álló dobkályhával. A padlódeszkák tisztára voltak sikálva, és ha a borsólevesről mesélek, akkor érzem a fenséges ízet a nyelvemen. Tárt karokkal vártak ránk. Ezek az emberek megosztották velünk az otthonukat és az élelmüket.

Amikor a 110. zsolttárral foglalkoztam, újra eszembe jutott ez a történet, mert a 4. versben Melkisédekről van szó. Lenyűgözőnek tartom ezt a férfit.

Ábrahám, a fáradt és kimerült harcos egy győztes csata után ismét hazatér. Sikerült megszabadítania az unokatestvérét, Lótot az öt foglyul ejtő ellenség kezei közül. Hiszen Lót a rokona volt, a saját vére. Ezzel véget ért a harc, és a győztes visszatért a szülőföldjére.

Ábrahámot is fogadják, mégpedig Melkisédek, a pap. Nem sokat tudunk róla, de annak a kevésnek jelentősége van, és nemcsak Ábrahám számára, hanem számunkra is. Erről a fogadtatásról 1Móz 14 számol be nekünk, és zsolttárunk is ehhez a történethez kapcsolódik. Ahhoz, hogy ezt a verset jobban megérthessük, látnunk kell magunk előtt a történeteket. Ábrahám fáradtan, de boldog szívvel áll közvetlenül a sátra előtt. A megpróbáltatások nyomait hordozza. Ekkor lép elébe Sálem királya, aki egyben pap is. Máskülönbén Keleten az volt a szokás, hogy a hazatérő vendéget vízzel és kenyérral üdvözölték. A bort a győzteseknek tartogatták. Sába királya a helyi szokás szerint tiszteli meg Ábrahámot. Milyen jólesik ez Isten emberének, aki sok erejét vesztette a csatában! Mélységes boldogság hatja át. Minden megpróbáltatás, minden szorongatás feledésbe merül. Most csak a győzelem és a pap által tanúsított tisztelet számít. Az ország legfőbb ura, királya és papja személyesen közeledik a poros, napégette, fáradt harcoshoz. Bort és kenyeret nyújt neki. De Melkisédek tudja, hogy az ember nem élhet pusztán bor és kenyér által, ezért a legfőbb jót adja, amit embernek kívánhatunk. Isten nevében megáldja Ábrahámot. A bibliai szóhasználatban az áldás azt jelenti, hogy Isten minden jóval megáldja az embert, testileg és lelkileg is. Nem mindenki tudja megáldani a másikat, mert magának az áldást adónak is az Istennel való legbensőségesebb kapcsolatból kell cselekednie. Isten jó-téteményeit csak az tudja továbbadni, aki előtte megkapta azokat.

Melkisédek ilyen különleges ember. Az Istennel való közvetlen találkozásból cselekszik. Áldó kezét Ábrahámra teszi. Ábrahámot mélységesen megragadja és eltölti Isten közelsége, és áldozatot akar bemutatni Istennek. Nem nehéz számára végbevinni, amit tesz. Az áldozatot, a vagyonának egy tizedét nagy hálával adja. A tized az előjoga. Az áldozat jelentősége azonban nemcsak annak mértékében rejlik, hanem abban, hogy azt milyen módon hozzuk meg. Mindig úgy van, hogy az ember csak azt tudja adni, amit előtte Isten kezéből fogadott. Mint megáldottak, napjainkban is Istennek adjuk javaink tizedét. Isten azt szeretné, ha áldozatainkkal dicsőítenénk őt.

Az előtérbe helyezett 4. vers átbeszélése után térjünk vissza a 110. zsolttár elejére. Bibliámban ezzel a címmel szerepel: *A Messiás pap és király*. A zsolttárt Dávid írta. Maga Jézus is hivatkozik három evangéliumban erre a szövegre. Ez arra utal, hogy az újszövetségi gyülekezet számára nagy jelentőségű textusról van szó. Az Ószövetség egyetlen ígését sem idézik olyan gyakran, mint ezt a zsolttárt. Jövőbe mutató ige. Egy jelentőségteljes órában Isten prófétai tisztánlátással ajándékozza meg Dávidot: „Így szól az Úr” – áll itt egyértelműen. Maga Isten szól. Mivel Dávid fel volt kenve Isten lelkével, fel lett jogosítva arra, hogy ezt az ígéretet Isten szavaként adja tovább. Ezt az üzenetet talán Nátán, a próféta közvetítette felé. Jézus tanítása alapján Dávid itt a megjövendölt Messiásról beszél: Isten kiválasztotta egyszülött Fiát, Jézus Krisztust, hogy létrehozza Isten országát ezen a világon. Jézus a mennyből jött a mi esendőségünkbe, emberré lett, hogy egészen közel lehessen hozzánk, megosztotta életét életünkkel, tanítványai által közvetítette nekünk Isten ígését és megteremtette nekünk az üdvösséget.

Jézust földi élete során gonosz hatalmak fenyegették. Sok veszedelmes erő szegült vele szembe. Már születése is minden volt, csak nem Messiáshoz méltó. Istállóban, ökör, szamár és marha mellett született az Üdvözítő. Egy jászolban volt az első fekhelye. Amikor a betlehemi csillag felragyogott a jászol felett, útra keltek a napkeleti bölcsek, hogy hódoljanak neki. Leborultak ez előtt a különleges gyermek előtt, imádták, és ajándékokat adtak neki. De ezzel egy időben Heródes király azon töprengett, hogy hogyan ölethetné meg ezt a gyermeket. Isten angyalt küldött, hogy figyelmeztesse Józsefet. A gyermek alig volt párnapos, de már menekülnie kellett. Heródes vérszomja mögött az ördög pusztító hatalma állt. *„Uralkodj ellenségeid között!”* – ez volt a küldetés, amelyet Isten a Fiára bízott. Jézus tapasztalta ezt az ellenségeskedést, támadások keresztüzébe került.

A megkísértés történetére szeretnék emlékeztetni. Az ördög körülhízelegte és behálózta Jézust. Isteni küldetése veszélybe került. A sátán ajánlata csábító volt. *„Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek változzanak kenyérré!”* (Mt 4,3) Jézus éhes volt. Negyven napot és éjszakát böjtölt a sivatagban. Bizony hatalmas kísértés volt ez Jézusnak, mégis győzedelmesen kiállta. De az ördög nem engedett. *„Ha Isten Fia vagy, vedd le magadat, mert meg van írva: »Angyalainak parancsot ad, és kézen fogva vezetnek téged, hogy meg ne üsd lábadat a kőben.»*” (Mt 4,6)

Még mindig nem engedte az ördög az Isten fiát, és harmadjára is megkísértette. Megmutatta neki a világ minden országát és azok dicsőségét. *„Mindezt neked adom, ha leborulva imádsz engem.”* (Mt 4,9)

Van valami lenyűgöző a hatalomban, a gazdagságban és az erőszakban. De Jézus nem hódolt be a csábításuknak. *„Távozz tőlem, Sátán, mert meg van írva: »Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!«*” (Mt 4,10) Krisztus tisztában volt küldetésével, és nem hagyta, hogy a sátán elvakítsa. Mennyei Atyjának szolgált azáltal, hogy feláldozta önmagát az emberekért. Missziója a kereszthalál tartott, hogy mi, bűnös emberek megbékéltessünk Istennel. Az ő vére a fizetség, amelyet Isten a bűneinkért követelt, és Jézus irántunk, elveszettek iránt való szeretetéből eredően hajlandó volt arra, hogy ezt az árat saját életével fizesse meg. Megnyitotta előttünk az utat, hogy hogyan válhatunk Istennek tetszővé. Ez a Filippiekhez írt levélben pontosan kerül kinyilatkoztatásra: *„Az az indulat legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban is megvolt: aki Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgálai formát vett fel, emberekhez hasonlónak lett, és emberként élt; megalázta magát, és engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért fel is magasztalta őt Isten mindenek fölé, és azt a nevet adományozta neki, amely minden névnél nagyobb, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és föld alattiaké; és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.”* (Fil 2,5–11)

És Isten nagy népe megvetve, gyalázva, tekintély és dicsőség nélkül is, sokak által üldözve és megtörve azóta is járja a földet. De jönni fog egy nap, egy csodálatos, hatalmas nap, amikor ez a gyalázat levétetik rólunk, keresztyénekről. Akkor láthatjuk majd Jézust a maga szépségében. Az Atya jobbján ül, és már helyet készített nekünk a mennyben.

De amíg Jézus vissza nem tér dicsőségben, minden erőnket be akarjuk vetni annak érdekében, hogy Isten országát építsük itt, ezen a földön. Azoknak az embereknek, akik az Istennel való kapcsolat nélkül elveszettek, hallaniuk kell a nagyszerű üzenetet, hogy miként üdvözülhetnek. Osztozhatunk Jézus Krisztus győzelmében, ha megnyer magának egy embert. A legcsodálatosabb dolog, amikor az emberek a nyomorúságukból Jézusra bízzák magukat, és új élettől ragyognak. Csodálatosan van ez megfogalmazva a 110. zsoltár 3. versében: *„Néped önként követ szent öltözetben, ha sereget gyűjtesz. Mint hajnal méhéből jött harmat, olyan a te ifjúságod.”* Ebben a gyermekek lelki újjászületése nyilván-

nul meg, akik békességre jutottak a mennyei Atyával. *„Ezért ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre.”* (2Kor 5,17)

Meghívtak egy előadásra egy nagyobb városba. Egy csodálatosan berendezett étteremben tekintélyes számú hölgy gyűlt össze vacsorázni. Rántott pulykaszelet volt különféle salátákkal, ízlésesen tálalva. A vacsora után került sor az előadásomra. Sok imádsággal készítettek elő ezt az estét a női munkatársak. Ezáltal olyan légkör alakult ki, amelyet áthatott Isten lelke. Isten szólt az asszonyokhoz, és fogékonyrá tette őket az evangéliumra. Egyesek átadták életüket Krisztusnak. Egy asszonyra kiváltképp emlékszem. Az étterem egy zugában ült, és teljesen tudatosan először imádkozott Istenhez. Bízva hatalmában, igent mondott Krisztusra! Az imádság után a vezetőnő a rá jellemző, kisé túláradó stílusában szólt hozzám: *„Új leánya született a mi Királyunknak.”*

Mosolyogtam kicsit, de velük örültem, hogy egy ember átment a halálból az életbe. Túlcordul ott az öröm, ahol Isten az ígéreteit napjainkban is beváltja, és mi, „gyermek” is megszületünk, mint a hajnal méhéből jött harmat. Kétségtelen, hogy nem minden kívánságunk válik valóra. De Isten minden ígéretét beváltja. Az Úr napjainkban is olyan hitvalló, élő hitet ajándékoz, amely vonzó az Istentől távol lévő emberek számára. Sohasem ró ránk nagyobb terhet, mint amekkorát el tudunk hordozni. De a nehézségeink közepette megmutatja nekünk az ő szabadító segítségét. Imádságainkat mindig meghallgatja, mégpedig úgy, ahogyan azok a javunkra válnak, és a legjobb úton vezet minket a menny felé.

Isten azért, hogy így cselekszik, általunk is önnön dicsőségét teremti meg.

Fordította: Sipos Tamás

Enyhén optimista etika

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

HUIZING, Klaas: *Scham und Ehre. Eine theologische Ethik*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2016. 519 oldal. ISBN 978-3-579-08239-4.

Klaas Huizing, a würzburgi egyetem rendszeresteológia-professzora *Scham und Ehre: Eine theologische Ethik* című munkájával a kortárs protestáns teológia egyik legizgalmasabb és legprovokatívabb etikáját adta közre. A 2016-ban megjelent monográfia radikális antropológiai és hermeneutikai fordulatot mutat, amely a nyugati kereszténység évszázados, bűn- és büntudatközpontú (Sünde/Schuld) hagyományát kívánja felváltani egy bölcsességteológiai alapokon nyugvó, a szégyen és a becsület kategóriáira épülő etikával. Huizing kiindulópontja az a felismerés, hogy az ágostoni és a kálvini örökség, amely az embert alapvetően bűnösnek és Isten előtt adósnak tételezi, a mai posztsekuláris társadalom számára nemcsak érthetlenné vált, hanem gyakran spirituális és pszichológiai traumák forrásává is. A szerző ezért olyan, „enyhén optimista” antropológiát javasol, amely az embert nem eleve bukott lényként, hanem *Homo sensualis*ként, azaz esztétikai és érzelmi létezőként határozza meg, akinek morális fejlődése a szégyenhelyzetek helyes kezelésében rejlik.

A kötet elméleti alapvetése az úgynevezett érzelmi fordulatra (emotional turn) támaszkodik, hangsúlyozva, hogy a teológiai etika nem maradhat meg a kognitív normák alkalmazásánál, hanem alaposabban kell foglalkoznia az emberi létezés érzelmi dimenzióival is. Huizing álláspontja szerint a szégyen az emberi szabadság kritikus pontja, az a pillanat, amikor az egyén szembesül saját törekvésével és a társadalmi elvárásokkal, és ebben a feszültségben dől el, hogy képes-e integritásának megőrzésére, vagy pedig a szégyent büntudattá alakítva az agresszió és a hatalmi spirálok útjára lép. Ez az úgynevezett megelőző etika (Präventivethik) tehát a „helyes szégyenkezés” pedagógiáját és a megbélyegzés alóli feloldás gyakorlatait (Entschämungspraktiken) állítja a gondolkodás középpontjába, ami alapjaiban különbözik a hagyományos bűnvallástól és erkölcsi reflexióktól.

Huizing elemzései a szégyen és a tisztelet fogalompárján keresztül kiterjednek a modern élet szinte összes területére. A médiaetikával kapcsolatban például a *Homo medialis* önreprezentációs kényszerét vizsgálja, ahol a digitális térben való láthatóság és a megszégyenülés – például a kiberzaklatás (cyberbullying) vagy a nudie-k (intim jellegű fotók) miatt – alapvetően befolyásolja az identitásképzést. Ezzel párhuzamosan a gazdaságetikában a *Homo oeconomicus* alakján keresztül rámutat arra, hogyan válik a pénzügyi adósság erkölcsi megbélyegzéssé, és miként fosztja meg az embert méltóságától a kapitalista piac könyörtelen logikája. A szerző itt a bölcsességteológia felszabadító erejét hívja segítségül, amely képes szétválasztani az anyagiakkal való tartozást a személyi méltóságtól.

Különösen figyelemre méltó a mű szexualitással és testiséggel foglalkozó fejezete. Ebben Huizing éles kritikát fogalmaz meg az egyházi hagyomány „testellenességével” szemben. A gyönyört (Lust) isteni ajándékként és ismertetőjegyként határozza meg, elutasítva ezzel az aszketikus ideálokat és a test biopolitikai kontrollját, vagyis azt, amikor a politikai hatalom és a társadalmi intézmények az emberi életet, a biológiai folyamatokat és magát a fizikai testet próbálják szabályozni, irányítani és ellenőrzés alatt tartani. Érvelésében azonban megjelenik a modern „enhancement-társadalom” képe is,

amely a testet folyamatos tökéletesítésre kényszeríti (legyen szó akár a plasztikai műtétekről vagy a fitneszkultúráról), és ezáltal valójában újfajta megszegyenítési mechanizmust működtet, amely ellen a teológiai etika a test esztétikai felszabadításával tud védekezni. Ez a szemléletmód ugyanakkor kiterjed az állat- és technikaetikára is, ahol a „prométheuszi szégyen” fogalma mentén elemzi a szerző az ember technológiai mindenhatóságra törekvő vágyát és az ebből következő ökológiai felelősségét.

A monográfia zárófejezetei a politika és a jogfilozófia területére kalauzolják az olvasót, ahol Huizinga a migrációs válság és a befogadaskultúra kérdéseit tárgyalja. Itt mutatkozik meg leginkább etikájának gyakorlati relevanciája is, mert a képek hatalmáról és a szenvedés esztétikájáról értekezve rámutat arra, hogy a távoli nyomorúság meglátása (például egy menekült gyermek fotója) olyan mély empátiát és morális szégyent válthat ki, amely alkalmas és képes áttörni a politikai közöny falait. A szerző ezért hangsúlyozza, hogy a keresztény etika feladata nem az ítékezés, hanem olyan „irgalmas látás-mód” kialakítása, amely visszaadja a száműzöttek és a megalázottak becsületét.

Klaas Huizinga kötete véleményem szerint olyan tudományos remekmű, amely lenyűgöző irodalmi készséggel és műveltséggel elegyíti a bibliai exegézist, a rendszeres teológiai reflexiót és a kortárs belátásokat. Bár az „enyhén optimista” antropológia kihívást jelenthet a konzervatívabb, bünfelfogásra alapuló teológiai rendszerek számára, a mű ereje éppen abban van, hogy képes megszólítani kortársainkat saját egzisztenciális valóságukban. A szégyen teológiája Huizinga olvasatában nem a bezárkózásról, hanem a nyitottságról, a gyógyulásról, valamint a méltóság helyreállításáról szól. A szerző felmutatja, hogy az evangélium üzenete ma is képes releváns válaszokat adni az emberi élet alapvető kérdéseire. A kötet megkerülhetetlen alpmű azok számára, akik a teológiai etikai gondolkodásuk felfrissítésén és az egyház és a társadalom közötti párbeszéd elmélyítésén fáradoznak.

Pünkösöd ünnepe

► Jn 14,23–31

Illés palástja

Az ünnep jellege

Pünkösödvásárnap, a Jézus feltámadása utáni ötvenedik nap a Szentlélek kiadásának és hagyományosan az egyház születésének ünnepe. Pünkösöd az őszösvetségi sávuót ünnep helyére került, amely eredetileg a törvényadás, a Tóra átadása emléknapja, később az első búzatermés ünnepe, aratási hálaadó alkalom is volt a zsidó nép ünnepeinek sorában. Jézus mennybemenetelét követően ígérete szerint elküldte a Szentlelket, amely kiáradt tanítványaira. Hatására sokan hitre jutottak, és kérték megkeresztelésüket, belőlük közösség formálódott, és megkezdődött az egyház élete. Az apostoli várakozás beteljesedett a megígért Szentlélek megjelenésével. Ő az, aki Krisztus egyházát építi, azét az egyházét, amelyben és amennyiben Krisztushoz köti magát. Az evangéliumban megtaláljuk Jézus szavait a vigasztaló Szentlélek munkájáról, az igazságban való vezetésről, amellyel a Krisztusban való egységben és Krisztus békességében megtartja a benne hívőket. A Szentlélek által válik képessé az egyház a kereszthordozásra, a vértanúságra és a bizonyágtételre, valamint a mindennapi, hívő keresztény életre.

Amit a textusról tudni kell

A textus az ünnep eseményei helyett – miközben mintha egyet hátrálnánk vele – egy korábbi történésről, a Szentlélek elküldésének ígéretéről

szól. Jézus ekkor, már a nagyhét végén, az emeleti teremben elmondott búcsúbeszédében tanítja és bátorítja tanítványait. Szavai ugyan már a megelőző, 13. fejezettől olvashatók, szűkebb értelemben ebben a fejezetben kezdődnek. Ezeket a mondatokat, a mély és bensőséges órákat csak János, a szeretett tanítvány, a későbbi efezusi presbiter evangéliumában találjuk meg, aki távolról tekint vissza a Jézussal közösen átélt eseményekre. Evangéliuma az első század végén keletkezett, célja a gyülekezet hitének megerősítése. Olvasóihoz igyekszik olyan közel hozni az Urat, amilyen közelről ő maga is megismerte.

Elbeszéli, ahogyan Jézus példát mutat az alázatra és a szolgálatra (13. fejezet), és megígéri, hogy elküldi a Szentlelket, a Pártfogót, a Vigasztalót, tehát nem hagyja őket magukra a mindennapi élet küzdelmei között, hanem erővel ruházza fel, és késszé teszi őket a szolgálatra, az evangélium ügyéért való kiállásra. A szó ügyvivőt is jelent, vagyis olyan valakit állít mellénk, aki képvisel bennünket a lehetetlennek tűnő helyzetekben, elrendezi ügyeinket Istennel és egymással. Kiemelt hangsúlyt kap a szeretet és az engedelmesség összetartozó, egymástól elválaszthatatlan volta (14,23). Ez megismétlődik a 31. versben, Jézus maga is engedelmes az Atyának, és mindent parancsai szerint mond, gondol és tesz. Szavai az Atyával való szoros kapcsolaton alapulnak (14,24). A továbbiakban emlékeztet az Atyával való viszonyára: „*az Atya nagyobb nálam*” (14,28), ez uta-

lás arra, hogy vállalta az alárendelt szerepet a tetet öltés által. Ebbe a kapcsolatba vonja be tanítványait. A Szentlélek munkájára mutat azzal, hogy „eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek” (14,26), ami az igehirdetés szolgálatában és az Újszövetség lejegyzésében is alapvető fontosságú.

Jézus nem lezárni akarja búcsúzásában a tanítványokkal való kapcsolatát, sokkal inkább megerősíti azt, és szélesre tárja a tanítványokra váró lehetőségeket: az egész világ megismeri őt, mert a tanítványok továbbviszik az ő munkáját, minden néphez eljuttatva az evangéliumot. Ez a válasz a 21. versben feltett tanítványi kérdésre. A vele való kapcsolat ígéjének megtartásán és a szereteten alapul, amelyet a Szentlélek munkál bennünk az idők végezetéig. Másként hangzik és másként is értjük Jézus békességről szóló szavait, mint akik ezzel még manapság is köszöntik egymást. A köszöntésben többnyire az emberi jóindulat, a barátság és egy jókívánság fogalmazódik meg, Jézus pedig úgy beszél róla, mint aki megvalósítja, teljessé teszi az Isten–ember, ember–ember közötti békességet. Egészen más ez, mint a világ kínálta békesség, ideig-óráig tartó nyugalom (14,27).

A perikópa megértése

Jézus ezekben az igeversekben Júdás (nem Iskariótes, hanem a másik Júdás) kérdésére válaszol, ami arra vonatkozott, hogy miért csak a tanítványoknak jelenti ki magát, és miért nem a világnak. A válaszból érthetővé válik az a szoros kapcsolat, amely Jézus és az Atya között van, és amelybe bevonja azokat, akik szeretik őt, és megtartják ígéit. Elmegy, hogy Lelkével érkezzon meg hozzájuk, és szállást vegyenek bennük. Ez a vele való közösség új távlatairól szól. Az Úr Jézus a Szentlélekre bizza az övéit, akiben és akivel ő is megérkezik hozzájuk. A Szentlélek felidézi a Jézussal töltött időt, szavainak emlékét, és azáltal, hogy megerősíti a Jézushoz

való kötődésüket, a benne való életüket, békességet teremt bennük. Mindezt pedig még időben a szívükre helyezi, mert szereti őket; hogy amikor a bizonytalanságot keltő és félelemmel terhes idők bekövetkeznek, meg tudjanak kapaszkodni a közöttük szövődött, élő és teherbíró kapcsolat ígéretében és valóságában.

Igehirdetési vázlat

Egyedül

Amikor Jézus az előbb hallott szavakat mondja búcsúbeszédében, akkor a tanítványokhoz beszél. Szeretné őket felkészíteni arra az időszakra, amely egészen rövid időn belül bekövetkezik, amikor őt keresztre feszítik, majd váratlanul eltűnik a szemük elől, és ott maradnak egyedül. A tanítványok a többszöri jézusi figyelmeztetés ellenére is készületlenek. Majd csak utólag, mintegy hátulról észlelik, értelmezik mindazt, amit Jézussal három éven át megéltek. Emlékezni fognak tanítására, szavaira, gyógyító és bűnököt bocsátó hatalmára. Ezek többsége megerősíti majd őket, és lesz, amitől elerőtlenednek. A magány odáig juttatja a tanítványokat, hogy megpróbálnak visszatérni a régi életükbe, hiszen úgy érzik, Jézus nélkül már semminek nincs értelme. Jézus mindent előre látja, és komolyan veszi. Tudja, hogy a veszteség, a gyász mérhetetlenül nagy terhet tesz rájuk. Ezért fordul az Atyához, aki Vigasztalót küld. Jézus gondoskodik arról, hogy legyen, aki helyette is mellettük áll, és az ő erejét közvetíti feléjük, méghozzá mindörökre. Van tehát folytatás. A Pártfogó odalép melléjük, és felemeli őket.

Együtt

Ezzel máris világossá válik tanítványi kompetenciájuk: ahhoz, hogy valaki megtapasztalja Isten segítségét, először alkalmassá kell tennie a szívét a Szentlélek befogadására, valamiképpen fellázítani annak keménységét, hogy a Szentlélek aztán elvégezhesse munkáját bennünk és velünk.

A mindenkori tanítványnak késznek kell lennie a formálódásra, az Istenre hangolódásra. Mert amikor nehézségeken kelünk át, akkor sem hagy magunkra, hiszen nem akarja, hogy összeroppanjunk. Azt azonban akarja, hogy megtanuljunk teljes szívvel bízni benne.

A Szentlélek vigasztalása két dolgot jelent: egyrészt a Szentlélek eszünkbe juttatja Isten kijelentéseit a múltra, a jelenre és a jövőre vonatkozóan. Másrészt megerősít abban a tekintetben, hogy honnan jövünk, hová tartunk, és kihez tartozunk. Jézus azt ígéri, hogy aki szereti őt, és megtartja ígét, annál szállást vesz a Szentlélekkel. A mi fogalmaink szerinti szálláskészítés rövid lejárátú: maximum néhány napról van szó, rokon-baráti vendégeskedésről, esetleg egy-egy cserediák eltölt nálunk pár hetet, amíg készen állunk arra, hogy alkalmazkodjunk hozzá, kényelmesse tegyük számára otthonunkat. Csakhogy Jézus nem éppen erre gondolt. Az ókorban, ha valaki szállást vett, akkor tartós otlásra rendezkedett be valaki másnál, ami gyakorlatilag teljes életközösséget jelentett. Jézus pontosan erre készül a tanítványok életében, így a mi tanítványi életünkben is. Az egész életünket vele közösségben, az ő jelenlétében tölthetjük, otthon lesz nálunk, és mi otthon leszünk nála. Egyre többet tapasztalunk meg erejéből és szeretetéből, és a közös élet révén ismerjük meg egyre jobban az Atyát, és megváltozik az életünk iránya.

Az önmagunk körüli forgásból így lesz isteni pályájára állás, nem valamiféle magunkra kényszerített alakoskodásból, hanem teljes, belső, szívbéli átformálódásból. És ez magával hozza azt, hogy megváltoznak a külső körülmények is. Egyre fontosabbá válik, hogy időt hagyjunk az Istenrel való találkozás megélésére. Annak tudatosítására, hogy velünk van, bennünk él, és mi őbenne. Bekerül a napirendünkbe az imádság és az igeolvasás. Nem csak felszínesen, egy-egy mondatot fellapozva, miközben egyik kezemben egy kávéscsészével egyensúlyozok, hogy közben még a kabátomat is magamra ügyeskedjem. Nem ér szá-

momra semmit sem, ha nem jut el olyan mélyre, ahol szükségem van rá. Ha azonban megteremt az időt és az osztatlan figyelmet az ige olvasására, hallgatására, úgy, hogy jelen vagyok Isten számára egészen, és engedem, hogy szóljon hozzám, akkor Lelkével elér és megérint. Úgy, hogy amit mond, annak hatása lesz arra, ahogyan továbbmegyek, berendezem az életemet, és rendezem a kapcsolataimat.

Békességben

Jézus békességét adja, de nem úgy, ahogy a világ kínálja nekünk. Nem a felejtés, nem a távolítás, nem is a beletörődés révén vagy a valóságból való kimenekülés útján. Isten békessége valami egészen más. „Úgy hagyja tanítványaira, mint Illés Elizeusra a palástját. [...] Jézus békessége *a körülményektől független békesség*. Ez belülről tör kifelé. A bennünk lakó Szentlélek békessége. Lehet, hogy nincs nyugalmunk, és mégis van békességünk.” (GYÖRKÖSSY 2011, 194. o.) Az Atyához előrement, nekünk helyet készítő Úr Jézus békessége, bizalma és biztonsága ez, a vele való kapcsolat közösségében.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

4Móz 11,11–17.24–29; ApCsel 2,1–13

Énekek

EÉ 229, 232, 239

Imádság egységért

„Isten, Jézus Krisztus Urunk Atyja! Egyetlen Megváltónk! Békefejedelem! Kegyelmet adj nekünk, hogy megszívleljük szétszakadozottságunk nagy veszélyeit. Söpörj el minden gyűlöletet, minden előítéletet és mindazt, ami akadályoz minket az igazi egyetértésben, hogy amiképpen egy test és egy Lélek van, és elhívásunk egy reménysége, egy Úr, egy hit, egy keresztség, egy Isten és mind-

nyájunknak Atyja, úgy mi is ezután egy szív és egy lélek legyünk, egybekötve az igazság és a békeség, a hit és a szeretet szent kötelékével, és téged egy lélekkel és egy ajakkal dicsérjünk Jézus Krisztus Urunk által.” (*Book of Common Prayer*, 1662; idézi: EÉ 734. o.)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Hiszem, hogy él a földön egy szent nép és gyülekezet: csupa szent, egy fő, Krisztus alatt, a Szentlélek hívta egybe, egy a hite, egy a szándéka és a gondolkodása, sokféle adománya van, de egységes a szeretetben, nincs benne szakadás és elkülönülés. Én is egyik része és tagja vagyok, minden javainak élvezője és részestársa. A Szentlélek vitt oda, és illesztett testébe úgy, hogy meghallottam és hallgatom Isten igéjét; mert így kezdünk bejutni. Azelőtt ugyanis egészen az ördögé voltunk, sem Istenről, sem Krisztusról nem tudtunk semmit. A Szentlélek pedig szent gyülekezetével, keresztyénységével marad az ítélet napjáig. Gyülekezete által ragad meg minket, és arra használja azt, hogy hirdesse és terjessze az igét, amellyel a megszentelést végzi és növeli, hogy napról napra növekedjünk és erősödjünk a hitben és annak gyümölcseiben, amelyeket ő teremt.”

Luther Márton (1483–1546) német reformátor:
Nagy káté (Harmadik hitágazat)

VERS

Tandori Dezső: *Egymás*

Megkondítod magad, mint egy teret,
melyben eltávolodhatom,
látatlanul hagyom, hogy körülvégy,
és az legyen, ahol vagyok.
Háttal megyek, csak az kerül eléem,
amit már elhagyok.

Reményik Sándor: *Béke*

Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya,
Mély belső bizonyosság idebent –
Bizonyosság arról, hogy élni jó,
Szenvedni elkerülhetetlen,
Szeretni tisztán: megistenülés,
Meghalni szép –
S a Kifejezést meglegelni mindezekhez,
Megtalálni a felséges Igét:
Az Igét mindezekhez:
A Béke ez.
Orkán ordíthat aztán odakünt,
Robbanhat ezer bomba: kárbament,
De kárt nem okozott.
Bent:
Csend.
A Béke itt kezdődik.
Bent:
Csend.
Isten hozott.

Dobos Ferenc: *Papirosbéke*

A papirokon már rég béke van.
Rajtuk az írás már meg is fakult.
De mindez nem ér semmit, míg a múlt
Háború okai még egyre visszajárnak,
Mint éjjéli, rémes, kísértő árnyak,
Féltékenység, irigység, gyűlölet,
S száz más rossz, mi ezek nyomán jöhet.
Nincsenek már győzők és legyőzöttek,
Mert ezen rémek mindenkit legyőztek.
S bármerre tekints:
Köztük egynek is nyugodt perce nincs.
Egyet vesztek el mindannyian: Krisztust,
S mit Ő hozott, a szeretet parancsát;
És igaz béke nem is lesz a földön,
Míg ezt meg nem tanulják, s meg nem tartják.
A világnak nincs is más menedéke,
Mint a krisztusi szeretet és béke.

Felhasznált irodalom

GYÖKÖSSY Endre 2011. *Életet adó örömhír. János evangéliumának teljes magyarázata*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Budapest.
Jubileumi kommentár. *A Szentírás magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

Magyarázatos Károli-Biblia. Veritas Kiadó, Budapest, 2001.
SZABÓ Andor 1995. „*Lábam előtt mécses a te igéd*”. Kálvin Kiadó, Budapest.
VICTOR János 2006. *Csendes percek*. 1. köt. Koinónia Kiadó, Budapest.

■ BLATNICZKYNÉ HAMMERSBERG GANCZSTUCKH JÚLIA

Pünkösd 2. napja

► Jn 3,16–21

Világos beszéd éjszaka

Az ünnepről

Pünkösd második napja szinte észrevétlen marad a nagy ünnepek sorában. Az üdvtörténetnek ugyanakkor egy nagyon fontos mozzanatát hozza elénk: Isten Szentlelkének „útját, csodálatos vonulását és ebben az üdvösség Istenének végtelen irgalmát, mindeneket magához ölelő kegyelmét” (JÁNOSSY 2008, 41. o.). Jó alkalom lehet ez az ünnep a „konfirmációra”, a személyes hitben való megerősödéssre, hogy felfedezzük Isten Szentlelkének munkáját, amely Krisztusban való hitet teremt, és erre biztassuk az igehallgatókat is.

Alapigénk a középkor óta egységesen az ünnep evangéliumaként jelenik meg. Mivel a 16. vers a legismertebb bibliai igék között is kiemelkedő, ez kísértést jelenthet az igehirdetőnek is, hogy csak erre a versre figyeljen. Ugyanakkor azt is szem előtt kell tartanunk, hogy néhány nap múlva, Szentháromság ünnepén Jézus Nikodémussal folytatott beszélgetésének első epizódja kerül elénk igehirdetési alapigeként.

Amit a textusról tudni kell

János evangéliumát Alexandriai Kelemen után „lelki evangéliumnak” szoktuk nevezni. Az egy-

házatya által használt lelki jelző itt arra utal, hogy „az evangélista a Krisztusban adott valóságot úgy írja le, ahogyan azt neki az Isten Lelke megvilágította, vagy másként: „Úgy írja le Jézust, amilyennek látnia kellett volna, ha akkor – halála és feltámadása előtt – tudta volna már azt, amit Jézus megdicsőülése és a Lélek elnyerése óta tud.” (KARNER 1950, 13. o.)

János az evangéliuma kezdetén a teremtéstörténetre tekint vissza, és úgy látja Jézus megjelenését, mint egy új teremtést (ἐν ἀρχῆν). A teremtéstörténet felidézése János fontos szándéka: a kezdet, amikor Isten Lelke lebegett a vizek felett, összekapcsolódik az Igével, amely testté lett.

Jézus Nikodémussal folytatott beszélgetése a Lélek általi újjászületésről szól. A beszélgetés számai visszanyúlnak a teremtés történetéhez. Ahogy ott is (1Móz 1), úgy ebben is fontos a szétválasztás aktusa.

1. Világosság vagy sötétség (φῶς – σκοτός), 19. vers.

Az első ellentétpár János evangéliumában alapfogalomnak számít, már az 1. fejezetben is szerepel. A világosság, amely eljött a sötétségben lévő világba. A világossághoz kapcsolódó eljött ige aktív praesens perfectumban áll, ami olyan, a múltban lezajlott cselekvést fejez ki, amelynek eredménye a jelenben is érvényes.

2. Elveszett állapot vagy örök élet, 16. vers.

Isten cselekvése az örök életre irányul. E nélkül az ember elveszne. Az ἀπόλλυμι kifejezés elsődleges jelentése: 'elvesztít', 'elpusztít', 'megsemmisít', 'megöl'. Nem ideiglenes állapotról van szó, hanem a végleges pusztulás lehetőségéről, illetve a megmenekülés egyedüli útjáról.

3. Hit vagy hitetlenség, 18. vers.

A 16. versben előkerült a fogalom: „...*aki hisz benne...*” Az ítélet elkerülésének kulcsa a Fiúban való hit. „A megtartatás feltétele a hit, ami itt nem Isten Fia létezésének pusztá elhívése, hanem a személye titkába, küldetésébe, a kereszten aratott győzelmébe vetett hitet jelöli, annak bizalomteli elfogadását, amit a jánosi kérügmá hirdet.” (BOLYKI 2001, 118–119. o.)

4. Ítélet vagy üdvösség, 17. vers.

Jézus ki is fejt, mit ért az ítélet alatt (19. vers). Itt érdemes az ítélet görög szavát elővenni: κρίσις. A krízis oka, hogy az emberek jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot, mert gonoszak a cselekedeteik.

5. Rosszat cselekszik vagy igazságot cselekszik.

A cselekedeteken lehet lemérni azt, hogy ki hol tart. Nem az igazság cselekvése tart meg, az csupán segít megláttatni.

6. Szerette a világot – Fiát adta, 16. vers.

A két kifejezés közötti kapcsolat első ránézésre nem ellentét, mégis, ha a szavak mögötti üzenetet nézzük, akkor azt látjuk, hogy Istennek a szeretett világért kellett odaadnia a Fiát, hogy megmentse azt.

A világ (κόσμος) – „A jánosi iratokban a kozmosz első jelentése: az embervilág.” (BOLYKI 2001, 212. o.)

A perikópa megértése

A perikópában nem szerepel a Szentlélek kifejezés. Megkerülhetetlen, hogy a teljes Nikodémussal való beszélgetés összefüggésében beszéljünk a

kijelölt szakaszcsoportról, hiszen abban sokkal konkrétan kerül elő a Lélektől születés, ami ennek a szakasznak is a kulcsát adja.

Az újjászületés és így a hit is Isten ajándéka, azért nem tehetünk semmit (lásd Luther magyarázatát a harmadik hitágazatról). De nemcsak ajándék, hanem Isten akarata is az, hogy hitet ébresszen, és ezáltal örök életet, üdvösséget adjon. Ennek egyetlen akadálya az ember szeretetének iránya. Mert „*az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert a cselekedeteik gonoszak*” (19. vers).

A szeretet irányának megváltozása adhatja a megoldást. Lásd Jn 14,15–16-ot: „*Ha szerettek engem, megtartjátok az én parancsolataimat, én pedig kérni fogom az Atyát, és másik Pártfogót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké: az igazság Lelkét, akit a világ nem fogadhat be, mert nem látja őt, nem is ismeri; ti azonban ismeritek őt, mert nálatok lakik, sőt bennetek lesz.*”

Igehirdetési vázlat

„Hiszem, hogy saját eszemmel és erőmmel nem tudnék Jézus Krisztusban, az én Uramban hinni, sem őhozzá eljutni. . . .”

Pedig mindig megpróbálom. Újra és újra. Mert nekem kell, muszáj valamit tennem. „*Mit tegyék, hogy elnyerjem az örök életet?*” (Lk 18,18) – kérdezi a gazdag ifjú. „*Uraim, mit kell cselekednem, hogy üdvözüljek?*” (ApCsel 16,30) – kérdezi a filippi börtönőr. De ezt kérdezi Nikodémus is: „*Hogyan születhetik az ember, amikor vén?*” (Jn 3,4)

Próbálkozunk, és próbálkozásaink közben beütközünk a „lehetetlenség konok falába”. Építgetjük a kis tornyainkat, miközben az Úr ott jár közöttünk, és mi észre sem vesszük. Vagy vitába szállunk Istennel, büszkén kihúзва magunkat, hogy tudjuk ám a törvényt, nem eszünk tisztátalant, és vak a szemünk arra, hogy meglássuk, Isten már megtisztította azt, amit mi tisztátalannak mondunk.

„... a Szentlélek hívott el engem az evangélium által...”

A tanítványoknak volt egy gyenge pillanatuk, mi-
attal néhány napot Jeruzsálemben töltöttek, ami-
kor váraoztak, mert Jézus azt mondta nekik:
„...várjátok meg az Atya ígését” (ApCsel 1,4).
És ők vártak, és nem „akartak”. Hallgattak Jézus
szavára, mert már megtapasztalták erejét.

Túrmezei Erzsébet írja: „Most nem sietek, /
most nem rohanok, / most nem tervezek, / most
nem akarok, / most nem teszek semmit sem, /
csak engedem, hogy szeressen az Isten.” Az Isten
szeret. Mi az akarnokságunkkal folyamatosan azt
próbáljuk meg bizonyítani, hogy mennyire sze-
retjük az Istent. János első levelében ezt olvassuk:
„Abban nyilvánul meg Isten hozzánk való szere-
tete, hogy egyszerűlt Fiát küldte el Isten a világ-
ba, hogy éljünk ő általa. Ez a szeretet, és nem az,
ahogy mi szeretjük Istent, hanem az, hogy ő sze-
retett minket, és elküldte Fiát engesztelő áldozatul
bűneinkért.” (1Jn 4,10)

Engeded, hogy szeressen az Isten? Nikodé-
mus magától Jézustól hallhatta, hogy mit jelent
az Isten szeretete. És valami megmozdult benne.
A Szentlélek az evangélium által elkezdte alakí-
tani az életét.

„... ő világosított meg ajándékaival...”

Nikodémus élete nem változott meg egyik pil-
lanatról a másikra. Nem „tört rá” a Lélek, mint
pünkösdi napján a tanítványokra. De ez az ember,
aki az éjszaka leple alatt ment Jézushoz, a sötét-
ségben megláthatott egy kis fényt, amely a Lé-
lek által idővel növekedni kezdett benne. A Lé-
lek nem ugyanúgy árad mindenkire. Ugyanaz a
Lélek Jézus leheletével szállt az apostolokra, ké-
sőbb tüzes lángnyelvek képében ereszkedett rá-
juk. Kornéliusz házában az igehirdetés közben
szállt le, Pál kézrátétellel kapta. Nikodémus éle-
tében Jézus szava hónapok során hozta el a vilá-
gosságot. Először egy gyenge kísérletet tesz Jézus
védelmében (Jn 6,51), később, Jézus sírjánál már
nyíltan gyászolja (Jn 19,39).

„... ő szentelt meg...”

Nem tudjuk, mi lett Nikodémussal a későbbiek-
ben. De az a világosság, amely megérintette őt, és
elkezdte benne a jó munkát, talán tovább nőtt, és
elindulhatott a megszentelődés útján. És remél-
hetjük, hogy a sötétség helyét a világosság, az el-
vesztett állapot helyét az örök élet, a hitelenség
helyét a hit, az ítélet helyét az üdvösség, a hiá-
bavaló cselekedetek helyét az igazság cselekvése
vette át az ő életében is. Hogy ő is Jézus Krisztus
megváltott gyermeke lehet.

„... tartott meg az igaz hitben...”

Michelangelo alkotása, a firenzei *Pietà* azt a pil-
lanatot örökítette meg, amikor Jézust levették a
keresztről. A testet két oldalról egy-egy asszony
– Szűz Mária és Magdalai Mária –, hátulról pe-
dig egy férfialak „tartja”, ő Nikodémus. Amikor
élőben láthattam az alkotást, sokáig figyeltem,
többször körbejártam, mert valami nem hagyott
nyugodni, végül rájöttem. Itt nem Nikodémus
és a két Mária tartja Jézust, hanem mintha Jé-
zus tartaná őket. Ő tartja őket egyben, ő tart-
ja bennük a lelket. Igen, ő tart meg a hitben a
Szentlélek által.

Isten az ő Szentlelke által

1. elhív – igéjét adja, megszólít;
2. megvilágosít – a sötétségből a világosságra,
a bűnből az örök életre hív és vezet;
3. megszentel – ítélet helyett üdvösséget, új
életet ad Jézus Krisztus által;
4. megtart a hitben – erősít, bátorít és indít
szerte a világba.

Mindezt az ő irántunk érzett végtelen szere-
tetéből teszi.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Móz 11,1–9 – Babel tornya

ApCsel 10,34.42–48 – Péter Kornéliusz házában

Ének
EÉ 237

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Hiszem, hogy saját eszemmel és erőmmel nem tudnék Jézus Krisztusban, az én Uramban hinni, sem őhozzá eljutni, hanem a Szentlélek hívott el engem az evangélium által, ő világosított meg ajándékaival, ő szentelt meg, és tartott meg az igaz hitben; ahogyan a földön élő egész anyaszentegyházat is elhívja, gyűjti, megvilágosítja, megszenteli és Jézus Krisztusnál megtartja az egy igaz hitben. Ebben az anyaszentegyházban nekem minden bűnt bőszéggel megbocsát, az ítélet napján engem és minden holtat feltámaszt, és nekem minden Krisztusban hívóval együtt örök életet ad. Ez így igaz!”

Luther Márton: *Kis káté* (a harmadik hitágazat magyarázata)

FILM

The Ron Clark Story (magyarul: *A diadal*), 2006
Ron Clark egy tanár, aki önként vállalta, hogy a nyugalmas kanadai kisváros általános iskolájából Harlembé megy, hogy olyan diákokat tanítson, akikről mindenkinek – a tanároknak, az igazgatónak, de még a saját szüleiknek is – az volt a véleménye, hogy olyan „sötétek, mint az éjszaka”. Nem képesek semmire, nemhogy vizsgálni nem tudnak, de az iskolába is csak azért

járnak, mert kötelező. Senki nem foglalkozik velük, mert nem érdemes. Ron Clark elment ebbe az iskolába, és világosságot vitt ezeknek a sokak szerint „sötét” gyermekeknek az életébe. Megkapta a legrosszabb osztályt. Belépett a terembe, persze senki sem foglalkozott vele, megpróbálta felkelteni az érdeklődést. Szabályokat, törvényeket függesztett ki a falakra, amiket persze senki sem akart betartani, de ő azért újra és újra elmondta őket, figyelmeztetett, amikor valaki megszegte valamelyiket. Sokszor elfogyott a türelme, egyszer majdnem feladta, de volt valami, ami mégis ott tartotta: szerette ezeket a gyerekeket, és azt szerette volna, hogy elérjék a céljukat, az álmaikat, hogy legyenek valakik. Három hónap alatt az osztály olyan változáson ment át, amely előtt mindenki értetlenül állt: a körzetük legjobb eredményét érték el az év végi vizsgán. Ron Clark módszerét azóta huszonöt országban alkalmazzák. Diákjai nemcsak levizsgáztak, hanem a legjobb középiskolákba nyertek felvételt, és ott is megállták a helyüket, mert az a lelkiesség, amelyet megtanultak, velük maradt. Később volt tanárunkkal együtt járják a világot, hogy elmondják, honnan jöttek, és mire jutottak.

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához.* Osiris Kiadó, Budapest.
JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatója.* Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma.* Magyar Luther Társaság, Budapest.

■ HOKKER ZSOLT

Szentháromság ünnepe

► Jn 3,1–11(12–15)

A titok felé

Az ünnep jellege

Szentháromság ünnepe a pünkösd utáni vasárnapon érkezik meg. A 10. századtól ünnepli az egyház ezt az ünnepet, XXII. János pápa rendelte el a római egyházban hivatalosan is a megtartását. Ezen az ünnepen a Szentháromság Istent dicséri az egyház: a teremtő Atya, a megváltó Fiú és a megszentelő Szentlélek teljességét, egységét. Szentháromság ünnepe lezárása egy hosszú szakasznak: az egyházi év első felének, amelyben Jézus életének eseményein keresztül figyelünk az ige tanítására; ugyanakkor kezdete is egy újabb szakasznak, amikor az egyházi elhívásról, szolgálatról gondolkodunk. Ebben elválasztó jellege is van, lezárás és új kezdet is egyben. A Szentháromság Isten nagyságát és szentségét hangsúlyozza ez az ünnep. Ugyanakkor nagyon is titokzatos, misztikus, mert számunkra a mi tér- és időfogalmunkon kívül esik, nehezen érthető és még kevésbé magyarázható. Hittel kell megragadni, elfogadni a létezését, és úgy elmélkedni rajta, hogy közben az Atya, a Fiú és a Szentlélek dicséretével tapasztalhatunk meg valamit ebből a titokzatosból, csodálatosból.

A textus

A textus Jézus és Nikodémus jól ismert párbeszédét követi. Dialógusként indul, majd monológ lesz belőle. Néhány szövegvariánsban, amikor Jézust Nikodémus az újbóli születésről kérdezi, megjelenik a „felülről” szó, ami az Istentől való születésre is utalhat (4. vers). Az 5. versben az Isten országába való bemenetel helyett annak meglátása is ige lehetőség (BOLYKI 2001, 111. o.).

Mindezek érdekesek lehetnek az ige üzenetének átadása szempontjából is.

Jézus korábban már találkozott a nép vezetőivel, most a vezetők közül egy látogat el hozzá. Bultmann szerint ebben a találkozásban elhangzó párbeszéd „kijelentésbeszéd” (BOLYKI 2001, 112. o.), amely Jézus összegyűjtött tanításaiból származik, és amelyet János tudatosan szerkesztett ide, majd egészített ki saját mondanivalójával a 11. versből. Később már dialógusbeszédként emlegették, majd „szimbolikus elbeszélésként” utaltak rá, melynek alapvető elemei a következők: egy alapvető képből (itt a víz vagy másol a kenyér) kiindulva következik annak magyarázata, amit a hallgató nem ért meg vagy félreért. A helyes megértésért folyó párbeszéd után az üzenet elfogadása vagy elutasítása áll, majd ennek kinyilatkoztatása. Mindezek által ez a szimbólum vagy kép az emberi életet gyökeresen képes lehet átalakítani, megváltoztatni.

Nikodémus a nép vezetői közül való, ismeri tehát a tanításokat és a szent iratokat. Jézus ezt feltételezi is, és ebből indul ki beszélgetésük során (10. vers). Nikodémus éjjel érkezett Jézushoz, azonban ennek oka nem az lehetett, hogy félt vagy szégyenkezett, hanem az, hogy abban a korban az esti órák alkalmasabbak voltak komoly beszélgetésekre. Ugyanakkor átvitt értelemben az éjjeli megérkezés utalhat spirituális sötétségre is, amelyből Jézus, a világ világossága tudja őt kivezetni.

Nem kérdéssel, hanem kijelentéssel érkezik Jézushoz, mely szerint ő már tudatában van annak, hogy Jézussal van az Atya, mert a jelekből csak erre tud következtetni. Isten nemcsak elküldte Jézust, hanem vele is van. Azonban Jézus itt nem a jelekről beszél vele, hanem rögtön a tárgyra tér: az Isten országáról szól, és az oda való be-

jutásról, az újjászületésről. Nikodémus félreérti, nem érti, nem tud elvonatkoztatni az anyagi létől, és nem képes spirituálisan értelmezni, hogy mit is jelent „felülről” születni.

Jézus igyekszik olyan példát hozni, amelynek a képei ismerősek lehetnek Nikodémus számára, aki Izrael tanítója, mégsem érti a lényegét. A víz és a Lélek képe az Ószövetségben is sok helyen fordul elő. A Lélek mint teremtő erő jelenik meg, aki képes mély változást előidézni. Nikodémus mégsem érti meg a víz és a Lélek általi keresztség, a testi és lelki születés közötti különbséget. A Lélek láthatatlan erő, amely spirituális és egzisztenciális megújulást hoz. Pál apostol később erről úgy beszél, hogy magunkra öltjük Krisztust a keresztségben. Keresztelő János is erről beszél, amikor azt mondja, hogy utána jön majd az, aki vízzel és Szentlélekkel keresztel. A Lélek a teremtő, újjáteremtő erő.

A 11. verstől a szöveg átvált többes számba, itt már János magyarázatát, értelmezését olvashatjuk, ez az evangélista párbeszédhez fűzött többlete (GÁL 1987, 72. o.).

Az igehirdetés felé

Zoom in – fentről lefelé

Az egyik megközelítési lehetőségnek ezt érzem. Magából a titokból, a misztériumból kiindulva közeledni az emberi életünk felé. Összekapcsolni a lehetőséget és az elképzelhetlent. Szentháromság ünnepe titokzatos, rajtunk kívül áll, nem fér bele az emberi, szűk dimenzióba. Örökké létező Atya, Fiú és Lélek, akik mégis itt vannak közöttünk, velünk, bennünk. Ez a hit egyik alapja, hogy elfogadom mindezek létezését az én személyes életemben. Ehhez nem elég a tudás, a teológiai ismeret, ehhez több kell. Nikodémus is olvasott, tanult, komoly írástudó volt, a nép vezetője. Ismerte a próféciákat, és alapvetően hitte is, hogy eljön a Messiás, és abba is bele tudott kapaszkodni, hogy Jézus az Istentől jött. Mégsem tudott át-

lépni az emberi határokon és megnyílni a titok előtt. Nem tudott „csak” elfogadni magyarázat és emberi tényezők bevonása nélkül. Nikodémus magát zárta ki itt Isten országából. Később, tudjuk, kiállt Jézus mellett, és hitéről más módokon is tanúságot tett, de ebben a párbeszédben megáll az emberi tudománya.

Számunkra is ismert ez a határ, átlépése nem egyszerű. A „csak hidd el” felszólítás az emberi ész magyarázatain túlmutat, azt gondolom, döntés, elfogadás kérdése. Amikor valaki eljut arra a pontra, hogy már nem akarja tudatosan magyarázni, értelmezni, amit az Isten akar neki tanítani, hanem megnyitja a szívét, és elfogadja. Ahogy a Szentháromság titkától haladunk saját életünk felé, végig tudjuk gondolni, hogyan jelentkezik mindez a mi életünkben. A Teremtő Atya szeretete, kegyelme, a Fiú Jézus velünk vállalt közössége, a bennünk működő Szentlélek ereje és tüze mit ad a mi életünkhöz, mennyire vesszük komolyan? Mindenáron magyarázni, ésszel levezetni akarjuk ezek jelenlétét, vagy engedjük „csak” lenni, hatni és munkálkodni?

Zoom out – a földről az égbe

A másik megközelítési lehetőség, amikor innen, magunkból indulunk ki. Van is egy mondásunk: mindenki magából indul ki. Nehéz kilépni önmagunkból és más szemüvegen át szemlélni a világot, másokat, az életet. Saját igazunkat, meggyőződésünket nehéz feladni. Jézus pedig pont erre hív, hiszen épp a számunkra elképzelhetetlen, érthetetlen és megmagyarázhatatlan isteni szeretetről tanít. Nikodémus is abból indul ki, amit eddig tanult, tudott, ismert. Jézus azonban valami teljesen újat hoz, más megközelítést, ami azt kívánja, hogy Nikodémus hagyja maga mögött mindazt, amit eddig tanult, tudott, és valami újat próbáljon meg. Egy olyan kiindulási pontot, amelyet maga nem ért, de el kell fogadnia, hiszen az a személy ajánlja fel, aki Istentől jött, mert olyan jeleket tett. Jézus igyekszik olyan módon tanítani Nikodémust, amit megérthet, a Szentlélekről beszél, annak lát-

ható jeleiről, mégis titokzatos voltáról, de még ez is kevés. Vajon nekünk mennyi magyarázat, csoda, jel kell ahhoz, hogy megnyissuk szívünket az Isten országa előtt? Az Isten országa, amely felülről, vagyis a Szentháromság Istentől érkezik közénk és belénk, egzisztenciális, spirituális változást hoz. Nikodémus végül megértette ezt, amikor kockázatot vállalva is igyekezett Jézus temetését rendezni és a nagytanács előtt is védeni őt. Ahhoz, hogy mindezt az ember észrevegye és befogadja, ahhoz kell az újjászületés, amiről Jézus is beszél. Felülről születni, az Isten országát megpillantani és annak a szikráját beengedni az életünkbe. Ez egy egyszeri és ugyanakkor mindennapi esemény is. Ahogy a mindennapok részévé válik az Isten országa, úgy kerül az ember egyre közelebb magához a titokhoz is, amit majd egyszer, a végén, Isten országában meg is lát, és meg is ért.

Mi, emberek általában magyarázatot keresünk mindenre. Ok-okozati összefüggésekben gondolkodunk. Magunkból indulunk ki. Ugyanakkor a szívünk mélyén vágyunk a transzcendens után, hogy valami betöltse azt az Isten alakú űrt. Amikor ezzel találkozunk, mégis sokszor hátrálunk meg, mert a „csak” elhinni, „csak” elfogadni, „csak” beengedni kevésnek tűnik. Luther nagyon sokáig küzdött azzal, hogy meg akart felelni, a legjobb ember, a legjobb hívő, a legjobb szerzetes akart lenni, hogy kiérdemelje a kegyelmet, és megmeneküljön Isten haragjától. Egészen addig, amíg megértette, hogy „*kegyelemből van üdvösségetek, hit által*” (Ef 2,8–9). Ez a szél, amely fúj, ahogy akar, amerre akar, és megváltoztatja, átrendezi az életünket.

Érdemes a Szentháromságról gondolkodva át-böngészni Athanasziosz hitvallását. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nem teremtett, örökkévaló, mindenható Isten és Úr. Érdemes erre a Háromságra emelni tekintetünket, hittel és ámulattal, hogy ez a három itt, a földön is velünk, értünk, bennünk van. Nem kell ennél több. Nagy dolgokat várunk, csodákat és jeleket, és sokszor nem vesszük észre azt, amit az Isten már megmutatott, kinyilatkoz-

tatott. Az elmúlt időszakban nagyon intenzíven élhettük át ezeket Jézus életének eseményeiben. Nagycsütörtökön az úrvacsorai közösség csodálatos, összetartó ereje, nagypénteken a Krisztusban kapott kegyelem, húsvétkor a feltámadás öröme és az örök élet ígérete lett a miénk. Jézus mennybemenetele és a Szentlélek eljövele már a földi küldetésünkre, feladatainkra vezeti figyelmünket. Milyen csodálatos események, amelyek értünk történtek! Nikodémus ezeket nem látta, de mi már igen. Mi már tudjuk, ünnepeljük. De vajon tisztában vagyunk-e azzal, mit is jelent mindez a mi személyes életünkben? A mi cselekedeteinkben, gondolatainkban, szándékainkban? Engedjük-e ezt a szelet arra fújni, amerre akar?

Szentháromság ünnepe a titok. A titok, amely a miénk.

Illusztráció

TÖRTÉNET

A fiatalember tépelődött. Nem hagyta nyugodni a kérdés, mi mindent kellene komolyan vennie az életben. „Mert ha erre a kérdésre választ találok – mondogatta magában –, akkor nem fogok felszínesen élni, hanem eljutok majd az élet igazi mélységeihez...”

Először az embereket figyelve próbált meg válaszra találni, aztán megkérdezte azokat, akiknek eddig sokat adott a véleményére. De nem talált megnyugtató válaszra. Elindult, hogy felkeresse az öreg remetét az erdő mélyén.

– Bölcs Mester, mit kell tennem, hogy eljussak az élet igazi mélységeihez? – kérdezte reménykedve, amikor rátalált.

– Mit csináltál idefelé jövet?

– Semmi különöset. Siettem, minél hamarabb ide akartam érni. Később megsomjaztam, de nem tartóztathattak fel a gyaloglás gyötrelmei.

– Mit csináltál még?

– Amit mindig tenni szoktam. Megpróbál-

tam komoly kérdésekkel foglalkozni. Például azon meditáltam, hogy milyen erényt jelenthet a test igényeinek legyőzése...

– Mit csináltál még?

– Nagyon szégyellem bevallani, de amikor már nagyon fáj a lábam, egy rövid időre leültem az út szélén... és észre sem vettem, de most, hogy kérded, eszembe jutott, egy kavicsot forgattam a tenyeremben. Elkalandoztak a gondolataim, eszembe jutott a gyerekkorom, amikor apámmal ültünk így egyszer egy tisztáson, és beszélgettünk...

– És melyek voltak az út legszebb percei?

– De Mester, ez mellékes, égető kérdéssel jöttem hozzád, arra szeretnék választ kapni...

– És melyek voltak az út legszebb percei? – kérdezte újra az öreg bölcs.

– Tulajdonképpen – mondta kissé elpirulva a fiatalember – azok, amikor az út szélén ülve a kavicsal játszadoztam...

– Te játéknak nevezed azt, amikor nem töröd

a fejed valamin, hanem átengeded magad a bened rejtőző gondolatoknak... Az élet mélységeihez akkor jutsz el, amikor felülemelkedsz az önmagadra kiszabott kényszereiden.

HÉZSER Gábor: *Kötőjeles történetek* (2006, 75. o.)

HITVALLÁS

Hasznos újraolvasni Athanasziosz hitvallását.

Felhasznált irodalom

BOLYKI János 2001. *„Igaz tanúvallomás”*. Kommentár János evangéliumához. Osiris Kiadó, Budapest.

GÁL Ferenc 1987. *János evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.

HÉZSER Gábor 2006. *Kötőjeles történetek*. Kálvin Kiadó, Budapest.

KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige. János evangéliuma*. Magyar Luther-Társaság, Budapest.

■ DEÁK ÁGOTA

Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap

► Lk 16,19–31

Járható út a lelki szegénységből az üdvösség gazdagsága felé

A vasárnap jellege

A tanév vége felé járunk, és az egyházi esztendőben is végigértünk a Krisztus-események sorozatán. A zöld oltárterítő színe – amely ezzel a vasárnapkal kezdődően hosszú hónapokig marad a templomban – mutatja az irányt, hogy mennyi tennivalónk van még annak érdekében, hogy az egyház életben maradjon, zöldelljen, mint a növekvő vetés. A manapság uborkaszegzonhoz hasonlított „közönséges vasárnapok” ne a gyülekezeti alkalmak kiüresedését jelentsék, hanem inkább egy kiváló lehetőséget arra – ahogy Jánossy

Lajos írja –, hogy a *plantatio Dei* (Isten ültetvénye) tovább éljen, és a pünkösd utáni időszakban az életünket megszentelő Lélek működésére hagyatkozunk – tehát nincs is lehetőségünk, sem alapunk elkényelmesedni (JÁNOSSY 1944, 44. o.). A vasárnap kötelező lekiója maga a hitoktatás *locus classicusa*, a *sömá Jisráél*, 5Móz 6,4–9 alapján; megerősíti a tanév elején újra felismert motivációt a gyülekezeti és iskolai hitoktatásban. A fakultatív lekió pedig egy régóta erre a vasárnapra kijelölt epistola 1Jn 4,16b–21-ben, amellyel már az 1920-as években írt igehirdetések és előkészítők is foglalkoztak.

Amit a textusról tudni kell

A textus hangsúlyait a kontextusából kiindulva szeretném meghatározni. Lukács saját anyagából való ez a példázat, amelyet Kocsis Imre a „nagy betétként” emleget (2007, 240. o.). Ennek a nagy egységnek a része ez a példázat is, amely lezárja az anyagiakról szóló szakaszokat. Előtte találjuk meg a hamis sáfár és a tékozló fiú példázatát is, és ha még egy fejezettel visszább lapozunk a Bibliában, akkor ott vannak a szociális érzékenységgű jézusi beszédek, melyeket az Isten országával állít párhuzamba. Mindenhol az világlik ki, hogy Isten Krisztus által olyat végzett el az életünkben, ami nem maradhat észrevétlen a hívő ember életében, vagyis a hitnek cselekedetekben kell megmutatkoznia, legyen szó pénzről, hatalomról, családról, barátokról vagy bármilyen hétköznapi élethelyzetről. A mennyei életrendet kell élnie az embernek már itt, a Földön.

A példázatban két ember haláláról és halál utáni sorsáról is olvasunk. Az itt és odaát feszültségét hordozza magában ezáltal a példázat, vagyis azt, hogy mit jelent nekünk két ország polgáraiént élni és boldogulni. Ebből ágazhat visszafelé az ugyancsak fontos életkérdésünk: hogyan lehet gazdag/szegény emberként az üdvösség reménységében élő, hitét megélő kereszténynek lenni? Jézus igazi példázatos célja valószínűleg nem abban keresendő, hogy tudassa, milyen a menny és a pokol, hanem inkább az lehetett a szándéka, hogy felhívja a figyelmet, hogyan éljünk és higgyünk, hogy a mennybe kerülhessünk.

Az írásmagyarázati részből ezek alapján emelek ki pár gondolatot. A szegény embernek Lázár a neve, amelynek jelentése: Isten segít. Ő a szenvedésben is kitartó ember, akinek hitét nem bizonygatja a példázat, hanem feltételezi. Ugyanakkor nem minden szegény ember hívő ma sem, és valószínűleg Lázárt sem a néhez anyagi körülményei emelték a hit biztonsá-

gába. A gazdag a nevenincs ember, mert ő nem a hit példaképe. Egyikünk sem szeretné a gazdag helyében, hogy az élet könyvéből kitöröltesse a nevünk, és a névtelenség, megsemmisülés homályába vesszünk. Ezt a fájdalmat fejezi ki a gazdag ember a példázatban rokonaival kapcsolatban, de még mindig úgy gondolkozik, ahogy életében is: érte mindenki tegyen meg mindent (nyelve hűsítése, rokonai megmentése). Ő is az üdvözültek közé tartozhatott volna, ha eljutott volna az igaz hit megéléséig élete során, de saját önzősége magába fordította őt, és betelt a gazdagságával. A név nélküli bíborba öltözött gazdag fecsegésével tele van a példázat, a néven számon tartott Lázár pedig a néma, meggyötört, beteg és éhező, tisztátalanságban szenvedő szolga szerepében marad, mintha ezzel követné a példázat a krisztusi mintát. Ezt a Krisztust hirdethetjük ezen a vasárnapon is, aki tűrte értünk és miattunk a szenvedést és a gyalázatot.

A perikópa megértése

A *Lelkipásztor* korábbi előkészítőit áttekintve a folyóirat indulásának első éveitől egészen 2015-ig megtaláljuk az egyházi esztendőben ennek a textusnak a tíz–tizenegy évenkénti előfordulását. Vajon másként prédikálunk erről az ígéről, mint tettük régebben? A teljesség igénye nélkül való vizsgálat eredménye az, hogy teológiai értelemben véve nem, hiszen a gazdag és a szegény ember társadalomban betöltött szerepe az evangélikus teológiai értelmezést nézve nem is változhatott, mert nem üdvszerző egyik sem. „A szegénység ép úgy [*sic!*] nem érdem, ahogy a gazdagság nem bűn.” (KUSZY 1939, 263. o.) Ma vajon mivel van telve az emberi szív? Ugye nem alapjaiban a pénz istenítésével, csak azért, mert nincs vagy mert túl sok van a zsebekben? A szív felől vizsgálom egy kicsit ezt a példázatot, és párhuzamba állíthatom Kain és Ábel történetével, amely teljesen más irányt vesz a test-

vérgyilkosság miatt, mégis áthallásokat hozhat textusunkhoz a Zsidókhöz írt levél értelmezése szerint. „Hit által ajánlott fel Ábel értékesebb áldozatot Istennek, mint Kain...” (Zsid 11,4) A hit jelenléte a koldus Lázárnál és hiánya a gazdag ember esetében ebben a példázatban is a sorok között olvasandó.

Igehirdetési vázlat

Krisztusban nincs szegény és gazdag, Jézus szíve közepén az elveszett ember áll

Jézus példázata nem mese, nincs is happy end: „Az sem győzi meg őket, ha valaki feltámad a halottak közül.” (Lk 16,31) Nem veszi észre a Megváltót maga körül, akinek a szíve másról van meggyőződve és mással van megtelve. A ma is tapasztalható anyagiasságot a két háború közötti időben „a mai lázarak tragikumának” nevezi egy előkészítő szerzője (TORDA 1927, 26. o.). Ez azt a hatalmas társadalmi elégedetlenséget jelentette, amelyet a szegénység tehetetlensége és ínsége okozott, és amelyet a hatalom gonoszul felhasznált. Ez a veszély ma is fennáll, és az elszegényedett ember anyagiassá válhat, mert a pénz, annak keserves megkeresése, a másoknak való anyagi kiszolgáltatottság istenné nőheti ki magát.

Hasonló a helyzet a „szegény” gazdagok esetében is, akik vakká válnak, és a pénzük válik a legfontosabbá mindenek felett. Ennek a káros szemléletű anyagiasságnak aztán minden alárendelődhet, mint például az imádság is, és ehhez még csak nem is kell nagyon szegénynek vagy gazdagnak lennünk. Kezdő lelkészként egyházi óvodába mentem hittant tartani a hároméveseknek. Hónapokig énekeltem, meséltem, imádkoztam, és ők csak néztek és hallgattak. Az első imádság, amelyet jó sokára egyikük mondott, ez volt: „Köszönöm, Istenem, hogy nem vagyunk szegények, és vehetünk még egy új autót. Legyen mindig sok pénzünk! Ámen.”

A tárgyak válnak istenekké, és használnak minket, uralkodnak rajtunk, nem pedig mi használjuk a tárgyakat, és rangsoroljuk azokat – például a pénzt – lejjebb életünk fontos dolgainak listáján. Tény, hogy ez jelen van a mi világunkban.

A két létforma Krisztusban áldássá válik

Keresztségünktől fogva néven szólított bennünket az Úr, és részesültünk isteni kegyelmében. Nem érdemeltük ki, kaptuk. Bűnösségünk miatt állandó lelki kolduslétben vagyunk, és Istenre szorulunk, a kereszthez vagyunk kötve. Így járunk az úrvacsorához is, mint ahogyan énekeljük is: „A keresztfához megyek, mert máshol nem lelhetek / Nyugodalmat lelkenek.” (EÉ 208,1) Ezt a rászorultságot látjuk a gazdag ember és Lázár életében is, bármiben is különbözik a példázat alapján az ő vallási hátterük és gyakorlatuk a miénktől. A gazdag ember képe leginkább a bennünk lakozó bűnt testesíti meg számomra, amellyel Jézus megvívott, győzedelmeskedve poklon és halálon. A Lázár helyzetéből kiolvasható lelki kolduslétből pedig hamar következtethetünk magunkra, a kegyelemért kolduló ember ráutaltságára, ahogy Luther halála előtti utolsó mondasában is említhette. A gazdag és szegény ellentétében így jelenik meg a *simul iustus et peccator* elv, amely elsőként arra mutat rá, hogy a bűn vakságából Krisztus áldozata árán vezethet világosságra bennünket ma is a Szentlélek, vagy másképp szólva: a gazdag és a koldus Lázár képében is magamat láthatom, az egyszerre bűnös és megigazult embert. Ha így találkozik bűn és megváltás az emberi életben, akkor ez valóban áldás, mert van kifelé vezető utunk és lehetőségünk, mi több, örök reménységünk.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek ifjúsági/családi istentiszteletre

ZÉ 126, 30, 88, 150, 3, 115, 96, 8, 51, 38, 160

Énekek hagyományos vagy tematikus istentiszteletre
EÉ 65, 232, 280, 141
Próbaénekeskönyv 019, 022, 031, 055, 065, 061, 067

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Kuszy Emil losonci evangélikus lelkész igehirdetési előkészítőjében ezt a történetet ajánlja:

„Hogyan lehet szomjas az, akinek nincs élő teste? A szíve üres és puszta, bűnei a lelkiismeret mélyére ereszkednek s tűz módjára égetik, szomjúságot okoznak. Vajjon mivel lehetne a tüzet eloltani, a szomjúságot csillapítani? Ismeritek a kúpalakú, pirosra festett, minimaxnak nevezett tárgyat. A kezdődő tűz gyors eloltására használják. [...] Nekünk is van minimaxunk. Az úrvacsorai kehely piros vére. Isten ingyen való kegyelméből gyorsan csillapítja a lélek szomjúságát, s oltja el a bűntudat kínzó lángját. A gazdag nem ismerte a csillapító szert ép úgy, mint az a valóságban élt jómódú ember, ki a konfirmáció óta nem járult az Úr asztalához. Mikor lelkipásztora célozgatott a példázatbeli gazdag kínzó szomjúságára, azt felelte: koporsómba néhány csomag aranyat tétetek, pénzért még a másvilágon is kapok szomjoltó italt. Nem veszi

hasznát az aranynak, mondá a lelkész, mert a nagy tűzben mindjárt elolvad. Az ember elsápadt, s legközelebb az Úr asztalánál ivott az italból, melyből aki iszik, többé nem lesz szomjas.” (1939, 263. o.)

„Hogy Kálmánnal mi történt halálhíre után, azt rokonai sohasem tudták meg; ők nem keresték tovább az eltemetettnek véltet. Az pedig, ki tudja, hol, ki tudja, mi név alatt járja az országot, keresve a nyomort, és küzdve azzal, s nevetve azokon, akik valami tárgyról szeretik azt mondani: ez az enyim. Sokan élnek, sokan meghalnak így, akik sohasem alkalmatlankodtak a világnak vágyaik kifejezésével. Legtökéletesebb ideálja a szegénységnek: a gazdag ember fiából válik.

Szegény gazdagok!”

Jókai Mór: *Szegény gazdagok*

Felhasznált irodalom

- JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.
- KOCSIS Imre 2007. *Lukács evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.
- KUSZY Emil 1939. Mennycsászár és pokol. Szentháromság utáni 1. vasárnapra. *Lelkipásztor*, 15. évf. 7. sz. 260–264. o.
- TORDA Gyula 1927. A mai lázárók. Szentháromság utáni I. vasárnapra. *Lelkipásztor*, 3. évf. 7. sz. 24–27. o.

■ PETRINÉ CHIKÁN KATALIN

Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap

► Lk 14,15–24

„Csak kegyelem, csak irgalom”

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni első három vasárnap egységet képezve Isten bűnösöket hívó, kegyelmével megújító szeretetére fókuszál. Aki

a hívó szót most nem veszi komolyan, visszautasítja, az előtt végül bezáródik Isten ajtaja. A lehetőséget nem mi szabjuk meg. Hosszan tűr, de nem végtelenül.

A legmélyebb mélységben is elér szereteté-

nek vonzása. Ezért lehet „bűnnel borított arccal” is hozzá somfordálni. Nemcsak hív, utánunk jön, feltétel nélkül elfogad, hanem Szent Lelke, menyeyei erői által kimos bűneink ragacsából, és új emberré formál.

Lukács az evangéliumában hangsúlyosan mutat rá, hogy Isten szétnyitja az eddigi szövetség zárt kereteit. Már nemcsak a választott népek hirdeti Isten irgalmát, hanem az életvitelük miatt méltatlanokkal, bűnösökkel, sőt a szövetségen kívüliekkel, a pogányokkal is keresi a találkozás lehetőségét, hogy kegyelmének jeleként helyreállítsa az életüket, őket is hívja az Istennel való közösségbe. Ugyanúgy részesülnek a mennyei javakban, mint a választottak. Rájuk is egyetlen feltétel érvényes, elfogadni a meghívást, elfogadni a „Küldöttet”, Jézust az Isten Fiának, Megváltónak, mert az üdvösségbe való belépés lehetőségét egyedül ő szerezte meg.

A textus beágyazottsága

Csaknem az egész fejezet a vendéglátással foglalkozik. Jézus is egy rangos farizeus meghívására nagy létszámú ebéden vesz részt. Az eseményen tapasztalt tülekedést észelve nemcsak a helyezkedőket teszi helyre, hanem mélyebb összefüggést látat, amikor arra utal, hogy mindannyian Isten országának vendégei. Ahogyan Isten szeretetének bőkezűségében részesülnek, olyan nagylelkűen részesítsék javaikból a rászorulókat.

A témához tartozónak kell tekintenünk az előző fejezet utolsó sorait, 13,34-et is, ahol Jézus felpanaszolja, hogy őt mint az Isten országába hívogató küldöttet visszautasították, de ezzel a küldőt, az Atyát is! Egy lelkes résztvevő szavára *boldog az, aki Isten országának vendége*. A válasz Jézus példázata.

Máté evangélista a zsidóknak, az első szövetség révén meghívottaknak ír. Ő is közli ezt a példázatot abban a nagyobb egységben, amelyben Jézus a hatalmáról beszél, a jaj-beszédek és

az utolsó időkre vonatkozó tanítások hangzanak el. A továbbiakban pedig már a szenvedéstörténet, Jézus megáldoztatásának eseményei következnek.

A szerkesztés mindkét evangéliumban már a példázat elhelyezésével is sürgetővé teszi a meghívásra való választ, a most lehetőségét.

Teológiai összefüggések

Mindkét evangéliumban mintegy utolsó figyelemzetésként hangzik el még egyszer a hívás. A Sínai-hegyi szövetség óta annyi prófétát küldött Isten a népéhez, hogy forduljanak vissza hozzá. Most utoljára szól a hívás, mint repülőtéren a beszállásra felszólító utolsó figyelmeztetés, mert a kapuk bezáródnak, mert a küldött, az egyszülött Fiú elmegy, hogy megvigye a nagylelkű királynak/gazdának a válaszokat: „*nem akartak elmenni*” (Mt 22,3), „*mentegetőzni kezdtek*” (Lk 14,18). Nem jönnek! Érdektelen a számukra!

Ez Jézus választottak iránti szolgálatának summája. Ezzel távozik a földi létből. De Jézus így is kezdte: „*az övéi nem fogadták be őt*”, mindvégig ezt az elutasítottságot tapasztalta. Mégis maradt, mégis hirdette az Isten országa evangéliumát, mégis gyógyított testet és lelket, és a végső-kig hívogatott.

A jelentést a Királynak/Gazdának a Golgotán mondja ki Jézus az utolsó szavával; „*Elvégeztetett!*” Emberként jött el az emberhez, hogy bűnei ellenére mégis Isten szentségének közelébe kerülhessen. Jézus azt az üzenetet hozta, hogy Isten számontartja az ősi szövetséget, odavár magához, de általa. Személyesen hívogatott, „*bejárta a falvakat és a városokat, és hirdette az Isten országa evangéliumát*” (Lk 8,1).

Milyen lehangoló, hogy a sok mérföld megtétele, a fáradhatatlan tanítás, testi-lelki helyreállítások ellenére Jézusnak kikoszarozva kell visszamennie a gazdához, mert egyik meghívott sem jön! Még köszönetet se mondtak. Eredményte-

len a Szolga küldetése a választottak irányában. Nem jönnek! Ezt siratja Jézus az Olajfák hegyén, amikor utolsó útjára indul. Hogy hányszor hívta a már meghívottakat, első renden kiválasztottakat, ő ment el személyesen hozzájuk, de elfordultak tőle, földühödtek a szavain, cselekedetein, kigúnyolták, elvesztésére törekedtek. Az emberi formában lévő Isten szavain, cselekedetein gúnyolódtak.

Isten meghívja örök személyes közelségbe az embert, első renden választott népe tagjait hívja. Döntésük elutasító. Könnyelműen lemondanak az örökkévalóról a mulandókért.

Személyesen megszületett Fiát küldi hozzájuk. A város útjain, utcáin megszólítottakban vámszedőkre és a tudatosan életromboló módon élőkre utal Jézus. A nyomorékok, sánták, vakok betegségük miatt számítanak bűnösnek. Az utakon lévők, a távoliak, a pogányok, akiket szinte unszolni kell, mert nem is értik, hogy lehet az övék is az, amihez eddig nem férhettek hozzá. Értük is, hozzájuk is elmegy Jézus. Őket is hívja az Istennel való gyógyító közösségbe. Ugyanahhoz az asztalhoz várja ezt a furcsa, szedett-vedett népséget, mint amelyet az övéinek készített. A kínálat is ugyanaz, semmivel sem kevesebb, mint amit a hivatalosoknak szánt! Mi ez? Bűnbocsánat, békesség, örökre szóló közösség Istennel Jézusért. Ők is a dolgaik után mentek, azt hagyták ott, és indultak el a rendkívüli hívásra.

Isten mindenkit meghív a vele való közelségbe, a mennybe, nem csak a választott nép tagjait. Azok sincsenek kizárva, akiket mások méltatlannak tartanak, vagy akik nem tartják magukat méltónak. De Isten meghívására válaszolni kell!

Mit jelent az, hogy minden kész? Miért lehet boldog az, aki Isten országának a vendége? Miért iparkodjék oda az ember? Az Istentől való elszakadás fájdalmas következményeit mindannyian megéljük, törésekben, sebekben, betegségekben, félelmekben, szűkebb körben és világméretű konfliktusokban, békétlenségekben, háborúkban,

végül a halálban. Ezekre nem talál megoldást az emberiség. Valahol mégis fölsejlik bennünk, hogy lehetne úgy is élni, hogy ezektől a veszteségektől mentek maradjunk. Minden akarásunk ellenére mégsem találjuk a megoldást.

Ezért Isten megszólítja az embert, és magához hívja. És hogy szentsége ne eméssze föl a nagysága tudatában is csak lábujjhegyen ágaskodó lázadót, emberként, tolmácsként küldi megszületett Fiát. Tőle lehet megtudni, hogy amire vágyik, de nem éri el, az egyedül nála van. A törések, a sebek általa gyógyulnak. A végtelen, az örökkévaló is, amit annyira szeretne elérni az ember, nála van. Békesség végképp sehol máshol, csak nála, csak általa, és teljesség is. Az ember érti Isten szavát, mégis elhárítja a lehetőséget, és inkább maga foltozgatja az életét, és emiatt azon egyre nagyobb szakadások keletkeznek.

Isten hidat épít Jézus keresztségéből, hogy az ember eljuthasson hozzá. Ajtóvá teszi a Golgotán megcsúfolt, kivégzett szent Fiát. És csak ez az egyetlen ajtó nyílik Istenhez. Megépítette a hidat is, az ajtót is, a belépődíjat is ő vállalta. És ő könyörög, hogy fogadjátok el, mert ettől lesz teljes az életetek, már itt. „*Jöjjetek, mert már minden készen van.*” Az üdvösség nem majd lesz, hanem már akkor a miénk, amikor elfogadjuk Isten hívását Jézus Krisztustól, és mint egykor a halászok, amikor őket hívta, „*erre otthagya hálójukat, azonnal követték őt*” (Mk 1,18).

Majd színről színre is fogjuk látni, tapasztalni azt, amiről Jézus is a nagy vacsora, királyi menyegző képeivel beszél. Pál apostol is csak keresi a szavakat, hogy leírja, amire szavak nincsenek, és a leggazdagabb képzelet is szegényes ahhoz a csodához, amelybe Isten vár bennünket odaát.

Minden készen van, ami ehhez az üdvösséghez szükséges. Készen van a bűnbocsánat, a szent Isten kegyelme, a győzelem a bűn és halál fölött. Azért érdemes oda iparkodni, mert „*az Isten országa [...] igazság, békesség és Szentlélek által való öröm*” (Róm 14,17). Nem teljesítményért van a meghívás, hanem mentő irtalomból.

Igehirdetési vázlat

1. Mindig rosszkor hív az Isten

Hogy érnék rá az ő programjára, hiszen ki sem fogy a tennivaló a kezünkől! Hogy férne bele az életünkbe, hogy meghallgassuk, hogy mit akar nekünk mondani? Nem azzal van a baj, ha az embernek van tulajdona, hanem ha ez akadály lesz az Istennel való kapcsolatának. Kényszerpályán mozgunk? Javak diktálnak? Hogy lesz akkor azon áldás? Nem arról maradunk így le, aminek a birtokában egészen másként tudnánk élni?

A meghívást a keresztelésünk alkalmával már megkaptuk. Mennyi könnyelmű ígéret hangzik el egy-egy keresztelés alkalmával, amikor Isten minden emberi igyekezetet, teljesítményt megelőzően Jézus Krisztusért kegyelmébe fogad! Isten újabb hívásokat, emlékeztetéseket küld arról, hogy ő komolyan gondolta a család kérését, és mint előzetesen meghívottat emlékeztet arra, hogy vár. A későbbiekben sokan már sértésnek veszik, ha megkeresik, hívogatják őket a gyülekezet közösségébe.

Arra szól a hívás, hogy tegyük le a „hálókat” – egy időre legalább. Fogadjuk el, hogy az asztalához hív, hogy az ő kenyerével, italával megvendégelhessen. Mert amit ő kínál, az az élet kenye-re. Minden istentiszteleten, minden alkalommal, amikor Isten ígését hatni engedjük magunkra, az ő vendégei vagyunk. Ha halogatunk, lemaradhatunk, az ajtók bezáródhatnak. Nem tudjuk, lesz-e még hívás, szólít-e még az Isten.

2. Mekkora kegyelem!

Istennek mindig a törött, a másnak már értéktelen marad, a maga fölött is jogosan pálcát törő, a „megrepedt nád”, a „füstölgő mécses” jut. De hiszen éppen őket akarja! A testben, lélekben betegekhez küldi az egyetlenét, hogy általa már a találkozáskor, a megszólításkor rész-süljenek Isten megújító, befogadó szeretetének teljességében.

Jézus Krisztus által meghív és magához fogad békességbe, tisztaságba, a végtelen, sosem fakuló újba. És még ő örül, hogy megmenthetett, hogy segíthetett, jövőt adhatott. Így mondja ezt Jézus az elveszettekéről mondott példázatában: „...*nagyobb öröm lesz a mennyben egyetlen megtérő bűnösön, mint kilencvenkilenc igaz miatt, akinek nincs szüksége megtérésre.*” (Lk 15,7) „... *együnk és vigadjunk, mert ez az én fiam meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.*” (Lk 15,23b–24)

3. Isten küldöttei Jézus rendelése szerint a mindenkori tanítványai

Isten mindig embereken keresztül szólít meg, hív el. Az ószövetségi időben a próféták voltak szószólói. Az újszövetségi korban Jézus megbízásából mindenki, aki már elfogadta a meghívást.

Ne vegye kedvünket, ha a hívogatásunk eredménye hasonló lesz ahhoz, ami neki jutott. Erősítsen inkább az ő minden visszautasítás ellenére végtelen kitartása, hogy akár csak egyet is meggyógyíthasson, Isten szeretetébe vonjon.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Ézs 55,1–5

1Jn 3,13–18

Énekek

EÉ 327, 51

Illusztráció

IMÁDSÁG

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, bocsáss meg nekünk, mert kételkedtünk.

Nem abban, hogy vagy-e egyáltalán, hanem azért, hogy oly messzire kerülve egy-

mástól ki mertük mondani, meg mertük kérdezni egymástól és magunktól: Atyánk, miért hagytál el minket? Miért csuktad össze pilláidat ránk letekintvén, megfosztva minket hitet éltető szemeid fényétől és melegétől? Bocsáss meg, mert mi hagytunk el téged. Te ezt tudod, de lelki megnyugvásunkért, gyónásként hadd mondjuk:

Atyánk, a sátán kerített hatalmába minket, elrabolta mindenünket, egyik kezünkben kenyeret tartottunk, a másikkal fedelet magunk és szeretteink fölé – ennyit hagyott meg nekünk. Gyarló emberként féltünk imára kulcsolni kezeinket, mert elejtvén valamelyiket – megsemmisülünk. *Szen-teltessék meg a te neved,* mert reménytelenségbe tiport évezredeinkben neveddel tettük elviselhetővé testi-lelki fájdalmainkat, vágyva-remélve országod eljöttét. Ne vádolj minket türelmetlenséggel, de *legyen meg a te akaratod* már ma, *amint a mennyekben, úgy a földön is.* A mindenség végtelenjében földi létünk pillanatnyi: add hát meg, Atyánk, hogy élni akarásunkat a te akaratod tegeje elviselhetővé.

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma és holnap is. Add, hogy búzáinkat anyaföldünkbe vethessük, kenyerünket anyanyelvün-

kön nevezhessük. Adj biztató kitartást, hogy ne süllyedjünk a napi küzdelmek kilátástalanságába, hogy feléd fordíthassuk kérges tenyerünket és érdes lelkünket, hogy legyen bátorságunk és időnk téged kérni: *bocsásd meg vétkeinket,* taníts meg újra, hogy őszintén valljuk és tegyük: mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. Mi, akik végigszenvedtük a poklok éveit, hova vétkek kényszerítettek vétkezni, kérünk: adj erőt és időt megbocsátani embereknek, nemzeteknek, évtizedeknek.

És ne vígy minket a kísértésbe, hogy elégedettek legyünk magunkkal, ne engedd, hogy sanyargatóink szenvedéseit látva-hallva, a bosszú bódulatába zárkozva kárörvendjünk.

Szabadíts meg a gonosztól, mely itt van közöttünk felöltvén az anyagiasság és az önimádat csábító palástját.

Bízva és reménykedve fordulunk most és mindig hozzád: tarts meg szülőföldünkön, emelj fel magadhoz, add meg, Atyánk, hogy kegyességed tanúi és részesei legyünk, *mert tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség most és mindörökké. Ámen.*

Szöllősy Tibor (1940–) nyugalmazott orvos, publicista, helytörténész: *Kárpátaljai Miatyánk*

■ BÁLINTNÉ VARSÁNYI VILMA

TARTALOM

Mécses a te igéd

MAGYAR TAMÁS NORBERT: *A holnap felől is...* (Zsid 6,19) 241

Tanulmányok

KODÁCSY-SIMON ESZTER: *Vissza a forráshoz! A „keresztény nevelés” mítoszai és bibliai horizontja* 243

JÜRGEN MOLTSMANN: *A Szentlélek és az élet teológiája* 252

KASZÁS RÉKA: *Féken tartott káosz. Vízmotívumok a Zsoltárookban a teremtésteológia és a környezeti etika metszetében* 261

Figyelő

LOTTE BORMUTH: *Amikor a lélek újra énekel. Válogatott versek a Zsoltárok könyvéből* 271

Könyvrecenzió

OROSZ GÁBOR VIKTOR: *Enyhén optimista etika* 280

Az igehirdető műhelye

BLATNICZKYNÉ HAMMERSBERG GANCZSTUCKH JÚLIA: *Pünkösd ünnepe (Jn 14,23–31)* 282

HOKKER ZSOLT: *Pünkösd 2. napja (Jn 3,16–21)* 286

DEÁK ÁGOTA: *Szentháromság ünnepe (Jn 3,1–11[12–15])* 290

PETRINÉ CHIKÁN KATALIN: *Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap (Lk 16,19–31)* 293

BÁLINTNÉ VARSÁNYI VILMA: *Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap (Lk 14,15–24)* 296

W

